

ATTO PRIMO

SCENA I.

Našarina.

Davant qualchi stala. As sent e müggir e sunär sampòin.

Diversan giuvna cun giöf, sunin, gerl, scua. MIÒT, STASIA e ANIN as trovan sül lög. MENGA, CATIN e SÜSANNA vegnan cantand. Pü tard TUMEE STAMPA, PEDIN SOLDAN, GIAN GIANOTT, GIACUM CANT e GIAN TAMGN, MENGA, CATIN e SUSANNA cantan:

Corré, corré, la mi ciära gent!
 Ch'i menan davent
 La bela, la brüna dal sampòin d'argent;
 Ch'i la menan davent
 Giò per Nagiadina,
 E 'l tòcca giò dree
 Quela da la bronzina.

MENGA. Vef cià lan vacca, Miòt e Stasia?
 Dree i sampóin al vegn già er lan mia.

MIÒT. E je am manca doma üna manzeta;
 Quela fùg sempar vi per ca d'Zanfeta.

MENGA. Tü à bel fàr, iss ch'è rivaa 'l Tumee.
 Quel at giüda gügent ei corar dree.

MIÒT. Oh, as ve ben chi ca quel panzeir tocca;

Quel ch'è ent al'cor, al vegn or da la bocca.

At giò mess ent e drizzaa, mat'Anin!

Ca tū vegn da la stala cul sunin?

ANIN. Giò, je sciün sempar la prūma da tütč;

Ch'i à doma ün pair vacheta cun ün sciüč.

E giò ch'i à pac crasciun, e ch'i à pac lač,

Je nu sun gnär turmantäda di mač.

STASIA. O per qui mač, ca vegnan doma terz

Per majär giò, l'è mèiar ei véir perz.

MIÒT. Tu diš inscia; ma, s'al vegn da caccia

Al Giacum Cant, tu fa ün'altra faccia.

STASIA. Per quant ei giuvan, i en tütč cumpagn, *(La tö sü la*

Tant al mee Giacum cu'l tee Gian Tamagn;

Er quel al gniva da spess e'm truvär,

E 'm tör gio'l fen, e am giüdär drizär,

E, fagiand fencia da fär e l'amur,

Quel buzarun am licäva la flur.

(Stašia va).

MIÒT. Er je cradéiva c'al fagess dalbun;

Ma giò 'l vegn doma per beivar crašun.

(Tütta van in lan si stala, e 'l reista Anin suleta).

ANIN. Quel c'al vol dir e veir vargot dal see!

As à curagi, e tütči guardan dree,

As sol ben dir, ca raba nu fa l'om;

Ma tüt ca corr indua ca croda i pom.

Cas à da fär? Je sent, e je teš queta,

O dia, dia, ca je sun povreta!

(Pausa. Anin guarda intorn quasi spavantäda).

Dopo ch'l'è morta la mi ciära mama,

Am pār sempar santir varün ca clama:

Je guard intorn tramland, s'i avdess varün;

Ma mai ca je rivass e avdeir nagiün,

Oh, s'al tornass e ciäsa al me bun frär!

Quel al füss quel, c'am pudess cunsulär,

Da gnir quist'ann al veiva ben prumess;

Ma l'è d'avdeir, s'al temp ai l'à parness.

(La camina ün zig vi'e ciò).

L'è anch'chilò üna flur da calur šmort!

Je vöi prüvar ei dumandär la šort.

(La tö sü flur e las mett e trär or la

föia e

üna e

üna).

Flur, flur San Gian,

Dim emò, sal vegn quist ann?

Šì, no? šì, no? šì, no?

*(Al salta ora al Tumee Stampa senza ca'lee as
nacorgia, ai picca da dre su la spala, e 'l diš):*

Šì.

ANIN. Ah buzarun! tü m'à fatč där ün sai!

Ma casa? ma čhi et'? ma čhi sef mai?

STAMPA. Aha, issa je vezz: la giunfr'Anin

Spaciäva 'l Giacum, e l'è gni 'l Martin.

ANIN. Ah! casa vezza mai? L'è 'l ser Tumee!

STAMPA. Al ser? .. Ma üna volta l'era 'l mee.

ANIN. Fin ca s'è fanč, as va tüt e la buna,

E i gradì nus cagnòš da lan parsuna.

STAMPA. O ciära tü, cum fagia anca da fanč;

Ca tantan volta i àn pü rašun cu'i granč.

O t'impeidiš dal fär fors ün impegn

Vers quel ca tü vülea saveir, s'al vegn?

AN1N. Per quel nui è nagòt da suspatär,

Je dumandäva s'al gnirà me frär.

STAMPA. Oh quel? är jè am fagess ben plašeir,
Dree tantal temp dal pudeir anc avdeir.

E tū e ti mama, in cus'av va e man?

ANIN. Mi mama ? ... La sta ben ... vi San Cašan.

STAMPA. E inšia tūta suleta tū è rastāda?

ANIN. Je sun našūda ben dasfortünāda.

STAMPA. E ben, infin ca l'è davent te frär,

Sa tu è cuntenta, jè gnirà e't truvär.

ANIN. Oh compliment! ca vo'n truvà daspair

Da quelan, ch'en, plü cu je, da vos pair.

(La va ün zig dalonč e tör al sunin).

STAMPA *(fra sè)* Dabot, dabot, c'am vegn la tremerela.

In verità l'è gnida anca pū bela .

ANIN. *(guardand el šbiess)*

Chi bel cumpagn! Ma nu s'as po fidär;

Ch'i oman i nu san cu inganär.

STAMPA. Oh! indua vol indär la giunfr'Anin ?

ANIN. Je vun chigiò e lavär al sunin.

STAMPA. Ma je nu t'poss lasciär indär suleta;

Je t'voi giudär e putär la frušeta.

(I van insemal e lü ai fà üna carezza cu la frušeta).

MENGA. *(piz'ora e guardär intorn)*

Je guard ben, sa l'Anin è indaç' in giò

Tūta suleta, senz'as spačiär nò?

As sent e gnir! Oho, ca l'è cià i mač!

Je voi fär preist e šünär i me faš.

(Al vegn dòi o tre cacciadur cantand).

CACCIADUR. Stet su la vita, o bella!

C'al vegn. i cacciadur!

Paragià lan scudela

Plena da lač e flur!

(Lan giuvna cantan da dent):

Fagèv pür giò la bocca;
U sè rivaa trop tard,
A num sé mia inši gnocca,
Da där davent al lard.

(Dòi altar cacciadur rivan cantand):

Giò, giò lan muntanela,
Giò, giù cun i trombun!
C'um väd' ent da lan bela
E, beivar al crašun!

(I pogian giò lan arma e du muntanela).

(Lan giuvna vegnan or cantand):

Spargnàf pür la fadiga!
Veivus da gnir evant.
Scüsà c'um av al diga;
Ma l'è šünaa tüt quant.

I CACCIADUR. Ah buzaradan fia!

LAN GIUVNA. O cazar cacciadur!

I CACCIADUR. Num as sgarbüza mia.

LAN GIUVNA. Um fà guera d'amur!

TÜTČ. Num as sgarbüza mia;

Um fà guera d'amur!

SCART. Iss spass da banda! Cià ün gòt lač, matän!

U num pò plü; um à üna sét da cän.

SUSANNA. Ecco chilò i cupin, bavé da, rèit;

C'u num vol mia c'u vädus cun seit.

CATIN *(d'üna banda e Menga)*

L'è cià 'l Tume c'as degna da l'Anin.

MENGA Oh, i fan ceira e tütč i giuvan fin.

CANT e TAMAGN. Oh 'l Tume Stampa! Incur et'rivaa ?

(is toccan man').

SOLDAN e GIANOTT. Nualtar um as à già salüdaa.
 STAMPA. Je f'quintarà po tütt da capo e fin;
 Ma issa šünà ora i vas cupin.
 STASIA. O dgè, nu vev avdü nagòt da nöif?
 E'l propi ent l'ors ent per al plan di böif?
 SOLDAN. Um sè statč ent incìò pei dār la caccia;
 Ma u num' à 'vdü gni treppa gni buaccia.
 GIANOTT. Doma dalonč um à 'vdü 'n bel camoč,
 Ch'è dalunga fugii giò per ün troč.
 CANT. E um à giraa Cašnil e Cacciabela,
 Per purtār giò quistan du muntanela.
 TAMAGN. O, je capiva giò quista duman,
 Ca per incìò nus ingess ben e man.
 Appena in via, ecco l'anda Catin,
 Ca vegn cul gerl sü per stretcia d'Curtin!
 Oho, je penz, incìò nu l'è ün bun di:
 E prunf al tòcca dree l'and'Anali.
 Ša la duman as vè dona per strāda,
 Ši per quel di la caccia l'è sbalāda.

(As sent bäsäl e sampòin).

ANIN. Santi lan ciävra, ca la passan giò:
 Issa l'è temp c'um as muvent'ār nò.
 SUSANNA. C'um riv'e ciāsa intant ch'è anca seira,
 Ca iss' issa u num avdess la scola neira.

(La tön i giof e scumenzan e indär).

STASIA. *(e mezza vuš e la Miot)*
 Rivat ün zig. C'um vezza mo'l Tume,
 Intant'c'um vā, e čhi cal guarda dree.
 SCARTACIN. Farmév vo ältar, c'um possa santi,
 Quel c'al Tume as à prumess da di.
 SOLDAN. Ma nu saral ün atto da vilan,
 Lasciär indär suleta lan matan?

TUMEE. Scüsà, matan, s'um as ferm'ün mument.
 E quintär sü vargota da davent.
 CANT. Ingiet e plan, c'u nu spāndas al lač;
 C'um riva giò po tütei brač e brač.
 TAMAGN. Guardà, guardà, incusa ca la van;
 U num lan ciapa infin giò Visavran.
 GIANOTT. O lašià pür; infin ca um lan vè,
 La fan ben fencia da manär i pè;
 Ma pö las ferman e rotär niciola
 Giò per Pisnana, o giò per Pranzairola.

SCENA II.

TUMEE STAMPA e i
 CACCIADUR.

SOLDAN, Issa Tume, as quinta sü i te fatč,
 Quel ca tü à 'vdü, indua ca tü è statč.
 L'è altra vita corrar dree 'l tambur,
 cu indär pei crep, e fär el cacciadur.
 Mi mama è veila, e me bap malaa,
 Insanò je dalung ingess suldaa.
 TAMAGN. Cun l'arma in man in sül camp da l'unur,
 In lan battaglia fär avdeir valur,
 E dopo la vittoria triunfär,
 L'è ben pü bel, cu indär e sagazär,
 Indär e bósc e fär da räša i man,
 Fär or la stala, e purtär ladam.
 E incur c'as torna indree, c'as è ufiziäl.
 Ent al pais, e 's va dretč cu fa 'n päl,
 Cun l'uniforma e 'l püšal sül capel,
 Casa mai ai pò essar da pü bel?

SCARTACIN. E 'l militär tütč quanc'a i fan unur,
 Tütt lan matän al guardan cun amur.
 STAMPA. O lan matan l'en ben är povran gnocca,
 Ca ven mascarpa, e cren c'al sea magnocca;
 Incusa ca är i altar en minciun,
 Ca dal da dent nu san fär distinziun,
 E sagònd l'esteriur plü o manc lüšent
 I van stimand al merit da la gent,
 Pü brüt el mond cas'as po mai avdeir,
 Cu fär la guera dòma per masteir?
 E 's fär mazzär, o mazzär altar, senza
 Saveir parciee; e vendar la cuscenza?
 Infin ch'i viv, je am vargòngiarà,
 D'essar indaç e m'ingagiär suldaa.
 CANT. Ma casa mai am da santir da tü ?
 In verità, je nul vess mai cradü.
 Qui d'alta šlata solan tütč indär
 In la milizia per as avanzär.
 STAMPA. O ši, er je, giuvnet, m'era lasciaa
 Gnir al panzeir, c'al füss quasi pacaa,
 Passär la vita chiló in quisti böč,
 E corar dree 'l bastiam giò per i troč,
 Pütost cu in la milizia cun valur
 Ciarcär meiar fortuna e's fär unur.
 Je m'ingagč per la Francia, e in pac meis
 E managiär lan arma j'a giü impreis;
 Je 'm sun distint in üna o du bataja,
 E tutč am'a tagnii per òm da vaja.
 Di süperiur al cor j'à gudagnaa,
 Da grado in grado j'em sun avanzaa,
 E je cradeiva am pudeir ralegrär
 Da la mi šort, e da la maritär.
 Sciünaa la guera j'steiva in la cità,

Passand la vita in alta società
 Da giuvan nobal e da darnigela,
 C'al pareva ca nu'i füss vita pü bela.
 Ma ün zig c'à giü düraa quella cucagna,
 Ecco c'um vegn clamaa e la campagna:
 « Dree la bandiera, valurus suldaa!
 Seius fedeli e quel c'u' vè giuraa!
 Su, da muštazz, e dafandè 'l vos rè!
 Ei see nemič fagiè 'vdeir čhi c'u sè.
 Üna part dal pais s'e ribeläda,
 E pes gnir cuntar as trova per sträda.
 Ubidienza el cumando as a da där,
 E altar a nus à da dumandär. »
 Santii l'apel, ligaa el giürament,
 Tütč èn in gamba dalung e davent,
 In preš in preša cun marcia sforzäda,
 Per di ribelli sorprendar l'armäda.
 Difati um riva evant cu essar spatciaa,
 C'anch'i nemic nu s'eran ordinaa;
 Qui tüt d'ün colp es avdeir nò e gnir,
 Già scumanzävan e vuleir fugir.
 Ma fra i see capi ün giuvan grand e bel,
 Cà e la teista steva d'ün drapel,
 Cerca dai mettr'in òrdan, e dai fär
 Ciapär curagi da evant indär.
 «Amic, al sbrač, ragardaf čhi c'u sè,
 Ca per la libertà u cumbatté;
 Per ca ent al nos pais nu regna plü
 Tanta ingiustizia e tanta schiavitü.
 Chi ch'è temius, c'al torna pür indree,
 Chi c'à curagi, c'am tòcca dree je! »
 Ditč quist, quel giuvan curagius s'avanza,
 I altar, ciapan anim e speranza.

Inscia as fagèt ün gran cumbatiment,
 Ca tancu mōsca al crodäva la gent.
 Per lunga pezz'al rastäva dubius,
 Chi, ca sarà e la fin vitorius.
 I nemic cumbatevan tancu liun,
 Nò cun pü ordan e pü precisun.
 E la fin al gñit ora ün gran stratemp,
 E in nos favur um vet al cōrs dal vent,
 Ça bütäva lan tampeist'in faccia e lur,
 Ši ca pac al gioväva al see valor.
 In quela confüsiun s'en stramantäda
 Lan si du äla, e quasi sparpajäda;
 Al centro stäva per fär altartant,
 Sa nu 'l vess sustagnii quel giuvan grand,
 Ca sfidand la tampeista e cumbatend,
 Quasi quasi as fagea fugir davent.
 Da part innura di nos süperiur
 Al gñit datč ün avis da quist tenur:
 « Chi ca porta quel giuvan viv, o mort,
 As pudarà vantär da la si šort;
 C'al rè propi da rè al premiarà
 Chi ca varà salvaa si maieštà. »
 Nualtar sempr'evant cun pü ardur,
 Ca ognün ciarcäva da veir quel unur;
 Ma sot la späda da quel giuvan om
 Crodäva gent, tancu fōia d'aton.
 Innura är je am sun lašiaa tantär,
 Al gran favur dal rè da 'm aquistär.
 Je 'm fač evant, e dic e lü, ca's renda,
 Ch'i see èn pac, c'l'è inütil ca 's difenda;
 Ma lü 'l raspónd: «Ca 's renda čhi c'à tort,
 Ca je 'm dafandarà fin e la mort! »
 « Ebben, evant, l'arma decidarà! "

E inscia cun lan spada um s'è incuntraa:
 Colp cuntar colp, farida per farida;
 Magari pür ca la mi fin füss gñida,
 Ca jè füs mort innura cul panzeir,
 Da veir cumpii da braf al me duveir.
 Ma invece l'à vulü altar la šort,
 Ca jè à vangiü, e lü l'è rastaa mort.
 Crodäa giò sot, lü al stend ora ün man,
 E 'l diš: « Cum as separa da cristian!
 Ma dim intant, ma dimal, čhi et tü,
 Ca pò vantär l'unur d'am veir vangiü?»
 E je 'i raspónd: « Je sun d'altra naziun,
 D'üna valäda dal pais grišun,
 Da la libera Rezia j sun ün fi,
 Pem fär unur in quist pais sun gñii. »
 E santir quist, lü 'l lasc'indär al man,
 E'l diš: « Davent, davent! ca tü è ün vilan !
 Al fi d'un pais libar al pò gnir,
 Tancu ün boja vandü, pes fär sufrir?
 Nò? i see frär, c'altar num à čarca,
 Cu da veir tancu lü la libertà?
 Va, va, libar Grišun, e t'inchinär
 E quel, ca i nos dretč vol calpestär!
 Va, va, e büč 'l man el sedütur,
 Ca da mi sor à ruvinäa l'unur!
 Dii, ca in ti grazia al pò continuär
 E calpestär i altar e inganär;
 Ca i difensur dal popul en vangiü
 In grazia di suldaa libar, vandü.
 Riceiv al premi da la ti viltà,
 Pei veir giüdaa e's tör la libertà!
 Dio 't parduna ... » ma nu l'a pudü,
 Per la fiachezza dir altar da plü;

L'à steis i brač e datc l'ultim suspir,
 Ma'm guardäva cun oilun ent al murir,
 C'anch'issa am pār d'avdeir quelan öilada,
 Ca l'am trafilgian tancu saetäda.
 Santii quelan parola, j'sun rastaa
 Là tanc'ün saš, tüt quant mortificaa;
 Je sun crodaa giò sot sün quel òm mort,
 Provand pena e vargongia di mee tort
 Quant vessa datč per pudeir baratär
 Cun la si šort, e la mi vit'ai där!
 Ben je spatciäva, ca üna man nemiga
 Am tuleless cun la vita är la fadiga.
 Ma i nemig tüt surpris e spavantaa,
 E 'vdeir quel fatč, as eran ritiraa.
 I nos gnivan sbragiand: «Unur e gloria
 E 'l mustazz, c'à decis da la vitoria! »
 E dree 'l nemic, per al perseguitär,
 E lan si ciäsa infin per sacagiär.
 Dòm'üna part sül camp as planta lò
 Per sepelir i mort e fär falò.
 Intant al riva ün messagier mandaa
 Dal rè, e 'm dir, ca quel m'à unuraa,
 D'am creär da la corte cavaleir,
 E c'al varà gran plašeir d'am avdeir.
 E, tulend ora üna steila d'unur,
 Al diš: «Ecco al premi dal valur!»
 Sun quela steila am paret d'avdeir scritč
 Lan parola c'al mort am veiva ditč.
 Da la vargòngia 'm cunfond al panzeir,
 Je бүt la steila in facia el messageir,
 Ie met man e la späda, e - i m'an tagnii,
 Insanò, ši per bacco, j'l vess farii.
 CANT. Ma per quel lò pö je nut poss lodär;

C'al messagier nun era d'insultär.
 STAMPA. Torna in je, je ai dumand pardun,
 Ca la vargòngia am vea töč la rašun;
 E pö je 'l preg: «Va e dir el tee rè,
 Ca s'am vol fär ün gran favur e je,
 Si c'am üsa la grazia in quist mument,
 Da'm licenciär dal mee ingagiament.
 Je altar premi nu dumand da lü,
 Cu, d'essar libar, e nul servir plü.
 Tagni lan vossa steila e i vos bindei!
 Je tòrnarà in la val di ciurcei:
 Je tòrnarà e purtär al campač,
 Senza veir da ver onta di mee fač;
 Je tornarà e mungiar lan mi vacca,
 E scüsarà senza lan vossa placca!»
 Al messagier stava cun grand öilun;
 Cradend, ch'j vess datč volta e la rašun;
 Però l'è indatč, e dalung al di dree,
 Je ricevet al congedo dal re.
 I nos intant am guardävan tütč stört,
 Cradend ca el nos unur je vess fatč tort,
 E apen' apena im vulean guardär
 Per see cumpagn, e gnanc'am saludär,
 Je purtäva gügent l'ümiliaziun,
 E la tuleiva e quint d'espiaziun.
 Dal tort, ch' j veiva fatč e öl saraa
 Cuntar i vincül da l'umanità.
 Infin ch'i viv, je ben vöi procurär,
 Per quant ch' i poss, quel tort da riparär.
 GIANOTT. Ma in cus' èl, ca 'l vegn sempar unuraa
 I militari, ca s'en avanzaa?
 Ca 's à sempar santii e dir e creir,
 Ca la milizia l'è nobal masteir?

STAMPA. Nobal giamai nu la pò gnir clamäda,
 Sa da giüst fin nu l'è nobilitäda.
 Al mazär gent nun è giustificaa,
 Cu dóma in cas da gran necessità,
 Per difendar sé stess, i see, l'unur,
 La libertà di man da l'opressur;
 La libertà per veir da la cuscenza,
 Di popul per salvär l'indipendenza.
 Tancu i nos veil, ca pes salvär la tana
 Cuntr i nemìc i formävan ün mür;
 Tancu e fianc el valurus Fontana
 Al me bun barba e 'l Giacum Castelmür
 E 'l Giübert Salaš, e bier gent da vaja
 D'altar cumün, e är da la Bragaia.
 Quel ši, quel ši, ca l'è un fatč d'unur,
 Per giüsta causa 's battar cun valor;
 Per la giüstizia, e per l'innocenza
 Salvär, di man da ingorda violenza:
 Ma indär e 's vendar e rè fulasteir,
 Corend dree ün fals unur, o per daneir
 As esponend el caso da servir
 E ingiüsta causa, e är per quel murir,
 Nu l'é atto d'unur, ma da viltà,
 Per i fii d'ün pais da libertà.
 Pütost cu essar suldaa mercenari,
 Je vuless fär la vita da sumari.

SOLDAN. E 'vdeir dalónč lan raba àn tüt altr'aira,
 Cu quel ca l'an e lan a vdeir daspaira.

SCARTACIN. Cas'è da fä; al mond sempr'è l'istess,
 Ca nul sa giudicä cu dal success:
 Al bräf òm, s'ai va mäl, l'è disprezzä,
 S'ai va ben el canaja, l'è unurä.
 Lan ricchezza, e'l favur di guardinsü,

Ecco là quel ca ognün cerca 'l da plü,
 Ecco là quel ca rend guerč la rašun
 Da lan aziun in fä la distinziun;
 Ecco parchè da spess as vè in ufizi
 Gent da nagot, o är plena da vizi,
 E invece as vè batä in ün cantun
 Chi ca pudess giovä plü el comun.

SOLDAN. Per l'apunto, ben preist as avdarä
 S'al fa l'istess quista cumunità;
 Ca quista volta, ai tocc e lee l'impegn,
 Da'mettar al pudastà da Morbegn.

TAMAGN. As sa nagot s'i àn varün in caccia
 Qui da Caltüra, Stampa e da Casaccia?

GIANOTT. Nus sà nagot; ma giò per Visavran
 As scumenz' e santir qualčhi bacan.

CANT. Am è parü d'avdeir varün ca vāda
 Ün zig in banda mazuränd la strāda.

SCARTACIN. I fägiaran la pratca mancumäl,
 Alzand al gombad, e sviödänd bucäl.

GIANOTT. Oh, ca pür trop as fa lan eleziun
 E forza da bavranda e majarun!

STAMPA. L'è già üna vargòngia senza dübit
 D'ün popul libar, tagnir altar südit;
 Ma ben pü vargongius l'è anca 'l mäl,
 Sa l'unur dii ufizi as rend venäl
 Er ca chilò i comün n'agian vargot,
 I povar südit an pägan al scott;
 E 'l früt da l'ingiüstizia e lung indär
 Sü la teist' el colpevul sol crodär.

CANT. Eben, nualtar 'um sè tutč d'üna ment,
 Ca quisti abusi as à da tör davent;
 C'um sea unii al di da l'eleziun,
 E's mettar cuntar e la coruziun;

Per c'al vegn'unuraa da quel impegn
 Doma čhi ca per merit an è degn,
 SCARTACIN. Al prüm s'à da guardà c'al sea capace,
 C'al sea leale, e ca nul sea rapace.
 TAMAGN. C'al sea pö sciur, o c'al porta la brenta,
 c'al sgnatta rost, o c'al manga pulenta;
 C'al sea nobal, o är paisan,
 Je per quel lò nu voltass gnanc'un man.
 SOLDAN. C'al sea ün Sàlaš, o ün Castelmür;
 Tant ca da ment e cor nul sea trop dūr.
 STAMPA. C'al sea Pravost, o Stampa, o Spargnapan,
 Tant c'al sea giüst, e nul fagia malan.
 GIANOTT. C'al sea Gianott, Torriani, o Ruinell;
 Čhi ch'è da ben, quel je'i tõi giò'l capel.

(Tütč voltaa vers al public, alzand i capei).

Chì ch'è da ben, quel s'i tõi giò'l capel!

(Giò la tenda).

SCENA III.

*Sói. Stüa en la ciäsa dal ser
 Gadenz.*

SER RADOLF, FANGELETTA, pö
 SER GADENZ.

RADOLF. O bela giuvna! Indu'è 'l ser cušin?
 GIUVNA. L'è ün mument ca l'è indatč ent al giardin.
 L'era statč ün bun pezz chilò e 'l spaciä;
 Ma intant c'as comda, ch'ingiarà e 'l clamä.

(la va).

RADOLF. O lü, o je! Sta volta as tòcc'e nò.
 Qui da altran famiglia, qui en giò
 Statč, o vicari, o governatur,

O pudastà - ün zig parün l'unur.
 O je, o lü: ecco iss la questiu!
 Um sarà mess tütč dói e paragun.
 Je sun pü veil e à pü esperienza;
 Ma lü l'è un zig pü grassa la dispensa,
 E quist ültim, pür trop, in quist mument
 As à da dir ca l'è ün grand argument.
 In un cert möd, e vuleir ben panzär,
 Je savess ben quel c'al füss bel da fär:
 Je vess da dir: «Cušin, je 't ceid e tü
 L'unur per pudastà da gnir cernü;
 Ma 'l füss ün fär insci straordinari,
 Ca la gent dgess, ca je sun ün somari.»
 No, ciär cušin, quel' lò 'l füss ün zig trop,
 Giò la camiša vegn evant cu 'l dzop.
 Però, però, l'è bun cu 'm as intenda,
 Ca iss issa ün terz nu ingess cun la marena.
 GADENZ. Oh, benvenuto! cär cušin amä!
 L'è già ün pezz, ca ge stäv'et spaciä.
 Stat sempar ben, cossa fa la ti gent?
 RADOLF. Grazia, i en sempar tütč san e cuntent.
 E tü nul fa dasbögn d'at dumandär,
 C'as vè da la ti ceira al te ben stär.
 Tü 'm scüsarà, je sper, s'i nu sun gnii
 Precisament el mument stabili.
 Diversi amic per sträda i à incuntraa,
 E e ciànciär da la patria i s'en farmaa.
 GADENZ. Già 'l prüm sogett da la conversaziun
 In quest mument al sarà la questiu
 Da l'alleanza cu lan du potenza
 Ca van e gara, e lan si conseguenza.
 RADOLF. I patti cun la Francia i en scadü,
 E iss as a d'avdeir, s'as an vol plü

Conchiüdar da qui nöif, o lasciär stär,
 O cun altra potenza as alleär.
 Üna part ei patč veil as vol tagnir,
 Altar vuessan l'Austria preferir.
 Chi diš, ca guai e imbrói per evitär,
 E tütan du'as lasčia reclutär,
 Ca quant da plü, ch'i en i concorrent
 Per ün ogett, tant pü ciär aš al vend.
 Altar cren, c'al sea meiar nu dār traä
 E lan potenza, e stār senz'alleaa.

GADENZ. Quel ca daspläš in questan occašion
 L'è, ca in partii as divid la naziun,
 E ca ent i comün entra perfin
 La dišuniun fra parent e vasin.

RADOLF. Pür trop, e innura in tüt lan decisiun
 C'as à da tór, al naš sempar quistiun.
 Per evitär quist mäl, in verità,
 Al meiar füss, stār in neutralità
 Sempar con tütč'i Stati, - pür ca'l vess
 Mezz al pais, ca vivar as pudess:
 Ma indua ch'en insci scars i camp e i praa,
 Da indär or dal see nič as è sforzaa.

GADENZ. Po, sa da quendar i füssun rastä
 Sempr'i nos vel, che füssam davantä?
 La nobiltà cossa füss dal Grišun
 Senza di Stati estar lan pensiun?
 Tantci povar pitocc, tantci cavräir,
 E mai plü personaggi da nos päir.

RADOLF. Er i nos antenati per l'evant
 Cun sustagnir la Francia is an fatč grand:
 Però l'è bun c'ai sea disparità,
 Per tagnir viya la rivalità;
 Ca i dòi partii per l'Impero e la Francia
 Ent al Grišun as tegan la balancia,

GADENZ. In quella moda ai è sempar da plü
 Cu üna scäla per passä in sü.
 E indä diversi per diversan via,
 Pü poc'l'ün, l'ältar as as fa sumbria.

RADOLF. Ma issa ca e lan quistiun da prüma
 E zig e zig as n'à unì anch'üna
 Seria e importante: la diversità
 Fra lan credenza in la Cristianità;
 Iss l'è dificil ben da stabilir
 Cun qual partii c'as abbia da tagnir.
 L'Austria, fors är cun buna persuasiun,
 Tegn ferm cun quii d'la veila confessiun;
 La Francia, forse per fär al cuntrari,
 Da quel a fà ün zig ceira ei aversari.
 Inscia sünt i partii ent i comün
 Influiš biera är la confessiun.
 Čhi ca tegn cu la Francia è riguardaa
 Tancu fär part dal corp di riformaa.
 Tagnir cun l'Austria o cun la Santa Sede,
 L'è tancu favorir la veila fede.

GADENZ. Issa l'è uscia: ma sül firmament
 Politic ben da spess as müd'al vent.
 E quel ca pār incö e's vulè fidä,
 As as pudess facilment ingannä.
 Quindi è 's tagnì e la si persuasiun
 Tant in politica cu in religiun,
 Senza confondar lan du verità,
 Al meiar di partì sempar sarä.
 Fä quel ch'è giust, c'al vegna quel ca pò;
 C'al vent politic tira in sü, o in giò.

RADOLF. Sci, ma cagnošar indua c'al güst stà
 Sempr'ogni volta, e la verità
 Distinguar claira e senza passiun,

Nun è affari da ogni minciun;
 Cà giüstizia e ingiüstizia nun en mai,
 Fra da leir separàda cun ün taj
 Nett e precis, ca d'üna banda stea
 Tüt verità e giüstizia senza dgea;
 E da l'altra nui sea altar d'avdeir
 Cu illusiun, errur, e mäl panzeir.

GADENZ. Quel l'è la verità; e ge per quant,
 Ch'i à rifless, gè nu sun tant evant
 Da saver fàr precisa diferenza
 Qual sea la meiar da lan du credenza,
 O da la messa, o da la riforma;
 E da quel là dagià ge nu töi norma
 Nagiüna ent al votà per l'alleanza
 Cal sea cun l'Austria, o cun la Franza.

RADOLF. Je'm trof precis in l'istess cas är je
 Quant e la confessiun: ecco parciée
 Je sun pütost ün zig indifferent,
 E stun guardand indua ca tira 'l vent.
 L'an tütan dua rašun, cas fan santir,
 E per quel nus sà propi casa dir.
 Quala c'è pü aderenti as mossarà
 Fra no ent al nominär al pudastà
 Da Morbegn, ca quist ann as tocca e no;
 E ognün prescegl'i see per quant cal pò.

GADENZ. Ebben, as sa nagot chi ca l'è in ment
 Da nominä quist ann la nossa gent?
 Ge crec tüttüna ca la differenza
 Da confessiun nu avrà grand influenza.

RADOLF. Per quista volta fors är gnanca tant;
 Parcée ca ai n'è tantçi titubant
 Fra l'ün'e l'altra, e precis nus sà,
 Quala e la fin vittoria purtarà.

Ün altar punt sarà pü decisif,
 Pür trop, pür trop, är c'al se'ün mezz catif;
 Però, e proceder cun bun'intenziun,
 Ün mezz catif pò servir e ün fin bun.
 Je m'intend quel ch'è gnii issa in moda,
 D'ongiar l'ascilt, per fàr indär la roda.

GAD. L'è ün mezz poc bun; ca chi ca spend daner,
 Per nì in carica, al fà cui panzer,
 Da san rifä e spesa di sogett,
 Però as pò modificä l'ogett,
 As proponend cun ferma volontà,
 Da essar giüst senza parzialità,
 E da pütost, pütost giuntä dal see,
 Cu ca's fa tort ch'i aggian da di dree.

RADOLF. L'è per quel lò apunto, ca je'm pār
 Ca fra da no um vess da procurär,
 Ca nus fugiss or di man quel unur,
 E cal gnis datč e gent da manc valor.

GADENZ. Già'n sarà ältar da famiglian véla,
 Ca štaran là tagnind güz lan uréla.

RADOLF. Ši, šì; ma quelan, ch'en da ben fornida,
 Già altran volta en statčia favurida,
 E'l popul sol guardär ent i comün,
 Da spartir i unur ün zig parün.
 Lan altra pö l'en manc rica cu nò
 D'ün bun zig, ma ambiziusa, e per quel lò,
 Sa la spendan chilò, per veir i unur,
 I l'an da pagär dòbal i sügur
 Dii povar südit. Je per quel cradess,
 Ca nualtar concorar um pudess,
 Fagend, s'intende, qualchi sacrifici,
 Per veir, o l'ün, o l'altar quel ufizi,
 As proponend cun ferma volontà,
 D'üsär cui südit sempar equità.

GADENZ. Sci, e quel patto ge concurr är ge;
 Ma tu è pü vel, dagià l'unur è tee.
 RADOLF. Nualtr'um à da fär causa comüna,
 C'al tocca, o e l'ün, o e l'altar, l'è tüt'üna;
 Ma vers i altar um à da guardär,
 Or di nos man da nul lasciär indär.
 GADENZ. E da fä fenčia, das fä concorrenza
 Er, fra da nò, almanc in si presenza.
 RADOLF. E das tagnir fra lan du confessiun
 In ciò, in lò, sagond lan occasiun.
 GADENZ. Ebben, um sè intés, d'essar d'accord,
 E fra da no, da nus fä nagiün tort.
 RADOLF. Ma fra da no da procurär intant,
 Ca iss'issa altar nus vädan evant,
 As regoland sagond lan opiniun
 Dal pü gran nümer, circa l'eleziun.
 Doi altar punt da rifletar as vanza,
 Intorn e la riforma e l'aleanza,
 Sün tütci doi c'um peisa lan rašun,
 Evant cu där ün voto per dalbun:
 L'èn tütan dua questiun, ca nun èn senza
 Bier importanza e grandan cunseguenza.
 A Dio, Gadenz! Ve'em truvär är tū,
 Incur ca tū i varà ben rifletü.
 GADENZ. Sta ben Dufin, e la ti esperienza
 Ge'm raccumand, e la ti influenza;
 Ge cercarà ogni volta da seguì
 Al savi esempi ca sol da tū nì.

*(Is toccan man, e pö is separan cun granč inchin.
 Gadenz spasseggia ün pò sü e giò e pö 'l diš cun
 ün riar malizius).*

O'l ser cušin, l'è üna vela gollp,
 Ca vól ciappä du mosca cun ün colp!

Ma questa volta ge'i fagiarà vder,
 Ca l'à fatč i see quint senza l'uster.
 Non già, non già, ch'il vöja soprafa,
 Parchè ca ün pò da plü ge poss pagä;
 Ma fär in möd, ca lü da la vittoria
 Aggia 'l profit, e ge 'm resta la gloria.
 Uscia e lü ge 'i cederà la piazza,
 E'i mossara, ca ge nu nég la raza.

SCENA IV.

Stampa. *Stüa da l'and'Ursina, ben drizäda cun
 ordan e economia .*

AND'URSINA e
 TUMEE STAMPA.

URSINA. Al mee ciär neif, je 'm fa ün gran plašeir
 Dopo da tantal temp iss da t'avdeir
 Grand e robüst e da bela parsuna,
 Cul tee öil franc, e la ti ceira buna.
 Tu fa avdeir d'indua ca tū è gnii,
 Sumiand tee bap ent i see giuvan dī. -
 Innura er je, je veiv'ün altra ceira,
 Ma la duman l'è altar cu la seira.

(la fa ün zig gronzla).

Ma dim parcée nu portat i vastii
 D'ufiziäl, e nut tagnat ben pulii,
 Incusa ca sol fär chi ch'è tornaa
 E ciäsa in grado pü o manc avanzaa?
 STAMPA. Ciära dunanda! um fagè gnir e ment
 Vargót, vargót, c'am contürbla la ment;

Parcée e incusa if quintarà pò sü:
 Je el servizi estar nu torn plü.
 In patria ši, ch'i sun pront e servir,
 E s'l'è dasbögn, är per quela murir.
 Sa in sii servizi jem poss avanzär,
 La sii divisa i sun pront e purtär.

URSINA. Sa tü resta cun nó, Dio sea lodaa!
 Però, är in quel cas ün brav suldaa
 Pó fär avdeir, casa cl'è gnii davent;
 Almanc per fär plašeir e la si gent.
 E pó är ün zig - chi ch'è già in età,
 E 'l scumenza e panzär e üna mità, -
 Per ent i öil fär da plü imprešion,
 E gudagnär dal cor la propenšion.

STAMPA. O, per quel là, dunanda, laščiam stär,
 Cai'è anca temp e temp per ai panzär.
 E pö je sper truvär, s'al temp è gnii,
 Čhi c'am vol ben e je, plü cu el vastii.

URSINA. Fin ca la planta à züč e büt'or flur,
 L'è temp da fär furtüna är in amur.
 Sa incio è bel temp, ši nu spatčiar duman;
 Ca la furtüna nut'füg or di man.

STAMPA. Al sta però d'avdeir, s'um va per üna,
 Casa ca sea d'intendar per furtüna;
 Sa l'è da la čiarčär in ben dal cor.
 O in quelan raba, ch'en pütost dador.

URSINA. Al meiar füss, s'as pudess cumbinär,
 In tütči doi raport das comodär;
 Ma tu nu sa quant ca dificil sea
 Truvär castegna, ca nun agian dzea.
 D'üna mata, ca sa fär cui see man,
 Ca lavura la seira e la duman,
 E c'l'à dal see das pudeir ben giüdär;

Je'm pär ca s'as pudess ben cuntantär.
 Di mo, s'at pär ch'i agia rašun ó tort,
 O incusa penzat tü sün quel raport?

STAMPA. Sün quel je penz tancu d'lan murtadela,
 Cà s'à gügent, ca la sean buna e bela.

URSINA. Ma penza pür, ca doma giò dal bel
 Nus tö giò gni cašöl, gni mascarpel.

STAMPA. Sün quela mota da quel bel Rùtič,
 O ch'in vöi 'na bela, o ch'i nun vöi brič.
 Però je nu bad'gnär e la beleza,
 Senza buntà da cor e gentileza:
 Quistan tre qualità je vöi truvär,
 Insanò tüt sulet je sà rastär.

URSINA. Al bel nu düra bier, al bun, quel ši,
 Anc plü s'l'è cumpagnaa dal madasci.
 S'al bun mantegn calur nus sà nagót,
 Quel c'as vè e c'as tocca l'è vargót.
 Er ca mancass vargot sül bun e 'l bel,
 In verità, je num torblass per quel.
 Incur ca'i è vargot d'empir al böil;
 Po, po, po, po, as pò sarär ün öil.

STAMPA. Ma incur c'u erus giuvna, dgem emò,
 S'u panzävas inscia propi är vò?

URSINA. Ah ciär Tume! pür trop tü à rašun!
 Innura je cantäva altra canzun:
 Je correva dree 'l bel, e 'l bel fugit,
 Per mi furtüna, e 'l bun dal tüt nu gnit.
 Ma ün zig buntà unida e raba e ben,
 Fagiet ca i mee veil di füssan saren.
 Per quel je 't cunsigliass, ca är tü ai penza,
 E ca 't possa giovär la mi'esperienza.
 Sa 't sügerir in quel là je lascass,
 La giunfra Menga je 't raccumandass.

Je sà c'la't guard edoss cun öl d'amur.

Quela l'à raba, e l'è da gent d'unur.

STAMPA (*imbarazaa*)

Ma je nu poss, - je num lasc maridär;

Ch'i à tropa tema.... pülaš da čiapär.

URSINA. O bela quista! Ün òm, ch'è statč in guera,

Luscär gnir čia cun da quistan ratera!

STAMPA. Gueran da sangu ben spess àn fin dalunga,

La guera da la vita è lunga lunga;

Dagià l'è da ciarcär quii element,

Ca la vita dal cor rendan cuntent.

La raba per al corp porta dilet;

Ma l'òm nu viv doma da pan sulet.

La part pü nobla, ch'è ent al see dadent,

Vol l'armonia, ca fa i cor cuntent.

URSINA. Tume, Tume! Je vezz o je scumet,

Ca ent al tee cor tu à qualchi sacret,

Ca tū nu lasca dir e la ti gent,

Per tema iss iss, ch'i nu l'agian gugent.

STAMPA. Čiara dunanda, issa l'è temp ch'i vāda -

URSINA. As sent varün ca vegn giò per la strāda.

STAMPA (*guardand or dal balcun*)

In verità! l'è čia la giunfra Menga.

URSINA. Čia, čia 'l me capatüssal da dumenga!

*(Las drizza sü la testa i cavei, al fazöl e 'l scusäl
e la tō giò d'üna clavia ün capatüsal a las al
mett sü).*

STAMPA. Sü per la scāla as la sent e gnir.

URSINA. Tū tremla, tū

'm fa propi gnir da rir.

SCENA V.

TUMEE STAMPA, URSINA, MENGA e ün PASTRET.

MENGA. Oh, buna seira, la mi and'Ursetta!

(fagiand fenčia da dār ün sai).

Ma je cradeiva c'u füssus suletta.

URSINA. O giunfra Menga! l'è giü un bel panzeir,

C'u sè gnid'em truvär, c'am fa plašeir.

(Ve čia Tume, e fa un bel compliment;

Cas veza casa ca tū à impreis davent).

STAMPA. Je 'm cunsul dav avdeir in bela ceira

*(ai tocca man provand da fär cutmpliment; e 'l diš
e l'Ursina):*

(Nualtar um as à 'vdü già l'altra seira).

MENGA. Ma je sun forsa gnida e 'v dastürbär?

Je torn indree, s'u vè vargót da fär.

URSINA. No, comodáv, c'um tō per gran favur,

Sa das farmär us vulè fär l'unur.

MENGA. Je am farmass gügent; ma 'm pār d'avdeir,

C'al ser Tume sea tüt in panzeir.

PASTRET. Sura patrana, cas aia da fär?

E tōr ün bāgial lena aia d'indär?

URSINA. Ši, šì, va pür; e incura ca l'è fatč,

Si vè, ca je 't darà mascarp' e latč.

Ma incusa at fatč et fär gnir insci sporc?

(ai scudiš giò 'l gaban).

Intant vā via cul sunin dal porc,

E guarda s'la majaa la vaca berta

(al pastret va).

Je fatč per tōr davent quel bocc'evèta.

MENGA. Tarapatà, lan veila san incusa

As tör davent lan mosca - o maliziusa!

URSINA. Er je sun üna mosca in quist mument;

Però scüsàm, s'i vun ün zig davent -

E m'impanzand cus vòjäs cianciär sulet,

Je vun per nu santir i vas sacret.

Ma 'l me panzeir jev al vöi dir bel clair:

In verità c'u füssus ün bel pair!

MENGA. Ho, ho, ho, ho! chi panzeir è quel là?

STAMPA. Ciära dunanda, pür cun nò rastà.

URSINA. Chi güst ch'i vess! Cu lan mi gamba freisca

Je vess ben ghezga da fär anc'na treisca.

(la fa 'l motum, pö la va via daspar al Tume).

(Ma sü la vita! sa tü 't vol fär špus,

Nu essar, al mee neif, tant panzarus).

(la va, passand daspair la Menga, e lai diš):

(Scüsam, o ciära Menga, s'i cianč clair;

Je sper, je sper, c'u daventus ün pair).

(Ora).

SCENA VI.

TUMEE STAMPA e

MENGA.

STAMPA. La mi dunand'è üna legra veileta,

Però scusai, s'la diš su barzeleta. -

MENGA. Sal lan dgeß sü cun ün varün dacord,

Innura pö nu sai pudess där tort.

STAMPA. Ma comodav, e quintam sü vargota

Dla giuvantüra: Ai è da nöif nagota?

MENGA. Al nöif e 'l veil i van in quist dacord:

Chi ca nu vol santir l'è 'l peg dii sord.

STAMPA. Ma chi ca diš quel ca nul sent dadent,

Da chi c'ai crè pò confondar la ment.

MENGA. Pür ca 's savess, ch'i altar èn sinceir,

Ši nagiün nu zopass i see panzeir.

(cun certan öiläda).

STAMPA. Dopo ch'i sun davent, in verità,

Lan giuvna an aquistaa in sagacità!

MENGA *(ün zig mortificäda e sdegnäda)*

Dagià ca sta davent tant l'and'Ursetta;

Cun vò je nu poss stār da plü suleta.

(la čiiüta ent i öl e Tume).

STAMPA. Je sun ün zig ün plunz, - je 'v dumand scüsa,

S'i nu sà fär i cumpliment ca 's üsa;

Però nu cradè mia, ca je dasmenca

Mai i bii merit da la giunfra Menga.

MENGA. Gni je, ch'i sea indiferenta mai

E chi ca e certi cor pò putär guai.

(Las met tancu per indär, pö las ferma).

STAMPA. Ma intant, intant u vulé già indär;

Quel l'è quasi ün afrunt, c'um vulè fär.

MENGA. Anzi je creg pütost ca in quist mument

Al mee indär af renda pü cuntent:

Però, sa 'v comda la mi cumpagnia,

Je 'v spetč ün zig in stüa in ciäsa mia.

URSINA *(čiiüta cun la teista ent da l'üš e la diš):*

Chi vol nicciola, šbassa la rama;

Chi vol la fia, dumand'e la mama.

(pö la va cumpagnand la Menga).

STAMPA *(sulet).*

Ši, la 'm vol ben! Cas'aia mai da fär?

O l'üna, o l'altra ch'i vess d'inganär?

L'üna à richeza, e sa 's vol, är buntà;
 L'altr'e ün cor tendar uniš la beltà,
 Raba nu l'à; ma je sun obligaa
 El see bap, ca la vita 'm' à salvaa.

(Al spasegia as toccand al frunt).

E 'n tör 'na povra, as à da rinunziär
 E certi unur, da pac das cuntantär:
 Ma sa per la ricchezza as vend l'amur,
 Davant la gent as è pü in unur.

(Pausa).

L'è üna düra prova! - Je nu sà
 La preferenza e chi ca je darà.

(Pausa).

La züca al la penza ent üna moda;
 Ma 'l cor am tremła, ca 'l va tüt in broda.

(Al vol indär; ma l'incuntra)

SCENA VII.

si MAMA, l'AND'URSINA e
 l'BARB'INTONI.

URSINA. As vè, čhi ch'è dūsaa dree e 'l tambür
 L'è eri är ent al fär e l'amur;
 La Menga è indačia tüt sura da lee:
 Ma casa ai at mai ditč - di, čhier Tumeè?
 STAMPA. Al me cor era in dübi, e je nui a
 Incusa c'al füss giüst, bel clair ciančiaa:
 Ma e voaltar, c'u vulè 'l mee ben,
 Je af dgjarà casa ch'i à in sen:
 Già fin da fanč je purtäv'affeziun
 E üna mateta d'ümla cundiziun,

E l'Anin fia dii nos fitadin,
 Ca e fär spas gniv'ent al nos curtin.
 L'affeziun in amur as è cangiäda,
 Dree ca plü granda l'era davantäda,
 E är in stima, dopo veir avdü,
 C'al see cor è ornaa d'alta virtü.

URSINA. No, ei see merit je nu vöi fär tort,
 Ma 'l spegul da l'amur fa avdeir stort.

STAMPA. E pö u savè, ca see bap à lascaa
 Metar per je la vita, e 'l m' à salvaa,
 Incura ca nagiün lascävan plü .
 S'esponar - quel sulet l'è pür statč lü.
 Issa ca bap e mama e lee en mort,
 Iss je num poss rasolvar dai fär tort.
 D'essar fedele je 'm creg in doveir
 E quel, ch'i à per lee, amur sinceir.
 Ma evant cu stabilir la noss'union,
 Da voaltar i'vuless l'aprovazion.

MAMA. Nu l'è da ciäsa nobla, per pietà!

STAMPA. Ün cor da ben väl plü cu nobiltà.

INTONI. Po, po, po, po! sa la füss almanc rica!
 Ma l'è povreta.

URSINA. E l'è da la pradica!

STAMPA. Messa o pradica, um as vol ben da cor,
 E quel là l'è 'l pü bel abbecedor.

INTONI. Ün tal partii cunt üna povra fia
 Al füss ün dišunur per la famia.

STAMPA. L'essar ingrato nun è mai unur
 Gni per ün povar òm, gni per ün sčiur.

MAMA. Penzai sü ben. Vöt ent i mee veil di
 Am fär rumpar al cor, al meé ciär fi?

STAMPA. No, ciära mama, al vos cor nu pò
 An sprežär una buna tancu vo.

INTONI. Rifletai anca, o neif. Per quist mument

Je nu poss dir, ca je 'n seia cuntent.

URSINA. Penz'ei te veil, Tumee, e nu macchiär

L'unur da la ti šlatta, al mee fi ciär!

URSINA. Per c'üna ciäsa as mantegn in vigur

Ai vol pan e cašöl plü cu amur.

STAMPA. Ormai je vezz, cu num pò indär inteis,

Je portarà cun je sul cor quist peis;

Sperand intant, ca in ben as mudarà

Al vos panzeir, e inteis um ingiarà.

(Al và).

SCENA VIII.

Quii d'evant senza 'l TUMEE STAMPA.

URSINA. Ba, bi, bo, bu - cui giuvan e lan fia

Je à čiapaa 'l vizi da la poesia;

Ma fra nualtar, c'um sè gent da posa,

Um as pö är cuntantär da la prosa.

Vò, c'u sè mama cassa panzaf dal proposit dal vos fi?

MAMA. Je à la teista tūta cunfūsa. Mee fii era

sempar statč ün bun cun i see e cun tütč,

e um sè sempar indatč d'accord. Quista l'è

la prūma contradiziun ch'i à cun lū. Al sforzär

e'n tör üna cuntar vultà, quel pö no: ma

pussibal, ca nun possa truvär una da gra-

diment fra lan famia di see paiar? O ciär,

giüdam e cunsigliam vö altar .

INTONI. Je à sempar lavuraa e sempar spargniaa

per lasčär raba ei mee eredi, ch'i possan

sustagnir al decoro da la nossa famia; e

issa ch'i vess da saludär per nezza üna po-

vra mata, fia d'ün nos fitadin? Al füss ben

ün'umiliaziun per ün òm da la mi šort -

cun dodaš vacca en la stala, quatordaš sciütč

e vinčiaquatar caa müdal (*al bóffa*).

URSINA. Lasčiam ün zig temp dai panzär sü. Fors

e je 'm riesc da truvär al rimedi ca 'i vol

per al gurir. Già, sün quel cantin lü nun

vol santir; ma anzi l'è tastard tancu üna

gatta.

INTONI . Je à sempar ditč ca l'è üna teista matta.

MAMA. Cum prega la Madóna, cal la scampa,

Da nu dišunurär la ciäsa Stampa.

SCENA IX.

Stüa e la veila, cun taccà sü bria da cavai, brun-

zina, trignöläda, ecc. Cumpär GIACUM, MAGRETTA

sii dóna, LISETTA e PAULIN see fanč, SER RADOLF.

Üna plaina.

LISETTA. Cas'è, cas'è? c'as sent giò per la sträda?

PAULIN. Ün cert fracáš, c'al pār da trignöläda.

MAGRETTA. O per quel lò, nuv det nagiüna pena;

L'è quii di stab, ca tornan da Clavena,

PAULIN. Oh, l'è ciò 'l bap.

LISETTA. Oh buna seira, bap!

PAULIN. Am da giüdär e mettar ent al stab?

GIACUM. Ši.

PAULIN. Dì, ciär bap, at ciò vargót da bel?

GIACUM. Per tü üna reisa, e per tü ün mulinel.

LISETTA. O dia, dia, je nun sà fär üs;

Ca infn in issa i'a filaa cul füs!

PAULIN. O dem la reisga, ca je vöi pruvär,
 Ün bel carrin sa je sun bun da fär.
 LISETTA. O mama! dem la ròcca e la roccäda,
 Je vöi pruvär e fär üna filäda.
 MAGRETTA. Je nun à temp, ca iss'i à da cašär;
 L'è lò la flur; ma mia per la liccär.

(As mett e manär la plaina).

GIACUM. Brav, s'u vè vöia tant da lavurär,
 Ši doi fic sec i'à ciò da 'v ragalär.

(Ai dà fic sec).

PAULIN. Oh čhi bun güst! L'è tancu züc d'avdogn!
 Am lasciat bap, ch'in de'ün el mat Togn?

*(Al bap, fa segn ca ši; e 'l va cul mat e mettr'ent
 i cavai).*

MAGRETTA *(manand la plaina)* —
 Guarda, Liseta, s'al fög è stüzaa
 Sot lan castegna; c'as sent da brüşaa.
 Incur ch'i altar doi saran chilò,
 Sci portan ent ün piat per lur e nò.
 Ca innur'är al lagmilac sarà ciò,
 Intant i tond e 'i šdun paregia giò.

(Lisetta va; e torna preist e mettar giò meisa).

MAGRETTA. As sent giò, che la massa vegn in alt;
 Vulef avdeir, ch'i à mess giò trop cald?
 Quela copa da zin met chilò sott,
 C'um vezza s'al lagmilac vegn dabot.
 Tö or quella clavia - lascia pür
 Gnir ora, ca je 'm par, c'al sea giò dūr.

Issa stoppa sü ferm, ca ben al tegna,
 Met in meisa la copa e lan castegna.

*(Lisetta à fatč dree man quel cai cumandäva la
 mama).*

MAGRETTA. Va e clamär al bap e al tee frär,
 E santav giò, e scumanzà e mangär.

(Al vegn al bap cui fanč e i 's mettan e meisa).

LISETTA. As sent e gnir varün sott al balcun.
 MAGRETTA. Am pär, c'al sea i zap dal sciur patrun
 Ma parciè mai gniral quel e 's truvär;
 Ca nu l'è temp anch'i fitč da pagär.

GIACUM. Dabot, ca je scumet parciee c'al vegn.
 MAGRETTA. Fors'al vess vöia d'indär e Morbegn?

GIACUM. Ši, ši, l'è quel; ši, je 'l capišč benissim,
 Oh benvenuto, ser patrun lüstrissim!

RADOLF. Chilò je vezz, c'u se tütč in faccenda,
 Čhi e cašär, e čhi e fär marena.

MAGRETTA. O ser patrun! giò ca l'è giüsta gnii,
 As volal unurär, rastand servii?

RADOLF. O parciè no. Je ben gügient l'accett;
 E je 'm sent giò daspair quisti fanciet.

(Al careza i fanč).

MAGRETTA *(d'üna banda vers Giacum)*
 Oh, čhi modestia, o čhi degnaziun!

GIACUM *(vers l'ureila da Magretta)*
 I en sempr'inscia evant lan eleziun.

RADOLF. Al mee fioč al vegn evant dabot.
 Al pär ca l'agia giü ün bun būjot.

MAGR. In quanto el büi, per quel, grazi'el Signur!
 I nus pon lamantär; e'ii fan unur.

RADOLF. Ma, a propo, vef santii la novella,
 Ca l'è riyaa al dutur Pontisella?
 MAGRETTA. Sì, l'è riva; ma l'è giò passaa ent,
 Ent a Pungell, e truvà la si gent.
 PAULIN. S'il vess savü, je füss còrs ent dabot,
 E 'n purtär e si mama al potinbrot.
 LISETTA. E inscia cun quattar salt e dù parola
 Tü vess ciapaa 'na gajoffa'd nicciola.
 GIACUM. Cas è'l gnii e fàr quel cazar Gian Planeta?
 As sent e dir, c'l'è voltà la bareta.
 MAGRETTA. Lašciand al Vescuf: o quel macarun,
 Al sarà giò gnii stüf dii bun bacun;
 O ca l'è fatc lega cun quel dii corn,
 Per negär la si fede, e an fàr scorn.
 RADOLF. La riforma va evant; e i toccan dree
 Fra nò i Pravost e altar cul Tume
 Maturo, propagand lan nöiva idea,
 Ca e la licenza zeran la purteja.
 Quel, ca sül camin veil tegn anca dör,
 L'è al Vicari Bortal Castelmür.
 Ma ai n'è altar da quela famia.
 Ca giò scumenzan e šlargär la bria.
 E är fra i Salaš qualchi àn propensiun
 Per lan idea nöiva in religiun.
 MAGRETTA. Ma la Madona s'ela drumantäda;
 S'la lašcia ca la fede in aria vāda?
 RADOLF. Sün quel lan part àn diversi panzeir;
 Cà ognün la fede vera crè da veir.
 GIACUM. Issa quela quistiun matem davent,
 Vo, dōna, e fanč, ritirav ün mument;
 Ingiet e tör sū 'l peng in la dispensa,
 Ca nò 'm possa tagnir'na conferenza.

(Dōna e fanč van cun la plaina)

Casa cumandal, ser patrun lüstrissim?
 C'am vol ciančiar je à capii benissim.
 RADOLF. O je vuleiva dōma 'v dumandär,
 Sa forsa, forsa u've santii e ciančiar,
 Chi ca 'l nos popul agia voluntà
 Da metar da Morbegn per pudastà.
 ßGIACUM. Je creg, ca dübi nui possa rastär;
 Sa 'l šciur patrun al la vol accettär.
 RADOLF. Sa 's trata 'l nos comün tör d'ün impegn,
 Giò ca e lü 'i tocca metar da Morbegn
 Quist'an al pudastà, je num ritir;
 Ca l'è ün doveir al comün da servir.
 GIACUM. Da parte mia, je nu mancarà,
 Dal racumandär lü per pudastà
 No, i see merit i nu pon sfugir
 El popul, e ognün l'è da capir.
 RADOLF. Ma üna part àn al cervel pü fin,
 S'i scaldan la rašun cun ün got vin;
 Per quel je 'v dun in man quisti daneir,

(Ai dà un borsa).

E vò dai impiegär fagiè 'l plašeir.
 E sa 'v riešc da fàr quel ch'i'v à ditč,
 Sci je 'v lašc giò är la mità dal fitč:
 Vers al comün pō je nu mancarà
 Da essar grato per la sii buntà.
 Ma secondär s'u nu vulè i me fin,
 Je truvà ben altar fitadin.
 U vè capii: issa stet ben, cumpär,
 Scusà, sa je sun gnii ev incomodär.
 GIACUM. Anzi, je 'l tegn per ün ben gran favur,
 Sa das fidär in je am fa l'unur.
 Je sarà sempar sempar l'ünilissim

Famei devoto dal padrun lüstrissim.

(Al la cumpagna cun granč inchini e pö 'l torna).

Al ser patrun l'à gran capacità,
 Ca l'è ben degn d'essar mess pudastà.
 Ma dal ciarcär per forza e per daneir,
 L'è üna moda, ca num vol plašeir.
 No, nu l'è bel: l'è üna coruziun
 Cuntraria e la giüstizia, e la rašun.
 Però är čhi c'à merit, è sforzaa
 Dal fär, per nu essar d'altar surpassaa.
 Ecco parciee - cuntar al me vuleir;
 Da fär quel ca l'à ditč, je 'm lašč plašeir.
 Sa je nu fatč ca quela raba vāda,
 Quel can dal diaval am tō la fitčāda!

SCENA X.

Stüeta e la veila ma pulita. Ent ün cantun ün mulinel e ün cavagn cun lana o lin. Sünt üna caruna qualčhi sciüdela e šdun da len. Sün üna caruneta ent al cantun tre o quatar libar. ANIN
santāda giò cun ün libar davant, dopo TUMEE
 STAMPA.

ANIN. Quist libar, ca is an laščiaa i nos,
 L'è ün gran confort: dagiò incur ch'i poss
 Je 'l tōi per man, e je 'n leg qualchi fōi.
 Pazia ch'i leg eplan; però je vōi
 Am dār fadiga da m'esercitār
 E 'l legiar, e anc plü e 'l meditār.
 Da tüt al cor je ringrazi'al Signur,
 Cas à tratč or dal camin da l'erur,

Cas à cuncess da legiar i see ditč
 In nos linguag, e tal qual, ch'i en scritč.
 Pür c'um fagiess quel c'al Signur prescriv,
 E c'al nos cor nu füss insci cativ.
 Ši fra da no um as pudess giüdär,
 E vivar tancu angiul, da bun frär.

STAM. *(ch'era rivaa ün zig evant senz essar avdü da lee)*

Ma dal nos cor lan ingorda pašion
 As impediščan spess da essar bun,
 O 'l mee ciär angial, e s'amär da cor,
 E vivar tancu tantci frär e sor.

ANIN. Aha! um vè tādläda, ser Tumee!
 U sarassus gnii ent da l'üşč da dree,
 Ca je nuv à santii nagot. O ciär
 As comodà, giò c'u se gnii e 'm truvär.

STAMPA *(tira cià la si scabela daspair quela da l'Anin)*

Sent, ciär'Anin! Am forsa da pruvär,
 Fra nò da essar plü cu sor e frär?

ANIN Ma je quel c'u panzà nu capišč mia.
 STAMPA. Je at dumand, sa tü vol essar mia.

ANIN. Je nu poss creir, ca vo fagias dal bun,
 Parciee c'u füssus ben ün gran minchiun.

STAMPA. Je ün minchiun, parciee ch'i cerc da veir
 La perla dal me cor, dii mee panzeir?

ANIN. I voss nun vōian üna dla pradica.

STAMPA. Ma sat parciee?

ANIN. Parciee ca nu l'è rica.

STAMPA. Ecco 'l motif! Cret tü propi dalbun,
 Ca per quel là i agian lur rašun?

ANIN. (In düra prova al mee cor è mess:
 Da fär e l'avocat cuntar sè stess).
 Sent, ciär Tumee! Dagiò ca t'è plašü,
 D'am vuleir ben, ši je 't darà dal tü

Issa in quist mument at pār tüt üna,
 Da essar ricc o povar per edüna:
 Ma Dio sà, sa ent i temp e gnir
 Tü nun agia motif da t'an pantir?
 Dio sà, sa je vess pö tanta virtù,
 Da 't cumpensär dal tüt di ben perdü?

STAMPA. Tü dà e lan ricchezza trop valur:
 Cret c'la rendan cuntent plü cu l'amur?

ANIN. Sa tü è ricc, tütč at fan scapaläda,
 Sa tü è povar, tütč at dan paiäda;
 Sa tü è ricc, sci tütci at sbragian dree:
 « Bun di, o riverito, ser Tumeel!»
 Sa tü è povar, i nut badan gnanca
 Tant, ca tü füss al picöi d'üna banca.

STAMPA. Ma, ciär'Anin, ma je nu capišč mia,
 parciee ca giüsta tü am tenta inscia.

ANIN. Sa tü à raba, tü dävantarà
 Ben preist cadsanč, masträl, o pudastà;
 Sa tü 'm tö je, ch'i sun insci povreta,
 Tü pudess gnir e scütčär la careta.

STAMPA. (Je nu poss creir, ca la fagia dalbun;
 Da l'and'Ursina l'è giüst lan rašun).
 Ma di, Anin, ma di; ciančiat da senn?

ANIN. Je nu sà incusa fär, pet vuleir ben.

STAMPA (*mortificaa e ün zig sdegnaa*)
 E ben, Anin, sa tü num vol ben tü;
 Je vun davent, e je nu torn mai plü!

(*Al va in prešša*).

ANIN (*ai sbrač dree*)
 Ši, ch'it vöi ben... o ciär!... nu indär davent!

(*Tumeel torn indree in furia*).

ANIN. Ma, ben inteis, cun l'anel ent al dent!

(*Giò la lenda*).

ATTO ECONDO

SCENA I.

Pungel. *Ciäsa d'üna banda libra. Ün riälet passa
 daspair. Ün banchet da len davant.*

MARIA e GIAN PONTISELLA, pö GIACUM TÖNN.

MARIA (*vegn ora e plan e plan cu la si calceta in man*)

Iss je starà chilò tüta suleta,
 Per am scaldär, fagiand ün zig calceta
 In quist bun sul, c'l'è la pigna dii veil,
 In l'aria püra, e sot quist bel ceil:

(*Las senta giò e planin sül banchet*).

Je sun ben fiacca; ma cas'è da fär?
 Indree in la vita nus po plü tornär;
 E sa tornär indree är as pudess,
 In verità, ca je plü nul vuless .
 La vita l'è ün camin tüt plen da guai,
 Ca dūran sempar, e nu sciünan mai.
 S'al Signur am vuless e lü clamär,
 Je füss ben paragiäda per indär.
 Dóma üna raba am fagiess gran plašeir:
 Al mee ciär Gian s'i pudess anc'avdeir.
 L'è giò ün temp, ca je nu l'à 'vdü plü;
 Ma i'sun trop veila per indär da lü.

GIAN (*senz'essar avdū*) Uei, uei!

MARIA. Chi è 'l, chi è 'l, ca clama?

GIAN. O mama, mama! la mi ciära mama!

MARIA. Al mee Gianin! o al mee Gianin ciär!

Tü à ben fatč ben, da gnir anc'em truvär:

Je steiva giüsta e panzär e tü.

Ma l'è propi 'l Signur, c'at manda lü.

GIAN. Scüsam, o ciära mama, sa per quant

Ch'i vess volü, je nu sun gnii evant.

Chi ch'è el servizi d'altar nul pò fär

Casa cal vol, e nul pò cumandär.

Ma dgè, ma dgè, incusa av va e man?

O ciò, o ciò, c'um as tòcc'anc'al man!

Je 'm pār, cu agias sempar bela ceira,

Cu agias giü üna buna prümaveira.

MARIA. Ormai la prümaveira l'è passäda:

Ma ur ca tüt la föia sea crodäda,

Am pār d'avdeir ch'i crodarà er je;

Parciee tü sa, ch'i en uciantatre.

GIAN. Oh no, oh no! Je pregarà Iddio,

Ca 'v cunserv'anca tant per amur mio,

E ca insemal as lasci'anca gnir,

O ca insemal as lascia murir.

MARIA. Al mee ciär Gian! Tü 'm fa gnir al magun.

Ma tü è ben sempar statč ün ciär fii bun.

Oh c'al Signur at banadišča lü,

E c'al se spirat sea sempar cun tü!

GIAN. Sì, al see spirat sea sempar cun nò;

Ca lü l'è quel, ca quel c'al vol, al pò.

Chi sarà ciò, c'as sent e caminär?

MARIA. L'è 'l Giacum Tönn, ca va sü e drizär.

GIAN. O 'l mee ciär Giacum!

TÖNN. O al mee ciär Gian!

GIAN. L'è ün temp c'u num as vè.

TÖNN. Lè plü cu ün an.

GIAN. Ma Giacum, Giacum, parciee restat ló?

E 'm toccär man parciee nu vegnat ciò?

TÖNN. Ma, scüsum Gian, je nut lasch toccär man;

Parciee tü sa, ca je sent da ladam.

GIAN. Oh, casa dišat, al me amic ciär?

(*Al va via ei toccär man*).

No, tant el grand fra nò nu s'à da fär.

Sat quantan volta c'um as l'à toccaa?

TÖNN. E quantan volta c'um as è striflaa!

Ma innura um era tüt üna brigäda;

Issa lan nossa šort la s'en mudäda:

Tü è passaa evant in granč'unur,

E je fatč sempar dree ei salvanur.

GIAN. Da la mi šort je num poss lamantär;

Ma d'ogni stato as à das cuntantär.

Parciee, čhi sà, ent i öil dal Signur,

Qual ca l'è quel, ca merita pü unur;

Ca 'l cor e l'opra tantan volta fan

Dii ültim prüm e dii prüm i drian.

Sì, l'è ben vero, e 'l cunvegn ch'il diga,

Iddio à banadii lan mi fadiga.

Arcidiacon, e ambašciadur,

Mandaa pü volta da l'imperatur,

Vescuf e princip am àn unuraa: -

Però je penz gügient ei temp passaa,

Je penz gügient ei temp c'um era fanč,

Ca tancu frär um era tütči quanč,

E c'um ingeva sunand i pigot,

E tajär perca e fär scivlarot.

TÖNN. O e fär mazz, giò dree quel riälin.

Da flur in penc e da malgaritin.

GIAN. O c'um marčiäva cunt i noss bastun,
Cacciand lan vacca süi praa da Nambrun.
TÖNN. In verità, je 'm pār anch'iss c'um vāda
Sü per la bleis e taiär giò culāda.
GIAN. Er je, am pār anch'iss d'avdeir qui lög
Ca in temp da plöiva um fagieva fög;
D'avdeir qui lög, ca am plašeivan tant,
E ch'im plāšan anch'issa, ch'i sun grand.
Guardà vi lò, guardà čhi bel'avdūda!
In mezz i pign al mot da lan Gaiūda!
In verità c'am vegn quasi 'l magun,
E guardär sü al vadrec dal Bacun.
E or chi ora, o čhi vista fina!
Cui see bii crep la sašša da Mulina!
TÖNN. Oh, tü è ben anca (ma nul tör in mäl)
Tancu üna volta ün zig uriginäl.
Ben je 'm ragord, ca tü nun era mai
Bardasčia e vif cufà i altar bagai.
Incur ch'i altar eran e mantun,
Tü stäva sempar lò ent ün cantun;
Sa cun i granč um ingeva per strāda,
O cun lan fia um fagea stüāda,
Tü stäva lò, e ben pac tü cianciäva,
Tüt panzarus, e quasi tü tramläva,
La gent cradeiva, ca tü füss minchiun;
Ma tü è gnii ün vero muštazun.
GIAN. O Giacum, Giacum! tü fa compliment:
Ma sa tü 'l crè, scì je sun är cuntent.
TÖNN. Issa stet ben; ca je vun lò bel bel
Dree 'l mee bastiam, ch'i à sül tublaa Del.
(Al va).
GIAN. Dio 't ciūra, Giacum; vè anch e 's truvär,
Ca qualchi volta um as possa cianciär.

Oh chi plašeir e 'vdeir i see cumpagn,
Ca fan gnir ediment i giuvan agn,
I giuvan agn, ch'èn tüt calur da rosa,
Ma ca, pür trop, i füğian senza posa.
Ma cas'è, mama, cas'è quel suspir?
MARIA. O 'l mee ciär fii, ie nu t'al poss mia dir.
GIAN. O ciära mama! nu tagnì zopaa
Quel c'al vos cor à insci'affanaa.
O dgemal, dgemal: je nu poss avdeir,
Cu agius peis sul cor, o dašplašeir.
MARIA. Sa dal santir tü à propi gügient,
Ie t'al dgiarà; ma nu badär la gent.
I 't dišan dree (ma je nui dun mia retta)
Ca tü.... ca tü.... à bandunaa.... la cretta!
(Pausa).
Ma tü stà lò, e tü nu diš nagota?
Vessa da creir, cal füs propi vargota?
Vessa da creir, ca tü vess mess in fal
Al pè in la via, ca men'in la val,
Indua ca 'l nos Signur tegn separaa
Dii giüst qui misar, ca l'an bandunaa:
Ch'it vess d'avdeir, tü, al mee ciär fii bun,
Cun i dannaa in fond el calderun.
Sa quistan raba je vess da santir,
O ciär Signur! lascium pütost murir!
GIAN. O mama ciära! quant am dašpläš mai,
Ca pel vos fi u agias tantči guai!
Ma sa 'l vos fi u vulè giudicär,
Quel ca l'è statč us vè da ragordär,
Das ragordär, ca, quant debul ca l'era,
L'ingea la strāda, c'ai paraa la vera;
E sa 'l see anim en era cuntent,
Sì nul badäva quel ca diš la gent.

E ben, inscia je à sempar fatč;
 Per quela strāda je sun sempr'indatč,
 Indua ca cul see spirat m'a guidaa
 Al bun Signur, ca m'à illūminaa.
 Ma, ciāra mama, s'u vulè avdeir,
 Sa quel ch'i fatč, i 'l fatč da cor sinceir,
 Santì: je era in mezz e lan ricchezza
 Or per al Vescuf, e in lan grandezza;
 E ben, quel lò i'à bandunaa tüt quant,
 E issa i sun ün povar pradicant.
 Cradef c'al sea quel lò la strāda larga,
 Sa 's lascia i comad, e 's tō e doss la carga?
 No, no. Je creg da veir la fede pūra
 Sagónd i ditč da la santa scritciūra,
 Mia qual'i òman l'an dasfigürāda,
 Ma incusa ca 'l Signur al l'à detāda.
 La falsa cretta je à bandunaa,
 La fede vera je à abbracciaa.

MARIA. La fede, ca is àn lasciaa i nos veil,
 Quel'è la vera, ca mena sül Ceil.
 Je sun 'na povra veila, e giudicār
 Nu sà lan novità, ch'i vōian fār,
 Ma 'l ser cumpār, ca l'è ün òm savi e pio,
 Al diš ch'i lūtar en nemig di Dio.

GIAN. Er je cradeiva tancu 'l ser cumpār,
 Infin ch'i num sun mess e esaminār
 I libar tütci quanč da la scritciūra,
 Per an discernar la verità pūra,
 E cun la forza da la verità
 Confondar quii, ca cercan novità;
 Suspettand e cradend, ch'il fagian doma
 Per ambiziun, das dastaccār da Roma.
 Ma quant plü ca ent al senso i penetrāva

Da quii scritč sant, tant plü je cumprandeva
 Ca la Chiesa da Roma à bandunaa
 Al camin vero d'la cristianità;
 E per forza i'sun gnii e la persuašion,
 Ca in tantci punti i lūtar àn rašun.

MARIA. Ma i lūtar, adorand, nu dan unur
 Ei santi, gni e la mama dal Signur.

GIAN. Da adorār nus vess cu Dio sulet,
 Per quant ca el tentatur är Cristo dget;
 In spirat l'adorār e verità,
 Plü cu in esterna pompa e vanità.

MARIA. No. Je nu poss lasciār ent i veil dī
 La fede, ca 'l mee cor à sustagnii;
 Mancār e quel, ca m'à mossaa mi nona:
 E fār la cruš, e pragār la Madona.

GIAN. S'l'è animāda da bun'intenziun,
 La sarà grata e Dio l'adoraziun,
 Cumpagnāda da l'opra, e ment sinceira,
 Er c'la sea fatcia in diversan maniera.

MARIA. Iss sent. Sa 'l vescuf tū à bandunaa,
 E ün nöiv pradicant tū è davantaa;
 Sci vè chilò, e sta cun la ti gent,
 E dal pais nu indār plü davent.

GIAN. Nò, je nu poss; ca je 'm sun impegnaa,
 Da stār e Còira, indua ch'i à consigliaa
 Er je da riformār lan veila üsanza
 Dree la credenza c'am dà plü i fidanza.
 E pō 's sà ben, ca indua cas'è nasciü,
 E cun altar cumpagn as è gnii sü,
 L'è plü dificil, da 's fār rispetār
 E per la buna causa d'operār.
 Chilò im dišan doma 'l Gian Planeta,
 Ent al see lög nagiün nun è profeta.

MARIA. Ma je vuless ben santir lan raşun,
 Parciee ca tũ vol mũdār religiun.
 Ca je e tũ m'as agia da partir
 Er in quel lò, am fa quasi murir.
 GIAN. Gnì, mama ciāra, e la santa scritciūra·
 Cum legia insemal cun intenziun pūra;
 E u 'vdarassus c'um s'intendarà,
 S'u m'an varà capii la verità;
 E c'um s'inchinarà tũtċ dòi unii
 Dòma davant Iddio e 'l see bun Fii.
 Ma, sa dal tũt u'num pò indār inteis,
 Sũl cor cu num cunserva nagiũn peis;
 Sa vò vulè anch'adorār Maria,
 Sempar u'sé la ciāra mama mia.

(Giò la tenda).

SCENA II.

SER GADENZ e CUMPAR GUSTIN.

GADENZ. Intorn e quel afari u've santi,ii,
 Ni ši cumpār? e u 'm vè ben capii?
 GUSTIN, Ši, ši.
 GADENZ. Cioè?
 GUSTIN. Ca s'i nun àn parmāl,
 Vò pagà 'l dobal nũmar da bucāl
 Da quel, ch'i altar pāgan; per tant plũ
 Essar sagiūra da nu gnir vangii;
 Ma da lan vuş per veir la maggioranza
 Dal nos cumũn in la si radunanza.
 GADENZ. E s'al riesc, scì ge nu māncarà
 Da 'n essar grato e la comunità,
 E in quant e vò, sũl fitċ da l'an passā
 Um tira ũn stricc, ca vòl di, c'lè pagā.

GUSTIN. O grazia, grazia! Je nu vòl mancār,
 Ca vo seius elett da procurār,
 E je 'l faċ ār cun buna persuasiun,
 E non dóma dal fitċ per la raşun.
 Issa scũsam, sa je 'm permet d'indār;
 Cà e fār lan pratca i en dree per scumanzār.

(Al va).

GADENZ. Sa e questi cān nus tegn sempr'ũn bacun
 In bòcca, i mordan ār al see patrun.

(Giò la tenda).

SCENA III.

*Stiia d'ustaria. Meisa cun scabela da len. Caruna
 cun bucāl e scũdela. Diversi Squādrun; fra quii
 in sequii ār i cumpār GIACUM e GUSTIN.*

1. VAŠIN. Evant cù 's mettar dree e lan faccenda,
 S'u sè cuntent, um fā ũn zig marena,
2. Ši, bel e bun! Casa fũss mai la vita
 Senz'ũn got vin, o ũn got d'acquavita?
1. In chi maneir'am da beivar al vin?
 Or da bucāl, o am da tũr cupin?
3. Parciee cupin? Um as dũsas trop māl,
 C'um al sol sempar beivar da bucāl.

(I fan passār dòi bucāl e cantan):

Bevi, bevi, compare; se no vi ammazzerò,
 Non mi ammazzè compare; piuttosto beverò.
 E l'ho bevuto tutto, e non mi ha fatto male:
 Evviva, evviva, evviva il succo del boccale.

1. VAŠIN. Issa gni ciò, e tulè giò ùna fetta
Da pan furment, e ün tocc mugnachetta.

(I tön i see curtei sü da la gaioffa e is servišan).

4. U num sè anca tütč; però l'è bun,
Sa d'ogni squädra l'è chilò squadrun.
2. Je sun da quii d'la squädra da Caltūra.
3. O per quel lò nu fär mia céira scūra.
4. Je sun vasin da quela da Burnöif.
2. Ca fa indär al carr evant cul böif.
5. In quant e je, jè sun da san Cascian.
4. Tu è är mustazz per cacciai ora i man.
3. E je alfin, je sun da quii d'la Piazza.
2. Da quii dal gran squädrun, c'al trun cav mazza.
1. Ma è 'l quel lò la moda da trattär?
S'u nu! savè, je 'v mossarà e cianciär.
5. Je sun ün òm d'unur, e čhi c'am tòcca,
Je'i fagiarà tagnir la lengu'in bòcca.
4. Bel bel, bel bel; sa issa u, nu tašè;
Vulef avdeir, c'u vè da fär cun je !

(Picca sü la meisa).

3. Corpo di Bacco! *(picca)* s'u nu fagiè punt,
U vulè 'vdeir, c'u inget di pe e munt.

(I vegnan Cumpär Giacum e Cumpär Gustin).

GIACUM. Cas'è, cas'è st'istoria?

GUSTIN. Cas'è, cas'è sti sbragg?

GIACUM. Vef giò ciapaa la sborgna?

GUSTIN. Vargongia dii vos fagg!

2. Quist nu l'è altar cu i pre-pre-liminari:

Iss um sè pront da passär ei affari.

3. (Ma casa mai va e dir quel sumari?)

4. VAŠIN. (Je veiva tema c'al gniss cun limari).

1. Unura a squadrun, magnifici signori! Lascià
ün zig da banda i bucäl, e cum tratta dii
affari dal comün. Fra lan buna üsanza, ca
i nos veil as àn lašiaa, l'è är quela, da fär
lan pratca evant lan eleziun dii uffizi. In la
prüma radunanza dal comün as tocca da
nominär al pudastà da Morbegn. Per quel
l'è bun das intendar evant; ca nus sea lò
quel di cula bòcca everta, senza saveir e
čhi dār la vuš. Je sun persuas, ca ognün
da voaltar ai varà giò rifletü. Dunque je 'm
töi la libertà dav invidär e manifestär la
voss'opiniun.

2. As sà nagót, sa 'i è varun, ca aspirassan
e quel uffizi?

GIACUM. Giüst'aspirär nus pò dir; ma 'l ser Radolf,
sa 's tratass da tör al comün d'ün impegn,
as lasciass persuadar da l'acchetär.

3. E per quel quista seira l'à scumanzaa
e 's tratär.

GUSTIN. Er see cušin, al ser Gadenz, as vol veir
raccumandaa,

E da radöblär lan pinta per quel al m'à ordinaa.

4. I en tütči dòl òman, ca maritan da essar
distint e unuraa, e je nu savess propi e chi
dār la preferenza.

GIACUM. Al ser Radolf l'à pü età, e är pü esperienza.

GUSTIN. L'altar as fagiarà, basta e 's dār pazienza.

1. Savef, casa ca füss al meiar, per nu of-
fendar gni l'ün, gni l'altar?

5. Al meiar füss, c'um guardass, c'al gniss
ora per l'ün e per l'altar l'istess nümer da

vuš, e ca innura al decidess la šort. Inscia
gnì l'ün gnì l'altar nus truvass affruntaa.

1. VAŠIN. E inscia 'as pudess mungiar du teta dree
d'ün caa.
2. Appunto!
3. Appunto!
4. Appunto!
5. L'è quel ca s'a da fär.

GIACUM. Sef tütč inteis inscia.

TÜTČ . Šì, šì.

GUSTIN. Šì, ser cumpar.

2. Ma zitto! e secretezza incusa c'um sà inteis.
3. Chi ca zaras la bòcca, ciapass ün poin da peis
1. Issa, amig, c'um beiva infìn ca l'è sciünaa!
5. Viva, viva lan nossa buna libertà!
3. Evviva, evviva evviva är čhi ca s'à tratta!
4. Evviva l'ilüstrissim *(al perd l'equilibrio;
doi corran e 'l tagnir ca nul dea giò sott)*.
- TÜTČ Ha, ha, ha, ha, ha !

(Giò la tenda).

SCENA IV.

*Säla in la ciäsa dal Ser Giacum Castelmür cun
scabela da nugair intaiäda cun vappa, e möbal
e la veila, ma ben in ordan. Sü per la paré
späda, lancia, alabarda, elmi e altran armadüra.*

GIACUM CASTELMÜR, GIAN BATTISTA SALIS, pö GIAN
PONTISELLA e RADOLF PRAVOST.

SALIS. Ciär ser Giacum! pür trop al firmament
Politic fa temè qualchi stratemp.

I vent cuntrarri as urtan, e spatciä
Nus pö ch'is quiettan senza imperversä.

CASTELMÜR. Oh, ca la veila fede, e i costüm bun
Regnassan plü cu vizi e corruzion!
C'ai füss bun'armonia e lealtà
Fra i granč e i pit concordia e carità;
Ben i pericul füssan d'evitär,
E lan burasca in bel temp da cangiär.

SALIS. L'element nöf, ca vegn as propagand
In lan idea, quel sconvolg tüt quant.
I spirat, ca s'en mess e esaminä
In religiun, is düsan är el fä
In la politica e nu stä plü là
E badä tant gnär e l'autorità.
E sa da questa cessa l'influenza
Cul nom da libertà vegn la licenza.

CASTELMÜR. Quel l'è ben vero; ma incadenär
Al spirat da la gent, quel nus pö gnär.
Chi ca streng la cadena oltre 'l dasbögn,
Fa ca i sogetti pö tiran al cogn.
Dagiò procedar cun moderaziun,
Badand ca trop nus scaldan lan questium,
Sarà 'l partii pü savi in quist mument,
S'as cerca 'l ben dii Stati e da la gent.

(As sent e piccär e l'üšč).

SALIS. As sent piccä. Iss chi sarà mai cià?

CASTELMÜR. Avanti! Cumpliment chilò nus fa.
Oh! ecco, ca l'è ciò ün òm da vaja!
Gian Pontisella!

SALIS. Unur da la Bragaja!

PONTISELLA *(ai toccand man)*

Chilò, amig, je 'v present al dutur

Radolf Pravost, ch'è appunto riva
 Da Padua, indua ca direttur
 L'è statè ün temp da l'università.

SALIS. Oh, chi nul sà? ün òm da gran saveir!

CASTELMÜR. Um as cunsula propi da l'avdeir.

PONTISELLA (*vers al Pravost*)

Ecco Gian Salas, ün da quii da Sòi,
 E Giacum Castelmür!

PRAVOST (*ai toccand man*) Ah, tütci dòi.

Oman da stima e da gran rispetto

Per i see merit vers a popul reto.

(*Is sentan giò*).

CASTELMÜR. Giüst'e proposit voaltar sè riva

In merit el sogett ca scumanzaa
 E discütar um veiva. Al vos saveir
 Po giüst servir da guida ei nos panzeir.
 Per la riforma da la religiun
 As sent e dir ca u vè propensiun:
 E cagnoscü per òman da cuscenza,
 L'è or da dübi, c'u nul fagiè senza
 Prafond rifless e consideraziun
 Sül pro e 'l cuntar da la gran questiu.

PONTISELLA. Per truvär in quel lò la sträda retta,

Nul pò där norma la rašun suletta;
 Ma ognün an trova al pü ferm argument
 Ent al se cor, ent al se sentiment.

PRAVOST. La vuš dal cor pò manär or da sträda,

Sa da rašun la nun è cumpagnäda;
 L'è 'l meiar s'al stà in buna relaziun
 La vuš dal cor cul lüm da la rašun.
 Je à sustagnii ün gran combattiment
 Fra la rašun e al mee sentiment;

Cà 'l sentiment pel plü al stà taccaa
 E quel, ca e creir da fanč as è düsaa.

PONTISELLA. Er je 'm truvat, bisogna ben ch'il diga,

In fär la scelta in üna gran fadiga.
 La ferma vuš da Luter, e potentä,
 Benchè verace, am pareä trop violenta;
 Da Zwingli la dolcezza am plašet plü,
 Quela à 'l mee spirat, e 'l mee cor vangü.
 Oh, sa tütč quanči füssan animaa
 Tancu lü, da modestia e da pietä;
 In buna päs as sciünass lan questiu
 Senza ca fra i Cristian gniss divišiun.

SALIS. La divisiun pür tropp s'è già formäda
 Massima da Germania in lan cunträda.
 Sa in Italia e Spagna regna üniun,
 L'è in grazia, o Dio! da l'Inquisiziun,
 La verità, sà Iddio, indu'c'la stea,
 Ma i früt i èn questi da lan növa idea:
 D'üna banda rancur, dišarmonia,
 Da l'altra orrur, perfidia e tirannia.

PONTISELLA. In tal rapport savia è la decišiu,
 C'ä tötč la dieta dal pais Grišun:
 Ca d'ognün rispettaa sea la credenza,
 E ch'e nagiün sea fatč violenza:
 Fra i capi, ca quel lò àn decretaa,
 Er tre brav Bargaiot as èn truvaa:
 Ercul e Dietegan Salis eran lò,
 E dii Corn Castelmür ser Nicolò.

CASTELMÜR. Appunto i'vuess möivar la questiu,
 Da la Bragaia giò c'as fa menziun,
 Sa pel nos popol sea meiar rastär
 El rito veil, o pür dal riformär.

SALIS. Sa riformand al rito as migliorass

Er al da dent, sci mänc as dübitass;
 Ma l'è pü facil da mandä e tocc
 Ün sant'Intoni e šfendar ün san Rocc,
 Ca dal nos cor estinguar lan paššion,
 L'invidia, la superbia, l'ambiziun,
 L'intemperanza, gula, incastità,
 Simùlaziun, malizia e falsità.

CASTELMÜR. E casa giova fär al cröis bel net,
 Sa ent al mandal rest'ent al gianet?

PRAVOST. Ecco i dübi, ca ün temp är je
 Nutriva in la mi ment; ecco parciee
 Per ben lung temp är je à dubitaa,
 Sas trattass da licenza, o libertà.
 Ma confruntand ben ben i argument
 Da la riforma cul Nöif Testament,
 Paragunand cun la Baselga antica
 Quela d'la messa, e quella d'la pradica;
 Je 'm sun peršuas ca quista è pü conforma
 Dii evangeli e l'antica norma.
 Cas'è mai pü cuntrari e la rašun,
 Cu dal mäl fär vendar l'assolüziun?
 Casa pü brüt pò mai essar truvaa,
 Cu fär cumerci perfin dii pacaa?
 Cas èl i ordan da la gerarchia?
 Scälin, ca menan e la tirania;
 Süperstiziun, ca ün dì menarà
 E creir dal Papa l'infalibilità.

PONTISELLA. E pü inütil casa pò gnir fatč,
 Cu fär la divoziun in ün linguač,
 Ca la gent nu capišč, e la sforzär
 Quel, ca nu l'à capii, da barbotär?
 Nu l'è mia doma da lan forma eterna
 C'as tratta; ma la verità eterna

Sgurär ben ben da lan superstiziun,
 E da la gent moderär lan paššion.
 Sa ent la ment regna la verità,
 Er l'interno dal cor meiar sarà.

SALIS. Ca in la Baselga, e in l'agir dal clero
 Al regna abusi, quel l'è pür trop vero:
 Ciarcär bensì as vess dai moderä;
 Ma mia da l'unità das dastaccä.

PRAVOST. Quel lò pü volta l'è giò statč tantaa,
 Ma da Roma 'l partii s'è ostinaa,
 Dii see fals dogma da nus dastaccär,
 E i dissidenti anzi da sterminär:
 Inscia Arnald da Brescia l'à pagaa
 Sül rogo al zelo per la verità,
 Inscia Giovanni Huss è statč rüstii,
 Per veir da martir al doveir cumpii.
 Quiet e cuntent i ingettan e la mort.
 E 'l quel ün segn forsa ch'i veivan tort?
 Er tantci altar la vita àn lašciaa,
 Confermand dal see crèir la verità.

CASTELMÜR. Quel šì l'è sempar üna bel'aziun,
 D'essar costant e la si persuašion:
 Ma per quel lò nu l'è anca pruvaa,
 Ca quel c'as crè sea la verità.
 Martir as trovan per ogni opiniun,
 Er ca fra leir sea cuntradiziun.
 As trova är fra i Pagani in quantità
 Čhi, ca per al see creir la vita dà.
 Iss'an mör plü per la fè riformäda,
 Parciee c'l'è nōiva, e l'è perseguitäda;
 Ma spatgià ca tre secul sean passaa,
 E 'l fōg da l'entusiasmo l'è stüzzaa.
 Però l'è vero, ca la confessiun
 Romana à punti, ca cun la rašun

Stan in cuntrast: ma chi deciderà,
Indua ch'è i termal da la verità?

PRAVOST. Qui termal à da stabir la scienza
Senza paššion, cul pass da la prudenza.

SALIS. Ma casa sà la scienza da sagiura
Circa lan verità da la Scritciura?
Er s'i Vangeli per base as vol veir,
Sempar al reista anca vargot da creir.
E pö la scienza är in altran materia
Nu sà ben scioglier lan questun pü seria;
Ma las giüd'or är lee cun qualchi ingegn,
Tancu la Chiesa, per as trär d'impegn.

(I rian).

CASTELMÜR. Oh, a propò! giüst sün quist argument

Ün fatč, ca m'e success, am vegn e ment.
Üna duman je sun rivaa bel bel,
Ingiand e spass, süi praa da Sotcastel.
Incur ch'i à giü ün zig intorn guardaa
Sü per la mota indua ch'è 'l tublaa,
Je vezz ün bel matin, ca fagea spašš,
Matend in fila üna roccia 'd sašš
Je ai dumand: «Dì, casa fat tü mai?»
Lü 'l dišč: «Je mett'in fila i mee cavai.»
Je 'i dišč: «O dim, casa ch'i an in nom:»
E lü: «Quist l'è al Tacc, quel lò l'è 'l Tom.
Quist l'è al Coli, e quel lò l'è 'l Cecc,
Quist l'è al Fuchs, e quist chilò l'è 'l Secc,
Quist l'è al Scimal, e quel lò l'è 'l Blass.»
Ma 'l rastäv'anca üna roccia 'd sašš.
Lü 'l penza, e 'l penza: ma in quel mument
Plü altar nòm nui gnivan ediment.
Basta dree veir panzaa ün mument, o dòi,
Ši finalmente, per as tör d'imbròi,

Al povar mat, ca l'è ün fi dal Peidar,
Al dišč: «Qui altar èn tütč puleidar.»
Je à cradü da nu stär in la pell,
C'am è gnii ediment al paralell,
Ca passa fra quel ditč da l'inocenza
E i ripieghi da l'ümana scienza;
E ogni volta, ch'i fatč riflessiun
Da qualchi oget sü la definiziun,
E per quel lò je 'm lambicc al cervel,
Am vegn e ment i sašš da Sotcastel;
Am vegn e ment: oh quanči, quanči mai
Eni i puleidar, e pac i cavai!
E pac cavai um i sà där al nòm,
Ma i puleidar rivan fin e Còm.

(I rian).

PRAVOST. Oh, al ser Giacum am fa gnir da rir:

Però är i concili in stabilir
I dogmi e i riti da la confessiun
I s'èn servii dii lüm da la rašun.
Sa da la scienza lur i àn fatč üs,
Per nò la scienza nu sarà ün abüs;
Infin ca i see dettami nu van or
Da quel camin, ca giüst trov'al nos cor.

CASTELMÜR. Per sün quel lò um va inteis är nò,

Da riformär i errur per quant c'as pò,
Ma qualchi volta per l'umanità
Pò essar ütil är l'assurdità.
Assurdo senza dübi al pò pareir,
Sa el popul in latin pradic'al preir.
E 'l füss assurdo, sa la verità
Gnüss bel e neta sempar pradicaa:
Ma spess as fa cianciär la religiun,
Per secondär dal see cor lan paššion.

Incur ca inšia el vero al vegn fatč scorno,
 L'è meiar, ca 'l popul nun intenda ün corno.
 Chi ca mena la lengua e cativ fin,
 Al füss bier meiar, c'al cianciass latin.

(*I rian*).

SALIS. Ün altar punt è da cunsiderä:
 S'al popul as met dree e giudicä
 Dla religiun circa lan verità,
 L'istess in ältran cossa 'l fagiarà,
 E Dio sà, sa nul bütta sott sur,
 Quel, ca forma 'l see ben, c'l'è 'l see unur!
 E vulèr scrütä trop la verità,
 Nu l'è sagüra gnär la nobiltà.
 Er ca in Bragaia nu la quinta bier,
 In pais estar tant la pò giovär,
 L'ordan gerargich s'al vegn rispettaa
 Al reist'in pè är lan ältr'autorità.

CASTELMÜR. Sun quel soget er je à rifletü.
 Sa per al ben da tütč al giovass plü,
 El vantagg d'essar nobal rinunciär;
 Quel sacrifici je füss pront da fär:
 Ma da seguir la püra verità,
 L'òm nun è bun; dunque ün'autorità
 Ai vol, c'al guida, ca in lan si aziun
 Nu l'abanduna trop al camin bun.
 Infin in issa quist'autorità
 L'è statč al clero e la nobiltà;
 Sa issa as infiachišc quisti sostegn,
 Dio sà, sa l'ordan pü lung as mantegn.

SALIS. L'è är da dir, ca e 's santi discendent
 Da gent distinta, l'eleva la ment,
 Al dà 'l curaggi, l'inspira l'ardur,
 Da cumpir opra c'ai faggian unur.

E sa ün riäl as mantegn net senz'onta,
 Pel ben da tütč pö sempar al ridonda.
 PRAVOST. Pür ca quel füss! Ma indu'è quel riäl,
 Ca mai nus torbla in tütč i see canäl?
 No, no, sül merit da la discendenza
 Fra lan famiglia nui è diferenza.
 Da dòi salam in l'istess böil fatč ent,
 Ün sarà bel, ün sarà büs dament;
 Sü l'istess albar, e sü l'istess ram
 Al crešč früt bun, e an crešč da qui gram.
 Ün l'è canaja, l'altar òm d'unur;
 Ün lè leale, l'altar traditur.
 L'essar nasciü sün quel nul fa nagot,
 Nobal, o paisan; ricc, o tracot (*cun calur*).
 PONTISELLA. Bel bel, amic, bel bel, e parmetè,
 Ca sün quel lò diga vargot är je.
 Sa sü l'istoria da l'umana gent
 As fà rifless, ent i diversi temp
 As vè diversi ordan destinaa
 Da Dio e sustegnir la Società.
 Ma ca sü l'istess punt al resta lò
 Al popul sempar, pratendar nus pò.
 Infin ca ün è fanč, l'è bun per lü,
 Ch'il menan; ma incur ca l'è crasciü,
 E zig e zig l'à impreis bel belet
 Cu lan si gamba e caminär sulet.
 Innura 'l füss mäl fatč e s'ustinär,
 Tancu da fanč anch'e 'l vuleir manär.
 Pes sustagnir in alt giamai nus vess
 D'impedir ca la gent fagian progress.
 As alzär sur i altar nu unurass,
 Cu incur c'al ben da tütč al dumandass.
 Per quel d'üsär je à sempar giü rossur

Dal stemma, ca m'à datč l'Imperatur,
Per nu dasdär iss iss la gelosia
Cuntar da je e da la mi famia.

Ben s'à da dir, e unur da la Bragaia,
Ca i see nobal èn giü gent da vaja;
Ca pel plü cui comün i àn tagnii,
E da bun galantòm àn sustagnii
I dretč, ca i nos veil as an lasciaa,
E ca Enrico secondo à cunfermaa.
Per quel är qui, ca discendan da lur,
I pon guardär in alt senza rossur;
Ma giüst per quel i àn är al doveir,
Da tagnir plü cul popul, cu cui preir,
Da lasciär libr'al cors e lan cuscenza,
E 'l guidär sül camin da la prudenza.

(I stan sü, tulend giò i capei).

CASTELMÜR. E ben! c'al sea testimoni al Ceil,
C'um vol tör per esempi i nos bun veil,
Secondand quel c'al popul credarà
Essar la via da la verità.

SALIS. C'um vol - är cuntar lan nossa paššion,
Senza tradir la nossa persuašion -
Fär quel ch'è giüst, c'al vegna quel ca pò!

PRAVOST *(toccand al cor)*
Nò, al nos stemma um al port'ent chilò!

(Giò la tenda).

SCENA V.

*Säla da la
ciäsa dal Comün.*

*Al MASTRÄL, al NUDAIR e i VAŠIN in radunanza. Fra
quisti är TUMEE STAMPA, GIAN GIANOTT, GIACUM CANT,
GIAN TAMAGN, CUMPÄR GIACUM e CUMPÄR GUSTIN,
ALBERT ANDRIANI, pleban da Nossa Dona, BARTO-
LOMEO MATURO, pradicant da Sur Porta.*

MASTRÄL. Sciuri vašin! Issa c'u vè aprovaa
Al protocoll, je 'v voi veir saludaa
Anc'üna volta. - In quista radunanza
As tratta affari da grand'importanza.
Bep preist um varà pö d'as radunär,
Da quii anca pü seri per tratär.
Inciò je creg, ca fors'al bastarà,
S'um eleg da Morbegn al pudastà.
Al restarà e ün'altra radunanza
Tratär da la riforma a d'l'aleanza.
Al doveir da vašin agius present,
Da där la vuš cun sinceir sentiment
E chi ca fagia unur e quel ufizi
Da galantom, cun lealtà e giüdizi.
E fär proposta u rastà invidaa,
Chi c'u vulè elegiar pudastà.

GIACUM. Oman capaci ai n'è plü cu ün,
Ca füssan bun, ent i noss dòì comün;
Ma vo savè, ca 's sol sempar üsär,
I bun ün zig parün da unurär.
Inscia är quista volta ben al stess:
Al ser Radolf dagiò je proponess.

GUSTIN. Al ser Radolf l'è brav; ma ent i comün
 L'è giò statč in ufizi, e je 'n sa ün,
 Ca infin in issa nun è titulaa,
 E ben al maritass d'ess'r'unuraa.
 Al ser Gadenz l'è quel, ca je m'intend;
 C'l'è see cušin; l'è da l'istessa gent.
 ÜN VAŠIN. Ma čhi sà dir, s'i in intenziunaa
 Da där vargot e la comünità?
 GIACUM. Al ser Radolf, s'al vegn lü nominaa,
 Trecent'armetta e la baselg'al dà.
 ANDRIANI. O čhi bun cor! o anim giüst e pio!
 MATURO. Trecent'armetta per l'unur di Dio!
 ÜN VAŠIN. O čhi mustazz! Evviva 'l sciur patrun!
 Da parte mia je dig: bel e bun!
 ALTAR VAŠIN. Ma üna raba i vuless dumandär:
 E qual baselga al s'intend da lan där?
 ÜN VAŠIN. Incusa intend quel là 'l ser Andrian,
 Lü, ca da Nossa Dona l'è 'l pleban?
 ALTAR VAŠIN. Al ser Tumeo Maturo är al dgjarà,
 Giò ca l'è pradicant dii riformaa.
 ANDRIANI. Per baselga je creg c'altra nus possa
 Intendar, cu la vera, c'l'è la nossa.
 MATURO. La vossa no, ca l'è falsificäda,
 No, quela vera l'è la riformäda.
 ANDRIANI. Vöt tašer giò, tizun tü d'eresia!
 MATURO. Täs tü, apostul da l'idolatria!
 GIANOTT. Avdè incusa ch'is aman fra da lur,
 Qui c'as claman i servi dal Signur.

(I rian).

MATURO. Gent senza fede! Inscia us rispettà?
 ANDRIANI. Di Dio l'ira sur da vo gnirà.
 TAMAGN. Vulessus forsa c'ün av possa creir,
 Sa fra voaltar u nus pudè 'vdeir?

CANT. E pratandessus, c'um av büčč'al man,
 Sa fra vo altar u sè gatt e can?
 GIANOTT. Nul basta mia purtär la cappa neira,
 Pes fär stimär, e's fär fär bela ceira.
 TAMAGN. Cun i vos guai, e lan vossa questiu
 U mandà anch'e munt la religiun.
 MATURO. In verità, je nu sà casa dir.
 ANDRIANI. L'è üna rašun, ca las lascia santir.
 MASTRÄL. Dal ser Radolf sü l'intenziun da plü
 Cu num cuntenda: as i dumand'e lü.
 GIACUM. E lü per quel l'è inüta dumandär;
 Lü e 'l comün, quel c'al vol, lašcia fär.
 C'al sea per la messa, o la pradica,
 El sciur padrun nui import'üna fica.
 STAMPA. Per troncär pü e la lesta la questiu,
 Je 'm permetess da fär üna moziun.
 ÜN VAŠIN. Santì, al Tumeo Stampa vol cianciär.
 ÜN ALTAR. Oh, eccasì, c'as vol raccumandär!
 MASTRÄL. Zitti, u vè la parola, ser Tumeo.
 Purtà evant quel ca vo proponé,
 STAMPA. Ciär cunvašin! Scüsam sa 'i cianciarà
 Quel ca je penz, cun plena libertà.
 Nu l'è bier temp, ch'è statč mess sü la moda,
 Fra lan comünità, d'indär in roda,
 Onde dii pais südit nominär
 I uficiant, ca 'i àn da guvernär.
 E quel'üsanza ün'altra è toccaa dree,
 Ben pac lodevla, el pareir da je:
 L'üsanza, da in ufizi nominär
 Chi ca per quii è pront plü da pagär.
 Quel là l'è ün atto, ca vegn d'avarizia;
 L'è giüsta tancu vendar la giüstizia.
 ÜN VAŠIN. Nò, vendar la giüstizia? Am da sofrir,
 Ca quistan raba e nò as lascan dir?

STAMPA. Quii, ca per, gnir elett spendan daneir,
 Al dobal cercan pò da gnir e veir;
 E inscia i vegnan spess in tentaziun,
 Da dâr e çhi ca päga la rašun.
 Da quii n'è statč är, ca, per gudagnär,
 Delitti fals i s'an mess e inventär;
 Ca per quel là is àn servii da spia,
 Samnand odio e discordia in lan famia.

ÜN VAŠIN. Alò, alò! l'è temp da la sciünär!

GIANOTT. Zitto! chilò l'è libar da cianciär!

STAMPA. Oh! già el Ceil as rivolg i sušpir
 Dii povar südit, ca nu pon sufrir,
 Ent i see dretč das avdeir molestaa
 Da üna naziun, ca god la libertà.
 E çhi è la colpa da tütč quisti mäl?
 L'è 'l popul, ca i ufizi rend venäl.

ÜN VAŠIN. Am gniss al güst dai dâr ün scapazun!

ÜN ALTAR. Ma quasi quasi, ca l'à ün zig rašun.

STAMPA. Vulessus, ciär vašin! sura da nò
 Clamär l'ira di Dio per quel lò?
 Oh no, oh no! Pütost c'um fagia senza
 Baselga, cu da venda la cuscenza:
 Plü cu pitüra, plü cu len e mür
 Al pläš e Dio l'offerta d'ün cor pür.

ÜN VAŠIN. Davent, davent! ora dii pè quel futar,
 C'l'è da la messa, e l'è anca peg d'ün lütar.

TAMAGN. Sa tü nu teš cun quel, ca l'unur tòcca,
 As trovarà çhi c'at sera la bòcca.

ÜN VAŠIN. Saššin e mordar, cazar, scelm e lädar,
 L'è lan parola, ca nu s'à da dir.
 Tüt quant al reist, o dretč, o stort, o quädar,
 Al nos statüt al lascia proferir.

STAMPA. C'um stabilišča evant cu nominär

Al pudastà, c'u num vol accetär
 Nagot da çhi ca sarà nominaa;
 E inscia la scelta pü libra sarà,
 I nscia 'l nos cor nu gnirà in tentaziun,
 D'an nominär ün ricc pütost c'ün bun.
 Inscia la prova ei altar um darà,
 Ca ent al nos comün regna equità.

GIANOTT. E rinfaciär nus pudarà nagiün,
 C'um agia favorii la corruziun.

ÜN VAŠIN. Quel c'à ditč al Tumeè l'è verità:
 Dagìò je'l propon lü per pudastà.

ALTAR VAŠIN. Aha, aha! o je panzäva ben,
 Ça dal patèr al füss quel là l'amen.

ÜN VAŠIN. Casa! u vulessus mettar quel minčiun,
 Ca ciancia cuntar al ben dal comün?

STAMPA. O nuv scaldà! ca je nu l'acetass,
 Gnär c'al comün unii am nominass.
 Nu fagè gronzla, e nu panzà gnär,
 C'al sea quel là al fin dal mee patèr.
 Ma je preved, ca quistan corruziun
 Saran fatali pel pais Grišun,
 E ca l'obbrobrio da sti paccaa
 Ent al sangu'dii see fii gnirà lavaa.

ÜN VAŠIN. Sa altar tü nu sà profetizär,
 Per i tee fatč tü fagiess ben d'indär.

GUSTIN. O ser Masträl! per scünär la quistiun,
 Je dgarà, s'è permess, la mi'opiniun.

MASTRÄL. Dgè pür, dgè pür.

GUSTIN. E ben da rafüdär

Al ben, ca vegn offert, füss parmalär
 Al donatur; al füss är da minčiun.

ÜN VAŠIN. Chi vuless essar mai tant macarun?

GUSTIN. Dal ser Radolf u vè santii l'offerta:

L'è bela e generusa; ma everta
 La via la lascia e bieran discussiun
 Fra i partii da lan du confessiun.
 ÜN VAŠIN. Evant cu'i dār lan vuš as pò santir,
 Casa ca 'l ser Gadenz vuless offrìr.
 GUSTIN. Sa in see favur al vegn or l'eleziun,
 Sì lù 'l dà per votant, trenta crušun.
 ÜN VAŠIN. Trena crušun! Oh čhi grand òm da vaja!
 TANTČI. Ca fagiarà unur e la Bragaia!
 TAMAGN. O čhi vargongia, ca fà gnir rossur!
 Dal nos comün u vulé 'l disunur.
 ÜN VAŠIN. Al disunur da čhi banda c'al stà,
 La maggioranza la deciderà.
 STAMPA. I parsonagi, ca proposit u vè,
 Raccumandär je 'i pudess ben är je;
 I èn brav, i èn capaci, i èn prudent.
 E l'ün o l'altar je füs ben cuntent
 Da dār la vuš; - ma dai vendar l'ufizi,
 Al füss ün atto ben pac da giüdizi. -
 CANT. Atto d'iniquità, da corruziun,
 Gran dišunur per la nosa naziun.
 Vargongia eterna per al popul reto!
 ÜN VAŠIN. S'al mazza!
 ÜN ALTAR. S'al impicca!
 ÜN ALTAR. As al sbüsecca là quel maledetto!
 TAMAGN. Possat crapär, tü brüta anima nera!
 QUEL VAŠIN. E tü ca 't passa gnir la polmonera!
 ÜN VAŠIN. Issa sciünala cun quela canzun,
 S'u nu vulè ciapär ün muštazun!
 ÜN ALTAR. Tü prova doma e 'm gnir ciò daspair,
 Sa tü à güst d'indär dii pè e l'air!
 MASTRÄL (*picca sü la meisa, o šcudiš al brunzinin*)
 Issa i dig Frid! e chi c'as bròta plü,
 Al sà quel c'al Statütt à provedü.

ÜN VAŠIN. Zitto! al diš Frid: fagè, fagè eplan;
 Ma c'um as töj'in guardia da qui can.
 ÜN ALTAR. Brav, ser Masträl! Inscia as à da fär:
 La legge di Statüt fär ussarvär.
 MASTRÄL. Evant cu da passär e l'eleziun,
 Dal ser Tumee votà sü la moziun,
 Da nu accetär nagot dal nominaa;
 Čhi ch'è per quel, da tagnir sü è pragaa.

(*Pachet tegnan sü*).

ÜN VAŠIN. Nul fagea gnanc dasbögn da tagnir sü;
 I saran tre o quattar tüt al plü.
 MASTRÄL. Chi ch'è per accetär l'esibiziun,
 C'al tegna sü per segn d'approvaziun.

(*Quasi tütč tegnan sü*).

ÜN VAŠIN. Ormai la maggioranza l'à decis:
 Per aš fär tema ai vol altar barbis.
 GIANOTT. Šì šì, u vè vangü, povar minchiun!
 Sül nos pais clamand maladiziun.
 Al gnirà 'l temp, ca per castig di Dio
 I nos nepoti àn pagaran al fio,
 E ca per còlpa da i nos paccaa
 Qui povar guafan saran trasformaa
 Da comissari, cunt e cavalier
 In tantci cušineir e camerier.

(*Tumee e i see amig van davent*).

ÜN VAŠ. Inget pür pei fatč vos, c'al trun ca 'v mazza,
 Tütci quanči c'u sè da quela razza.
 ÜN ALTAR. Issa, ch'i en davent qui macarun,
 Sci fra da nò ai sarà pü üniun;
 MASTR. Fra i dòi, ch'en statč proposit per pudastà,
 Da fär la scelta u sè invidaa.

ÛN VAŠIN. Al ser Gadenz l'è üna teista fina,
 C'as fagiarà unur in la Vultlina.
 ÛN ALTAR. Al ser Radolf vâl plü c'ul ser Gadenz.
 (Je dic inscia, ma altar je penz).
 GIACUM. (Er je à da dir inscia; ma magari
 C'al vess vittoria i nos aversari).
 MASTRÄL. Al ser Radolf čhi ca vol nominär,
 Ch'i tegnan sü, c'um ai possa drombär.

(Üna part tegnan sü).

Vò, ser Nudair, drombai e ün e ün.
 NUDAIR. I'à già drombaa, i en giüst quarantün.
 MASTRÄL. Qui ca nun àn votaa i en da plü.
 Pel ser Gadenz čhi ca vol, tegna sü.

(Tantci tegnan sü).

NUDAIR. Nu l'è gnanc necessari dai drombär,
 Dòì cuntar ün a si pò ben stimär.
 MASTRÄL. Ormai al ser Gadenz è nominaa.
 TÛTCI. Evviva, evviva al sciur pudastà!
 GUSTIN. L'esit je corr ei dir, da l'eleziun.
 Evviva 'l ser Gadenz, al nos patrün!

(Al va in prešša).

ÛN VAŠIN. Unur e Dio!
 ÛN ALTAR. Gloria e la Madona!
 ANDRIANI. Mandà giò e sunär giò Nossa-Dona.
 MASTR. Iss um vess fatč tüt quant bel net e clair;
 Dòm'as rest'anca da fär ün cavaïr.
 ÛN VAŠ. Prüma da tüt s'à da fär riflessiun,
 S'as vol, o no, mudär lan cundiziun.
 ÛN ALTAR. Ai àn vol ün, c'al fagia per pac prezzì.
 ÛN VAŠ. Si matem je, ch'i sun al Gian Murezzi.

TANTCI. Ho, ho, ho, ho! Quel lò l'è cianciar clair!
 MUREZZI. Sì, parciee dišni: «Murezzi cavaïr?»
 ÛN VAŠ. Per c'al sea imparziale, ai àn vol ün,
 Ca nu agia ciävra, e nu sea dal comün.
 ÛN VAŠ. As dà per ciävra dòì sašin da plü;
 Ma cal lan čiüra, e c'ai vāda dree lü.
 ALTAR. C'ai guarda dree, e c'ai stea daspair;
 Mia c'al lan lascia per indär pradair.
 ÛN VAŠ. C'al vegn'e ciāsa evant l'evamaria.
 ALTAR. C'al guarda ben, ca nu 'l lan tetta mia!
 MASTRÄL. Ai füss quel veil. S'u 'l vulè metar lü
 Er per quist ann, i 'v preg da tagnir sü.
 ÛN VAŠ. Quel povar mat l'è ün zig ün macarun;
 TUTC1. Ma tütavia um diš: Bel e bun!

(Al torna al cumpiär Gustin).

GUSTIN. O ser Masträl! parmetem ün'istanza,
 Evant cu licenciär la radunanza.
 MATRÄL. U sè giüsta gnii e temp: purtal'evant.
 GUSTIN. Al ser Gadenz al fa ringraziär tant
 El nos comün, c'ai à fatč tant unur;
 E al la fà pragär anc d'ün favur:
 Sa cuncedar ai vol la condiziun,
 D'üsar dal dretč da la sostitüziun,
 E in tal caso as parmatess da dir,
 C'al vol al ser Radolf sostituir.
 MASTRÄL. Ai vulef dār la vossa approvaziun?
 DIVERSI. Sì, tagnind ferm al punto di crušun!

(Tütci tegnan sü).

MASTRÄL. Issa, signori, l'adunanza è sciolta,
 A rivederci per ün'altra volta.

(Giò la tenda).

SCENA VI.

E la campagna.

TUMEE STAMPA, pö
ANIN.

STAMPA *sulet*. Ün bel costrütt à giü la comünanza!

Ecco svanida ormai la mi speranza,
D'avdeir e 's fär unur i Bargaiot,
Ca 's pudess dir, ch'i èn bun patriot.
Dal cor da l'òm nus as pò mai fidär,
Sa ogni mument nus as vol inganär.
La vuš da l'interess à gran potenza,
Ca la zufega quela d'la cuscenza;
D'ün fals vantag al spegul la fa 'vdeir,
E la corromp dii òman i panzeir. *(Pausa)*.

E panzär quel c'al cor à da sufrir,
Al gniss dabot la vöja da fugir
Dalònc, dalònc da quista raza düra,
Pes cunsulär in sen da la natüra.
In la natüra tüt pär armonia.
Parciee ent al cor da l'òm nun ela mia?
Ecco lan planta! ecco lan erba e flur!
Tüt corrispond ei fin dal Creatur:
E l'òm, la si pü nobla creatüra,
Pò veir vers i see frär temprä insci düra?
Per dir la verità, je vea speraa,
Ch'i vessan pü cuscenza i riformaa:
Ma incur ca'as tratta raba d'interess,
Riforma, o no, l'òm è sempar l'istess.
Ecco parciee, ca je sun titubant,
S'i à da prestär fede el pradicant,

M'unind e quii, ca fan lega cun lü,
Ca urmaï ent al comün èn i daplü.
Tüt quistan prova, tüt quistan dübiezza
Am emplišan al cor da gran tristezza.
Per coronär dal tüt al me dulur,
Al mancass doma c'am tradiss l'amur.

ANIN *(ai riva daspair senza essar avdüda evant)*

O ciär Tume! ormai je t'à truva!
Dopo da tantal pezz, ch'i t'à ciarcaa,
Dopo essar corsa tant in ent e in or,
Cun tanta tema, cun tant peis sul cor.

STAMPA. Parciee at tema, o dulč angial mee?
Nu tramlär plü, iss ca tü è cun je,
E t'avdeir tü, am passa or da la ment
I panzeir trist, c'am fagevan turment.

ANIN. Je à ben capii dalunga ch'i t'à 'vdü,
Ca qualchi dašplašeir tü veiv'er tü.
Dim casa c'l'è. Oh, vessa la fortuna
Dat pudeir rallegrär iss'e edüna !

STAMPA. O l'è nagot. Am veiva rabiantaa
Cul see procedar la Comunità,
E tant am veiva toscantaa i panzeir,
Ca quel ch'è blanc, am parev'essar neir.
Ma tü, cas è 'l, ca 't à tant spavantäda?
Ca em ciarcär tü gniva insci ingosciäda?

ANIN. O ciäratü, cas'am fat gnir e ment?
Je à ent al cor ün trist presentiment;
Presentiment, ca je nu sà spiegär,
Ma ca pel ben ch'it vöi am fa tramlär.

STAMPA. Sa tü 'm vol ben, ciära, nu badär mia
E tütč 'i sömi da la fantasia;
La fantasia fa spass cui nos panzeir,
EI cuntrari dal vero las fa 'vdeir.

ANIN. O füssal pür inscia! ma impreššion
 Granda am à fatč üna appariziun,
 Ca giò tre nõtč i' à giü ent al drumir:
 Dòm'ei panzär am fa anca stremir.
 Je t'avdea gnir vers je pem salüdär
 E bracc evert, e är je vulea fär
 L'istess; ma üna man palida e lunga
 Fra je e tü cumpariva dalunga,
 E l'ün da l'altra brüsc las separäva,
 E tü dalònc dalònc pö la 't manäva.

STAMPA. E quisti sömi nu där trop ement,
 Ca per nagot i contürblan la ment.
 Nui sarà man, ca 's possa separär;
 Infin ch'i viv, je prumet da t'amär.

ANIN. Gnär je e tü nu fagiarà mai tort.
 Tü sarà 'l me amur fin e la mort;
 Ma eppür je tem, ca qualčhi avversità
 Al nos plašeir e dastürbär gnirà.
 Sent. Je 'm truväva giüst da dree e ün cantun
 D'üna ciäsa, ch'i òman dal comün
 Da l'adunanza tornävan in dree,
 E je 'i sent e cianciär da ün Tumee.
 Je güz l'ureila, e je sent e dir:
 Tant'arroganza, no, nus pò sufrir,
 Al Tumee Stampa l'è ün traditur,
 L'è gnii dal nos comün pel dišunur.
 E ün altar dgeiva: Sa ün di il trovass
 Sulett; corpo di Bacco! je 'l strozzass.
 Üna vuš dgeva: Cas'as pò spatčiär
 Da ün, ca la si fè stà per negär,
 Da ün, ca e la si gent fa dišunur,
 E üna mata dal diaval fa l'amur.
 Ma quel, ca 'l manc da tüt je poss trär giò,

L'è, c'al vol essar lü pü giüst cu nò.
 Cianciand inscia evant evant i ingievan,
 E je nu capit plü quel ca lur dgeivan;
 Ma intorn al cor ün freid je 'm santit gnir,
 Ün freid e ün cald, ch'i nu sà incusa dir;
 Da corar et ciarcär je à panzaa,
 Per tema ca dal mäl nut füss riva.

STAMPA. Bah! nu veir tema, e nui panzär gnanc;
 I can, ca bupan plü, mordan da manc.
 Da la fè, ch'i varà ent al me amur,
 Tü avdarà sa je sun traditur;
 E zig e zig tütč as persuadaran,
 Ca quii, ca cren quel là, gran tort im fan.

ANIN. Ma dim emò anca quista rašun:
 S'um rastass da diversa religion;
 Nu varam das pentir dal nos amur?
 Nu saral ün paccaa cuntr'al Signur?

STAMPA. Per čhi ca tem Iddio e à ün cor bun,
 Nui è ent al mond cu üna religion;
 Da Dio i èn tutci qui c'an al cor pür;
 Er, ch'i nul pregan giüst fra i listess mür:
 Quel c'al plü da la gent vol al Signur,
 L'è cas as vöia ben infra da lur.
 Sa 'i'è üna confessiun, ca dastaccär
 Vuless dòl cor, ch'en destinaa e s'amär;
 Je la bütass dalunga ent ün cantun ,
 Cà la füss falsa quela religion.
 Ma sa quel là 'l tee cor pò sligierär,
 Sì ün sacret je 't vöi manifestär.
 E zig e zig tüt la comünità,
 Je creg ca e la ti fede as unirä;
 E s'i num sun già dichiaraa er je,
 Sì 'l plü l'è per riguard invers i mee:

Però temer Iddio e essar bun
 As pò in l'üna e in l'altra confessiun.
 Ca in l'üna e in l'altra as pò essar cativ
 D'am persuadeir je à är giü motif.
 Quel ch'i creg ferm, e ch'i nu dübit mia,
 L'è ent al nos amur, anima mia!

(Al la tö sottabračč).

ANIN. Al tee panzeir l'è giüst cumpagn dal mee,
 Issa c'um väd'e ciäsa, ciär Tume!

SCENA VII.

AND'URSINA e MENGA vegnan da la banda opposta
 e quela indua ch'èn giüst indač i altar dòl.

MENGA. I èn propi lurr! avdei, avdei, dunanda!
 Ecco ch'i passan giò da quela banda!
 Je 'v veiva ditč, e u num vuleivus creir,
 Čhi ca dal vos ser neif era 'l panzeir.

URSINA. I'èn propi lur, no, nu s'al pò negär;
 Ma per quel là nu l'è das disperär:
 Quanči föghet nu veivan scumanzaa
 E ardar, ca cul temp is èn stüzzaa!

MENGA. O dia, dia! čhi vess mai cradü,
 Ca quela mata là ai vess plašü?
 Ca quela là 'l vess pudü preferir
 Er je? - am fà üna döia da murir.
 Almanc ca i mee panzeir je vess tašü;
 Ch'i nui vess fatč intendar gnär e lü.
 Issa tütč quanči am riaran or:
 In verità, dunand, 'am crapa 'l cor.

URSINA. Da stär es lamantär nul vāl nagot;
 Pütost cum penza sü, sa fär vargot
 As pò intant, almanc pei dišunir, -
 Ca innura altar panzeir pudessan gnir.
 Stüzzaa ca sea 'l prüm föc da la paššion,
 Ent al see lög al sol gnir la rašun.

MENGA. Ma per gnir e quel scopo incusa fär?
 I Santi e la Madona i vöi pragär.

URSINA. I Santi e la Madona pragà pür;
 Ma giüdav vo, ši iv giüdarän är lur.
 Sa ün as mett döm'e guardär in sü,
 Gni Santo gni Madona 'l giüdan plü.

MENGA. Ma ciära vò, casa possa mai fär?
 Al cor da l'òm je nul poss mia müdär.
 Num restarà, cu cridär al mee amur,
 E murir da tristezza e da dulur.

URSINA. Ho, ho, murir, quel as lasci'al drian,
 La vita e dulčia, är c'l'agia tantči afan;
 Sa vò vessus ün cor da nus lasciär
 Fär tema, je savess ben casa fär.

MENGA. Sa nu l'è fär dal mäl, ši dgemal pür;
 Cà je nu varà tema, je 'v sagiür.

URSINA. Vò vulessus lan nuš avdeir e gnir,
 Senza c'u vessus l'albar da scudir!
 Ma quel nul vā; nul vā. E in quist mond.
 Sa nus sà navigär, as va e fond.
 Je n'à pruvaa d'lan bela. Sa 's vol fär
 Sempr'e l'agnel, sci as as fa maiär
 Dal luf; dagià l'è meiar cacciär or
 Lan grifla, es fär anim, es fär cor,

MENGA. Ši incusa füs da fär? Dgemal, c'um senta:
 Sa nu l'è raba ca 'l mee cor spaventa.

URSINA. Oh bah, santi. U savè c'al Tume,

C'ai sea spirat e stria ferm al crè;
 Ca lan stria e i striun l'à in grand orrur,
 Ca e bricat stria nul fagiess l'amur.
 E ben, dalung al sciünass l'armonia
 Fra lü e l'Anin, s'al la tagniss per stria.

MENGA. S'al la tagniss - quel là u vè bel dir,
 Lü per tüt altar al la sol tagnir.

URSINA. Infin in iss nul varà giü occašion
 Da veir da lee üna tal opiniun;
 Ma d'la cangiär difìcil nul füss mia,
 Sa l'ingess or la vuš, ca l'è üna stria.

MENGA. Mettr'ora üna vuš falsa al füs pacaa:
 Ciär and'Ursina, o ciära, num tantà!
 E pö üna via al füss periccolusa,
 Per gnir punida iss'iss per falsa accusa.

URS. Tema nu abbià: c'u num füss mia insci gnocca,
 Da nus servir per quel da altran bocca;
 Da nu fär gnir al prüm büt dal panzeir
 Da qualchi segn, c'as pudess är avdeir:
 Ma per ca quist resta dal tüt sacret,
 U 'l vè da fär cun i vos man sulet.

MENGA. Oh, je 'm vegn freid e šgrišal e panzär,
 Ch'i la pudessan per quel cundanär;
 Ca je füss colpa je da la si mort:
 Quel al füss ben üna gran düra šort!

URSINA. E quel pericul je veiv'är panzaa;
 Ca innura šì c'al füss ün gran pacaa;
 E 'l füss är da temeir, sa la vess bier
 Dal see, c'al fisco püdess cunfiscär:
 Ma indua ca nui è bier da mettr'in meisa,
 I solan dir, ca nul porta la speisa.
 E pö, sa trop evant la vess d'indär
 L'istoria, as la pudess dalibarär.

(La sfruša al polaš sur i altar dent).

MENGA. L'è propi üna dišgrazia da gnir granč.
 Oh parciee mai nus resta sempar fanč?
 In quel età as à inscì net al cor,
 E s'è tütč quančhi tancu frär e sor!
 Ma appena granč, ecco ca l'armonia
 Vegn dastürbäda, o da gelosia,
 O da suspett, o da malignità,
 Da interess, süperbia, avidità.
 O quantan volta cun lee bračč e bračč
 Nu sun indatcia e fär el patinglačč,
 O e la magnocca, o e 'l pom e 'l peir,
 O e fär starnam - senza cativ panzeir;
 Senza panzär, c'al pudess gnir ün'ura,
 Ca l'üna füss da l'altra la malura.
 O dia, dia! cas'ài mai da fär?
 Oh, sa indree as pudess anc'tornär!

URSINA. Ma in qualčhi moda risolvev alfin!
 O ca l'ulcel è vos, o da l'Anin.
 Quel là l'è raba, ca nus pò partir,
 Tancu lan nuš da fanč. Um fagè rir.

MENGA. Sì, incusa intandessus ca je fagia,
 E fär quel segn, ca nagiün ombra n'agia?

URSINA. Santì. Sa ent üna stala là daspair
 E quela da l'Anin ai füss ün pair
 D'avdei, dašrantan ün, e pö matel
 In la cadena cun l'altar avdel.
 Ma evant, guardà iu sacret dav rubacciär
 Ün tocc dii sdrač, ca l'Anin sol purtär,
 E dal lasciär - c'al sea dalung'truvaa ,
 Daspair, o e doss ei dòi avdei rantaa.
 E pö guardà ben ben da nu tramlär,
 Sa da quel là varun vegn ef quintär.

MENGA. Am treml'al cor, am vegn dabot sgrišur.

Je nul fagess, sa nul füss per l'amur.
O povr' Anin! je 't met la döia in sen;
Ma in altar möd je 't fagiarà dal ben.

(Giò la tenda).

SCENA VIII.

RADOLF PRAVOST *cun üna pergamena in man*
spassegia can BARTOLOMEO MATURO.

PRAVOST. Trista è la nova, ca m'è statč purtaa:
Gian Pontisella è mort; ma l'à lasciaa
Indree ün fi, ca fa dašort sperär
Ün òm da gran valur da davantär.

MATURO. O quel brav'òm! Iddio 'i dea la päš
Eterna, riserväda e qui c'ai pläš
D'assümar ent al regn da la si grazia!

PRAVOST. Ma per nualtar l'è üna dišgrazia.

MATURO. Però, sa ün lavurant Dio à clamaa
Or da la vigna, ün altar l'à mandaa.
Paul Vergerio d'Italia e fugii,
Per as salvär, e in la Rezia è gnii.
Gnii da Pušlav, e passaa la Bernina,
L'à riformaa 'l comün da Puntrašina,
E iss 'in Ingiadina cun gran zelo
Al va samnand al gran da l'Evangelo.
Er in Bragaia as diš cal rivarà,
La causa e propugnär dii riformaa.

PRAV. Quel l'è ben bun; parciee ai n'è anca bier,
Ca in la veila fè vöian rastär.

MATURO. Fra i nos pais la nöiva adotta an
Stampa, Burnöif, Caltüra e Visavran;

Qui da Muntačč no anca, ca 'i daspläš,
Al see sant'Antonin mandär in päš.

PRAVOST. E ben, pazienza! as lascia, ca ognün
As regla giüst dree la si persuašion.
Cul temp la causa da la verità
Vittoria sur da tütč riportarà.

MATURO. In Bragaia dòì nig tegnan in pè
Al zelo sempar per l'antica fè:
San Gadenz sü Casaccia, e Nossa-Dona
Da Castelmür, sacräda e la Madona.
Ma s'al riva Vergerio, seguitaa
Da Guido Zonca (ca är quel gnirà),
I oscuranti, ch'i nu cregan mia,
Tagnir pü e lung in pè l'idolatria.
Oh no, oh no! e insemal cun qui dòì
L'ingiarà är al san Lurenz da Sòi.

PRAVOST. Inscia um spera, e je sun ben cuntent,
Dal pudeir creir, issa, ch'i torn davent
In la Vultlina, indua ca, cunfermaa
Vicari, i sun dal mee doveir clamaa.

MATURO. Iddio av dea la si grazia in pegn
Dal see amur, brav òm, c'u sè sustegn
Zelant fra nò da la fè riformäda,
Ca la Baselg'e pürgär è clamäda.

(As toccand man).

PRAVOST. E vo 'v dea forza da continuär
In la vos'opra, e nu l'abandunär!
Da Bragaia qual prüm riformatur,
Sempr'al vos nòm ai restarà in unur.

(I van da diversan banda. – Giò la tenda).

ATTO TERZO

SCENA I.

Našarina. *Davant lan stala. Ogni tant al bóffa
fort al vent: ogni tant as sent e mügir e scudir
sampòin.*

ANIN, CATIN, MIOT, SUSANNA, MENGA, STAŠIA.

ANIN *suleta*. Oho, c'al manca ün piz dal mee scusäl!
Indua saral? - Nus vess da panzär mäl,
M'al pār al prüm, c'al sea statč tajaa
Infin chilò, e pö dopo sbragaa.
As dgeß, ca qualčhi arment al vess mordü,
Sa ent al drizär lan vaca il vess giü sü;
Ma je 'l veiva lasciaa ent al tublaa,
E cun sü la traversa i à drizaa.
Ent al tublaa dagiò je vöi tornär,
E s'an füß qualčhi segn je vöi guardär.

MIOT (*vegn ora e scumenz'e scuär, e la diš*):
Per quant ca je chilò possa scuär,
Lan vaca sempar tornan e sporcär.

SUSANNA. O čhi ventačč, ca mett dabot stremizzi!

CATIN. Vulev avdeir, c'al vegn or qualčhi urizzi!

MIOT. D'indär e ciäsa cu num perda temp,
Evant cu ca vegn'or qualčhi stratemp.

SUSANNA. Inciö lan vacca èn tütta spiritäda,
Nu la fan altar cu as där scornäda.

CATIN. Da tüt lan banda as sent e sbrügir muh!

STASIA (*vegn corrand e spavantäda, e sbrac*):

Anin, Catin, Miòt, Susanna, uh!

SUSANNA. Cas'è, cas'è, ca t'è süccess Stašia?

STASIA. Corré, corré! ca m'è datč ent lan stria!

CATIN. Tant scür al ceil nun è mia per nagot.

Ma di, Stašia, at alan fatč vargot?

STASIA. O gnè dabot, e giüdam dasrantär

I me avdei, ch'i nu agian da crapär.

Eir seira tütci dòì bii separaa

Ent al see lög ognün je vea lasciaa,

E inciò in üna cadena i 'i trov taccaa,

Tütč dòì insemal, e quasi stranglaa!

(*Tüttan coran cun Stašia*).

MENGA (*vegn ora spiritäda e guard intorn*)

Je à santii e sbragir. Iss i varan

Truuaa l'incant! Dio 'm ciüra sa l'ingann

Gniss mai scopert! Casa mai scumanzär?

O and'Ursina! cas'am vev fatč fär?

ANIN (*vegn ora*)

Cas'è mai quel fracass, c'as à santii?

Sat forsa, Menga, d'indua c'l'è gnii?

MENGA. No, je nul sà; ma je sun corsa är je,

Santind sbragir, e 'vdeir casa ca l'è.

ANIN. C'al füß süccess iss'iss qualchi dišgrazia?

Iddio 's salva! Iddio s'abbia in grazia!

MENGA. Ši, ši, ši, ši! Iddio 'l fagia pür!

Davant i öl je dabot am vegn scür.

ANIN. O fat curagi! Evant cu saveir

Casa ca l'è, nu l'è tema da veir.

MENGA. Ecco la vegnan! Casa dišlan mai?

(Je ogni raba am fa där ün sai).

MIOT. Ši, ši, ši, ši: l'è qualchi striament!
 CATIN. O per nagóta nul dà tant al vent,
 STASIA (*d'üna banda daspair la Süsanna*)
 Quist segn, ch'i à truvaà je, vöi tagnir;
 Sa čhi ch'è statč fors as pudess scuprir.
 SUSANNA. Lascia mo 'vdeir. L'è ün tocc sdračč rigaa
 Da griš e neir! Da čhi mai al sarà?

(*Stašia al la met preist in gaioffa, evant cu ca
 l'Anin, ch'era pü dalonč, al l'avdess*).

MIOT. (Da l'Anin lò al sumei'al scusäl;
 Vet, cai an manc'ün piz?)
 SUSANNA, (Oh mancumäl!)
 ANIN. Ma cas'è statč? čhi disgrazia è riväda,
 Ca u sè lò tüta insci agitäda?
 MENGA (*ciappa Anin per ün bračč*)
 Cià, cià, c'um väd'e ciäsa ben dabot!
 Ca iss iss da mäl nus suččadess vargot.
 ANIN. Nu tramlär, Menga, ciò e bračč e bračč;
 Ent al indär las dgaran quel ch'è statč.

(*Menga e Anin as mettan e indär lò*).

MIOT. Vòaltran fia, vev är usarvaa,
 Ca el scusäl da l'Anin ai manca ün caa.
 STASIA. In verità, e m'è parü d'avdeir
 Ca är quel sea rigaa da griš e neir.
 SUSANNA. Er je l'à vdü; ma sü la bocca ün dent;
 Ca e varün dal mäl nu gniss e ment.
 CATIN. Spatciam ün zig; ca je m'à dašmancaa,
 Da sarär cu la cläf al mee tublaa.
 MIOT. Du scua da mettr'in cruš nu mancär mia
 Davant la stala - in grazia da lan stria.

CATIN. Je vun e vegn. Je sun dalung chilò;
 S'i nu vess tema, iv lasciass indär lò.

(*Giò la tenda*).

SCENA II.

Casaccia, pac dalonc da
 San Gadenz.
In fond la scena ün sašš.

ALDERT ANDRIANI e ün FRAT BENEDETIN da S. Gadenz.

BENEDETTIN. Frär Andrian! I temp i coran trist
 Per la Chiesa di Dio.

ANDRIANI. Giüsta quist
 L'è quel, ca är je panzäva ent al me cor;
 Ma quasi quasi je nul lasc'dir or,
 Nu savend ben, cun čhi ca tü tegn tü,
 Issa c'al gran Vergerio tü à 'vdü.

BENED. Giammai je el me Signur fagiarà tort,
 Per quant ca quel apostata sea fort
 In eloquenza ornäda, e seducent,
 Per di povar cristian tantär la ment.

ANDRIANI. Brav! continua pür in la ti fede,
 Sa e la fin tü vol essar erede
 Dal regno eterno lassü riservaa
 E čhi c'à in la fè perseveraa.

BENED. Al pastur al tegn ferm; ma fra lan norsa
 Üna part al pastur bandunan forsa,
 E per da l'Anticrist seguir la vuš
 Desertan la bandiera da la cruš.

ANDRIANI. Povar smarii! Oh, la Madon'ai giüda,
 Ca Dio in la si grazia nui rafüda;

Ma sül vero camin torn ei guidär,
 Ca da la perdiziun ai pò salvär!
 E ben! Vergerio, al chilò pradicaa?
 Al san Gadenz al är già profanaa?

BENED. Apunto inciö Vergerio à giü l'ardir,
 E quisti parocchian das fär santir,
 Cuntar l'adoraziun cun fög cianciand
 Da statua, da reliquia, e da tüt quant,
 Quel, ca la divuziun sol animär
 Di bun cristian, per ai edificär.
 E je pür trop à tema ch'impresšion
 Tanta agian fatč lan si falsa rašun.

ANDRIANI. In la baselga ingem, frär e pragär
 I Santi e la Madona, ca inspirär
 Vöian la vera fede el traviaa
 Vergerio, e'i altar, c'al tira in pacaa.

BENED. E per tant plü ottegnir esaudiziun,
 Lan reliquia dal Santo in processiun
 C'um port'intorn giò per al vic intant,
 Lan litania dal San Gadenz cantand.

(I van).

SCENA III.

*Al vegn diversi fanč in
 l'istess lög.*

1. Gni fanč, gni fanč, gni cià tütci chilò!
 Qualchi biü spass in tantci fär um pò.
2. Am anc da fär quel, c'um à fatč eir seira?
 O el mantun, o e la cipaceira?
3. Oh ba, ba, ba! quel l'è tüt quant marocca!
 Al meiar l'è c'um fagia e la magnocca.

4. E 's mett'r in fila cià fagev evant!
 Tü Gian dromb ora, ca tü è 'l pü grand.
 GIAN. Pan ün, pan dòì, pan tre, pan quattar,
 Pan cinc, pan seiš, pan sett, pan ott:
 Va là, tü Giacum, ca tü è 'l pan cott!
 GIACUM. Ecco la tana! Chilò i 'm sentarà.
 Vòaltar ev zopär inget pür là!
3. Tegn sü i dòì man, e quat'i öil dabot:
 Ma intant c'um va, nu ciütär or ad zot.

*(I van, e Giacum tö giò i man e scumenz'e guar-
 där intorn).*

4. Ah tü, ah tü! trop preist tü à guardaa;
 Taz, Giacum, taz; je nu sun anc'zopaa.

(Giacum torn e quatär i öil, e l'altar va).

GIACUM. Aia da gnir?

VUŠ. Ad ura vegn!

GIACUM. Oho,
 Am è parü, c'al sea ent da chilò!

*(Al va d'üna banda, e pö lü e ün altar tornan
 corand e toccär la tana).*

GIACUM. Tü è, tü è; cà je 't veiva già 'vdü!

3. Je à tocca a la tana evant cu tü!

GIACUM. Evant cu tü je l'è toccäda je!

*(Intant ch'i cuntendan an vegn ün altar d'ün
 altra banda corand).*

GIACUM. Ah tü 'm l'è fatcia!

4. Magnocca per je!
5. *(vegn sbragiand cun ingòscia):*
 Corré, corré! fugì, fugì tütč quanč!
 L'è cià quel brüt omačč, ca maja i fanč!

(Tütci fugian quant ch'i ponn).

SCENA IV.

Al riva P. P. VERGERIO.

VERGERIO. Il seme è sparso. Or tu feconda il suolo
 De' tuoi raggi possenti, o Re del Cielo!
 Grazia concedi all'umile parola
 D'un abbiotto tuo servo, e le tenèbre
 Della superstizion disperdi, e pura
 La verità fa che nei cuor trionfi!
 Qui, ove sì maestose ergonsi al cielo
 L'opre delle tue mani, a te m'inchino,
 Contrito peccator, che già te offesi
 Con idolatro culto e ipocrisia;
 Che ligio dell'errore alle illecèbre
 Coll'oro, le minacce e le lusinghe
 Tentai rapirti i cuori a te fedeli.
 Ma tu, che in Paolo un Saulo cangiasti,
 Gli occhi m'apristi alla luce del Vero,
 Che già bandendo il servo tuo Lutèro.
 Póscia di Spiera gli orridi tormenti
 M'affrancar nella fede. Allor lasciai
 Quanto di seducente il mondo offria:
 Ricchezze, onor di rango, e il suol natio;
 E fra stenti e disagi a questi monti
 Profugo trassi il piede, ove da sagge
 Leggi protetto il Ver trova un asilo.
 Ovo dell'Inquisizion l'idra feroce
 Con sangue e roghi non ispegne il Vero.
 Le pene accetta del tuo servo indegno,
 Padre! in espiazion de'suoi errori!

Afforza tu il mio cuor di fè, di zelo
 Per le gran verità del tuo Vangelo!
 Ma se a convertire appieno i cuori
 Degli erranti fratelli, e adoratori
 Renderli tuoi, occorra il sangue mio;
 Te l'offro in olocausto, o mio buon Dio!
Si orbis illabatur - fedele a te sarò;
Si omnes te relinquunt - non io te lascerò!

(As senta giò sù 'l sašš da la magnocca).

Quì siederò a riposare il fianco
 Per le lunghe fatiche affranto e stanco,
 Su questa pietra ch'offrirà la mensa
 Al parco pan, cui carità dispensa.

(As mett e mangär pan).

Semplice cibo: a me or più gradito,
 Che il sontuoso pasto già imbandito
 Del Vaticano nell'aule lucenti
 Dalle estorte spoglie de' credenti.
 Giulio, sedente col sospetto in seno,
 Che i laut prandi nascondan veleno;
 Dell'astinenza se provassi il dono,
 Forse discenderesti dal tuo trono

*(Al vegn corand ün di fanč da la magnocca, e 'l
 scumenz'e sbragir; ma pö avdend Vergerio sù
 la tana, al croda giò sott davant lü, e 'l tegn in
 alt i man unii, pragand cun ingòscia).*

MAT. Magnocca per Oh dia, dia, dia!
 Oh n'um ciapà.....o ciär, num majà mia!
 VERGERIO. Non inchinarti a me, uom peccatore,
 Figlio mio caro! ma al tuo Signore,

Che di lassu l'Universo governa
Di sua sapienza colla legge eterna.

(Ai tocca man, e l'alza sù).

Alzati, vieni qua. Vuoi accettare?
Un tozzetto di pan con me mangiare?

MAT. (S'il tòi, casa dgiaral al barb'Intoni?)

Ma nu saral epò pan dal demoni?

VERGER. Vedi, che il mangio anch'io. È cibo puro,

Non nuoce a me, nè a te, sii pur sicuro.

(Al matt as mett e mangär, guardand edoss e Vergerio cun öilun).

MAT. L'è propi bun quist pan. Chilò e Casaccia
As dgess dabot dabot, ca l'è fugaccia.

VERGERIO *(osservand lan muntagna)*

Oh, che diletto, o che vista grata!

Come s'appella lì quella cascata?

MAT. (S'al spetcia üna rasposta, je stun freisc).

Al me ciär òm, je nu capiš tudeisc.

VERGERIO. (Il povero ragazzo non intende).

Quell'acqua là, che dalla rupe scende?

MAT. Quel riäl, ca vegn giò per quela plota?

Quel da l'Albigna l'è la pišciarota.

SCENA V.

*Al vegn al BENEDETTIN cul crocifiss, e ai tocca dree
ün mat cu lan reliquia e gent in processiun.
Vergerio as ferma d'üna banda. Infin cumparišc
är al pudastà da la Val cul dagan.*

BENEDETTIN. O san Gadenz! prega 'l Signur,
C'al cunvertišc 'i peccatur;

Ca i nus lascian traviär,
La fede vera da negär!

CORO. *Ora pro nobis - Ave Maria!*

La grazia tia

Nobiscum sit.

BENEDETTIN. Quistan reliquia čhi pudess avdeir;

E ent al San Gadenz cessär da creir,

E i altar Santi, ca intorn el trun

Di Dio stan e dumandär pardun

Per čhi, ca i see pacaa cunfessarà

El cunfessur, e nu starà e dār traa

E lan lüsinga mai da l'eresia?

VERGERIO. Or quando cesserà l'idolatria?

Quando la luce della verità

Nei nostri cuori alfin vittoria avrà?

ÜN ÒM. Giò, giò qui Santi, ch'èn doma da len!

Giò, giò, quelan reliquia giò l'Orlegn!

(Dòi ciapan lan reliquia, e i lan portan davent.

As an vè altar e gnir cun statua e pittüra).

BENEDETTIN. Fa 'vdeir, o San Gadenz, čhi ca tū è!

Fa ün miracul e salvär la fè!

VERGERIO. Guida i ciechi alla luce, o buon Gesù!

Empi i cuori di fede e di virtù!

ÜNA DONA *(vegn sbragiand):*

O čhi barbarità, o čhi sgrışur!

I portan giò la Mama dal Signur!

BENEDETTIN *(alzand al crocifiss)*

Farmav, farmav! In faččia e quist chilò!

Perversi! vessus cor, da fär quel lò?

Guardà, cun quisti öil al pār c'al crida !

Al pār ca sur da vò vendet'al grida.

ÜN ÒM. Giò 'n quel bojun, o Dio! casa c'as vé?

Ün Sant Üsep, ca pizza sù cui pè!

ÜNA DONA (*vegn sbragiand*):

Gesumaria! giò 'n dim la Caneleta
As vè ün tocc teista da David profeta!

(*Diversi rivan cun la statua da Maria e altran
pitüra e statueta*).

ÜN ÒM. Unur e Dio, e 'l see fi lassü!
Statua e pitüra u num an vol plü!

(*Qualchi òman e dona cercan dai farmär e i dišan*):

Ma cuscenza nu vev, nu vev rossur,
Da trär davent i Santi dal Signur?
BENEDETTIN. Nu lascia fär, fedeli, ün tal pacaa!
VERGERIO. Siate costanti nella verità!
ÜN ÒM. Alto davent, c'u num vol plü saveir
Da sti pipoi, u num ai pò plü vdeir.

(*Du dòna corran via e abbracciär la Madona sgarind*):

1. O Mama santa!
2. O vergine Maria!
1. e 2. As dastaccär da tü u num pò mia!
FANČ. Sa la Madona um à da bandunär,
Um varà sempar sempar da cridär.
ÜN GIUVAN. Giò, giò cun tüt, nu indugià da plü,
Giò in unur d'Iddio, e da Gesù!
DIVERSI. O Mama santa, o san Gadenz ciär!
Per quisti fatč cas'am mai da spatciär!

(*Al riva 'l Pudastà in carica cul dagan, e 'l diš*):

PUDASTÀ. Cas'è quisti fracass, stan türbolenza?
Tolerä nu pò gni bric violenza
Al decreto, ca e Jante à fatč la dieta
L'an vintciaseš, e ognün lascia cumpleta

Libertà da tagnì quella c'ai pläš
Da lan du confessiun in santa paš.
E chi ca mai varün molestarà
Per la si fede, in pena crodarà.
Dunque cessà tütč quanč dav mulestà
E radunav in paš per consultä,
Sa in la scelta unir us pudè,
O pütost sa divider as vulè.
Nu dastrügè plü Santi; spatcià doma
E 'vdeir, sa varün tegnan anc cun Roma;
Ši separav in paš, e in bun amur;
E lan statua e pitüra dei e lur.
Ma ragordav, ca mi qual pudastà.
A da fä, c'al decret sea rispettà:
E chi ca cuntrafä, mi 'v al dig clair
Ca 'l sea sciur, o ca 'l sea cavräir;
C'al sea dal mond, o c'al servisc'e Dio
Dal see trasgress al pägara al fio (*).

(*Al pudastà e 'l dagan van davent cun aria d'im-
portanza, e la gent tiran čhi d'üna banda, čhi
da l'altra. Vergerio as ferma e intant al riva
Guido Zonca*).

(*) Sagond l'oportunità da lög e da temp, i dòi ültim vers
ponn gnir sostituì da quisti:

C'al sea prèr, o c'al sea
manistar
Al crodarà ent i män dal Stefan
Pfistar.

(*Ent al dir l'ültim vers al pudastà mossarà al dagan*).

SCENA VI.

P. P. VERGERIO *e* GUIDO ZONCA.

GUIDO. Vergerio! or te qui trovo! Dio ne lodo.

L'opra già cominciasti, se ben odo?

VERGERIO. E a quanto spero, presto fia compita.

Della popolazion già convertita

È la parte maggiore, e pochi omai

Avversi alla riforma ci lasciai.

Se l'antico pastor di viver cessa,

Avrà qui fine il rito della Messa.

GUIDO. Opra compiesti di non lieve affare,

Di San Gaudenzio a rovesciar l'altare:

Chè culto a lui di meritato amore

Ben serbava ogni mente ed ogni core.

VERGERIO. E questo appunto a me porse argomento

Di far ricordo dell'antico tempo,

In cui vivea Gaudenzio, ed era pura

La Chiesa d'idolatrice lordura;

Quando con santo intemerato zelo

Ei già spargendo il lume del Vangelo,

Di cui la legge, e non la tradizione

Umana, sostenea la Religione.

Del martirio del Santo io pur parlai,

E la morte di lui paragonai

Alle persecuzion, cui oggidì

Va sottoposto chi il Vangel seguì.

Allora a poco a poco sparve il velo,

Che copria quelle menti, e del Vangelo

In esse penetrò la santa luce,

Che l'uomo errante a verità conduce.

Da subitaneo zelo mossi allora

Sorsero molti, e senza far dimora

Le reliquie mentite, con isdegno

Tratte dal tempio, gettar nell'Orlegno;

Ma non senza lamenti e riluttanze

Di alcuni d'essi, strida, pianti e istanze,

L'opra appieno non è quindi sicura

Dal retroceder; e perciò tua cura

Fia far loro udire il Santo Verbo

Di tua facondia coll'usato nerbo.

Ed io frattanto di proceder curo

Nel cammin già spianato da Maturo,

Quando la legge, che salute apporta

Nelle terre insegnò di Sopra-Porta,

GUIDO. Di buon grado io m'assumo, benchè indegno

Servo, di eseguirne il grave impegno:

E se qui mi riesce, io poi giocondo

Annuncerò il Vangelo a quei di Bondo.

(Giò la tenda)

ATTO QUARTO

SCENA I.

Stuàda da giuvna cun rocca, füs e mülinei; e giuvan.

Fra lan prüma ANIN, CATIN, MIOT, SUSANNA, MENGA, TERESA, STASIA. Tra i drian: TUMEE STAMPA, SCARTACIN, SOLDAN, GIANOTT, CANT, TAMAGN, GIAN BÖVET, TOGN MALIZZ1 e GIACUM POCHÉL. L'AND'URSINA e la MAMA da MENGA.

MIOT. Guardat Teresa, c'al ser Togn Malizi

Da бүтär giò la corda à sempr'al vizi!

TERESA. Intant ca tū sta là e guardär cià,

Ai n'è là ün, ca e tū at la fa.

MIOT. Ah buzarado vò, ser Giacum Pocal!

Vulev avdeir c'u ciapà ün fagnocal!

POCAL. Ši deman dòì, o ciàra! am fa plašeir,

E gnir ün zig rabiusa dav avdeir.

MENGA. Al ser Giacota e la Miot dal Mulin

Forsa ben preist as dan ün pan-e-vin.

MALIZI. Al füss bun, ca varün nozza fagiess,

Ca stär elegar ün zig um pudess.

POCAL. Je'n vezz ün'altra, c'ai tremla 'l barbozz,

Dem ün zig lin, c'um fagia ün maridoz.

ANIN. Guardà, guardà 'ncusa c'al fög fa presa!

POCAL Evviva, evviva al Togn e la Teresa!

SUSANNA. Avdé, avdé 'ncusa ch'i passan sü!

MIOT. Je 'm vegn da riar, ca je nun poss plü.

STASIA. Guardà lan brünzla, o guardà in quanč

Püşal c'la van! al vol dir tantci fanč.

MALIZI. La vossa spiegaziun quasi am spaventa:

Indua vessum da tör tanta pulenta?

TERESA. Quel là 'l füss bun per vò, ser Gian Bövet!

Vò, c'u vè raba, e u sè fi sulet.

BÖVET. Per mi nu nirà mai e 'm maridä,

O ca varün am vess da instriä.

SOLDAN. Er quel l'è raba, ca pudess rivär;

Sü Našarina al scumenz'e bitär.

STASIA. Spirat o stria, quel nus sà ben dir;

Ma ün grand urizi i vevan fatč gnir.

ANIN. O l'è varün, ca 's tö 'l divertiment,

Da mettr or raba e spavantär la gent.

MENGA. Je creg är je pütost c'al sea inscia,

Cu c'al vāda girand spirat o stria.

SUSANNA. Či sà, či sà? Sül casaričč da Mota

I dišan är, ch'i an avdü vargota.

GIANOT. Quel là pö je nu creg. Ba, ba, ba, ba!

Da Mota i credaran, c'al sea 'l cürà.

BÖVET. O ciär, spieghem, quel ca quel là völ di;

Mi mai da quel nagot nun à santi.

TAMAGN. I veil quintävan, ca ent i temp passaa

In quela ciāsa al steiv'ün cüraa,

Ca qualčhi volt'as tuleiv'al plašeir,

Da farmär sü la strāda i passageir;

Ca, sa ün vea vargot, ai dumandäva,

Da čhi ca l'era; e sa quel raspondeva

Quel lo l'è nostro e vostro, ser cürà,

Ši 's cuntantäva d'an tör la mità.

Ma sa dai an fär part varün nagäva,

Al tulea tüt, e la gent al mazäva.

Ma ca dopo la mort, lò dree in quii lög

Al va girand da nôtč, e 'l büt or fög
Da la bocca e di öil, e per pü pena
Al gira trascinand üna cadena.

SUSANNA. Quel pö l'è vero. Mi nona quintäva,
Ca si nona üna volta c'la passäva
Vers mezza nôtč suleta per indär
Dree üna vaca, ca veiva da fär,
L'à propi, propi avdü ün brüt omun
Incadanaa saltär or dal balcun;
Ca flama or da la bocca al vomitäva,
E scudind la cadena intorn l'ingiäva.
Lee in man di Dio dalung las matet -
E in quel mument nagot plü nu l'avdet.

GIANOTT. Ca quela veila agia cradü d'avdeir
Quel òm, a c'u dgè, quel là ben je vöi creir;
Cà qualchi volta al spirat da la gent
Al vè da dora, quel ca l'à in la ment;
O pür, spegul fagiend di see panzeir,
Al vè üna raba, e ün'altra al cre d'avdeir,

CANT. Sün quel am vegn e ment giüst ün'istoria,
Ch'è success'anca da nossa memoria,

MALIZI. O di, o di, a l'at avdüda tü?
Sci 's fa 'l plašeir, e as la quinta sü.

CANT. L'istoria l'è successa, ch'è pac agn,
Ca l'er'anch'in ufizi al masträl Gian.
Al di dal prüm da l'an era rivaa,
I òman vevan mess al pudastà,
E dal comün i stävan sü la porta
E spatciär ca rivass quii da Sot-Porta;
Per ca di dòl pudastà nominaa
E çhi ca tocca al gniss balotta,
Ma sicome ca quii gnivan eplan,
L'à scumanzaa e gialär ureila e man:

Innura i òman tütč in cumpagnia
Ingettan e spatciär e l'ustaria,
Intant ca gniva fatč la balottäda,
Incusa ca la šort era tocäda.
Fratand i bucäl vin gnivan in meisa,
Ca quela seira nus bad'e lan speisa,
E inscia la mezzanötč era riväda,
Ura ca füss sciünaa la balottäda.
Fra i òman as truväva är al masträl,
Ca veiva ciütaa ün zig ent'al bucäl;
Quel, per ca 'l mäl da teista nui gniss pegg,
Al s'à impanzaa da nu indär anc e letg;
Ma da pütost fär üna spassagiäda
Sü per i Guast, e gnir giò per la sträda.
Intant ent al passär sü per la via
Ai gnit e ment, c'al di da bavania
Tüt al comün veiva da gnir clamaa,
Per metar al masträl cun i giüraa,
E ca in quel'ucašion e lü 'i tocäva
Fär ün dascors sül müret da Sottscäla,
Incur ca ün pez ai à giü rifletü,
Ši tüt da alt al s'à mess e 'l dir sü;
E ingiand, ingiand, nu suspetand nagota,
L'è passaa ent per al bosc da Dremota.
Per sträda intant - ca lü nu s'era incort,
Al gniva ün òm, ca vea cargaa stort;
Quel e 'vdeir l'altar sparir or di praa,
Cradet c'al füss al spirat dal curaa,
E ca vers lü al vess rivolt i sbragg:
«Issa rend quint da tüt quel ca tü à fatč!»
Al povar òm s'era spavantaa tant,
Ca nu l'era plü bun d'indär evant.
Per buna šort al gnit sü per la sträda

Oman, ca veivan fatč üna slitäda;
 Quii l'an truuaa giò sot tramland e šmort,
 Cun üna ceira c'al para la mort.
 I òman e ciäsa sia i l'an manaa,
 Indua c'l'è statč per qualčhi dì malaa.
 La nova inget intant per tüt la val,
 E d'üna mosca gnit fatč ün caval;
 E i quintävan d'ün brüt móstr'orrendo
 Cun dòl gran corn e cun ün gnif tremendo,
 Cun pè da ciävra e cun barba da becc,
 Cun öil da fög, e cun ün gran näs secc:
 E pür nu l'era statč nagot da mäl;
 Nu l'era statč altar cu 'l ser masträl.

SOLDAN. In quel cas là 'l masträl era inocent;

Ma qualčhi volta ai è cattiva gent,
 Ca ei povar macarun i fan stravdér,
 O travasti, ch'i en spirat ai fan creer.

BÖVET. Quei maritessan d'an sufrì la pena,
 Tancu ün birbun poc temp fà giò Clavena.

TERESA. Sa vò savè l'istoria da quel fatč,
 As quinta sü incusa ca l'è statč.

BÖVET. Cesar de Berli da Samolac, prèr,
 Vers üna giuvna vea cativ panzèr;
 Da la sedü pü volt'al vea tantä,
 Ma quella al see unur veva salvä.
 La giuvnett'ogni dì soleva indä
 Al see bastiam e bunura e drizzä.
 Üna dumän intant ca l'era in via,
 Ai cumparišc la Vergine Maria,
 O almanc per la Madonna al l'à tagnida,
 Ca tancu quella al l'avdea vastida
 D'ün bel vasti blauet tüt ticletä
 Da stela d'or. Al gnif la vea velä.

Intorn intorn as santiva ün udur,
 Ca insci bun nul sent nagiüna flur.
 Maria innura as matet e parlä
 E la giuvnetta da la santa fè
 Cattolica, apostolica, romäna,
 Ch'era in periccul causa la pagäna
 Brütta eresia e incredulità,
 Ch'ingev'intorn cul nom da verità.
 Ma ca Iddio sul Cel vea decretä,
 I miscredent tütč'quanč da sterminä;
 E c'l'ingess lee e dì e la si gent,
 Ca tütč i lutar la caccess davent,
 Ca in unur dii Santi e da Maria
 Gniss estirpà al sem da l'eresia.
 La giuvna ei see inget tüt e quintä;
 Ma quii al prüm i nu vulevan crè.
 Dagia ent al lög, indua ch'era apparida
 La Santa, i ingettan cun la fia per guida.
 Rivä in quel lög, che roba! che stüpur!
 Intorn intorn as santiv'ün udur,
 Tant delicat, ca mai ent i see dì
 Udur cumpagn i nu vevan santi.
 Chi mai innura vess plü dubitä,
 Ca nul füss vero quel c'la vea quintä?
 Dalung dalunga l'ingett fo la vuš,
 E la gent gnit cui prèr putand la cruš,
 E 'vdè al lög da quell'appariziun,
 Cantand la Messa e fagiand procession.
 Intant intorn pei contorn da Clavena
 I riformä 's truvävan in gran pena,
 Cà già da bier as santiv'e parlä,
 Ca ün dì tütč quanč i saran sterminä.
 Inscia 'l terror tant inänz era nì,

Ca già varün as mattev'e fuggì.
 Ma in quel fratep al madürat ün früt,
 C'al panzer da la gent al cangiet tüt.
 Santa Maria e quella giuvnetta
 Nus vea mossäda üna volta suletta,
 Ma dua o tre; e in ün'appariziun
 Oltre lan roba da la religiun
 D'ün altr'affare l'era nida e di,
 Ma quel sacret la veva da tagnì:
 Cioè, la 'i dget, ca ün adoratur
 Fedel da la Madonna e dal Signur
 Qualchi plaßer nirà ei dumandä,
 Ca lee per essar salva vess da fä,
 Lee la cradet: e inscia la povra merla
 Nit ingannäda da don Cesar Berla.
 La cossa per ün temp stet ent al šcür,
 Ma e la fin al pèr e nì madür;
 Ca già 'l diš al proverbì, c'al paccä
 O tost o tard as sol manifestä.
 La povra matta l'ä ciapä ün bignun,
 E la n'ä giü da fä la confessiun.
 Da la giüstizia al füt arrestä
 Al prèr, ca'l see ingann ä cunfessä;
 E, giüdicä, i an tötč giò la cima,
 E i l'an brüša, e (in grazia da la rima)
 Um dgjarä är ca i àn stort al col
 Sott la bacchetta dal ser Gian Capol.
 SCARTACIN. Quel là l'ä giü quel ca l'ä maritä,
 L'è fors inscia är da Motta 'l curä.
 TAMAGN. Da parte mia je nu creg nagota
 Gnì da lan stria, gnì dal preir da Mota.
 STAMPA. Quant'e lan stria pö, bel bel compare
 Quel da lan stria l'è ün altr'affare.

POCAL. O eccasì c'al fög at à ciapaa,
 Ca qualčhi öil at àn già instriaa!

(Menga e Anin dan ün sai, e Anin vegn ròssa).

STASIA (da sacret a Miòt):

O tü Maria! cas'as à 'vdü mai?

La Menga e l'Anin an datč ün sai.

MIÒT. Quel per l'Anin füss ben ün bun bacun;

Ma lee al la vol per spass, l'altra dal bun.

STASIA. Chi sa? Quì ch'en da certan compagna

I san fär raba, ca nus cradess mia.

MIÒT. C'al töja lee nul füss gnanc da panzär,

Sa nu la vess l'ingegn da l'instriär.

*(Intant ca quelan dua ciancian fra da leir, i giuvan
 bütan giò corda e ciancian ognün cun qualčhi
 giuvna. Tumee büta giò la corda e la Menga,
 e pö 'l sta sü e guardär or dal balcun).*

MENGA. Ah, ser Tumee ! Chi mai, čhi mai panzass,

C'u fagiessas är vo da quisti spass?

STAMPA. Chi bela lüna, c'al scumenz'e där!

GIANOTT. Dabot dabot, ch'i vun e gulinär.

(Al riva Catin tüt in prešša sfladüciand):

CATIN. Oh buna seira! sev tütan chilò?

Er tü Anin? incur et gnida ciò?

ANIN. L'è giò ün pezz. Tü t'è tant ritardäda

C'um sè dabot per sciünär la stüada.

CATIN. Je quista seira nu vuleiva gnir.

Sa je nu vess vargót da noif da dir.

SUSANNA. Oho! Cas' è da noif? cas'è success?

CATIN. S'i nul vess avdü je, je nul cradess.

TERESA. O di, o di, nun èl vargót da bel?

CATIN. Je era dree e fär ün mascarpel,
 E 'm salta l'öil per cas or dal balcun,
 E casa vezza? Tre o quattr omun,
 Döi ben vastii e cun sü capei fin,
 Indär intorn la čiäsa da l'Anin,
 Spiand intorn, guardand ent di balcun.
 Dopo ca i àn giü truvaa ün bastun,
 I èn indatč sür l'üş e i an pruvaa
 Sa quel era evert, o pür saraa.
 L'era saraa, e giò ca passär ent
 I nu pudeivan, i en indatč davent.
 Incur ca pü daspair i èn passaa,
 Je vezz, ca l'è 'l dagan cun tre giüraa.

ANIN. O dia, dia! o povreta je !

Parciee sarani gnii, o dgè parciee?

STAMPA. Cai füss varün, ca vess mazzaa o robaa?

E ch'i guardassan, s'i en intorn zopaa?

POCAL, Ma, giunfra Menga, o Dio, casa 'v manca;

Ca tancu üna camiša vò gni blanca?

MENGA. Nagót, nagót, nagót., .. o povr'Anin!

Je 'm vegn ün cert o dem, dem ün got vin,

MALIZI. O čhi bun cor, ca l'à la giunfra Menga!

TERESA. As vè c'l'è üna popina da dumenga.

STAMPA. (Anin, cas'è? La Menga sà vargota;

E tü e je tü nu m'a ditč nagota?).

ANIN. (Oh, nut dār pena). Menga, stà pür senza

Veir tema; ca je à buna cuscenza.

In Dio je 'm fid: čhi ca dal mäl nu fà,

Ca vegna quel ca vol, tema nu l'à.

TERESA. O Dio! c'ai vegn mäl! corré, corré.

*(Üna sostegn Menga ca dunduna; al vegn corand
 la mama da Menga e l'and'Ursina).*

MAMA. Cas'è success, o dgè, cas'è, cas'è?

Cas'am dai fär?

URSINA. Quel je sa vess ben je:

S'al füss tre secul dopo, je 'i dess ün got caffè.

MAMA. Appena, appena la pò respirär!

URSINA. Fagiei ora quel büst senz'indügiär !

(La mama ai slarga 'l büst).

SUSANNA. La torn in ciò! ma cas'at fatč, o Menga,

MENGA. Iddio 's guarda ... da ... cativan... lingua!

MAMA. Avdè ca la savairafagé e plan.

URSINA. Ciär i mee giuvan, e ciäran matan,

Per quista volta sciünà la stüada.

C'um lascia, ca la Menga e palzär vāda.

MAMA. Gnì anc'in stüa, sa da gnir av plāš,

Ma quista seira c'um la lasc'in pāš.

CATIN. Oh, quista sarà pò l'ultima seira;

Lan nōtč en ciōrta, e 'l vegn la prümaveira.

MENGA. O fagiem üna grazia ser Tumee!

Cumpagnia vò l'Anin inget cun lee.

Issa Dio 'v ciūra, la mi ciära gent.

TÜTČ. Um av augüra ün bun migliurament.

(I scumenzan e indär).

MIÒT *(diš da sacret e Stasia ent al indär):*

Je quistan raba num plāšan nagót.

STASIA. Ben preist da nöiv as santirà vargót.

(Tumee e Anin restan al drian),

ANIN. Stat iss pü ben?

STAMPA. Pü bela ceir'u vè.

MENGA: Ši, ši.

MAMA. Grazia d'la part ca vò tulè.

ANIN: Ši buna nõtč.

MENGA. Dio 'v ciūra.

STAMPA. Cià Anin!

(Anin e Tumea van)

MAMA. Je vun dalung ei scaldär ün got vin.

Intant stet vò cun lee, dona cumär;

E 'vdeir, ca mäl nu la torn e ciapär *(la va)*.

(Dopo üna pausa).

URSINA. Ma ciära Menga, casa mai vev fatč,
Davant tantan matan e tantci matč?

MENGA. Davant Iddio, o Dio! ben pegg l'è
Quel, ca, dunanda, vò fatč fär um vé.

URSINA. Quel là pel plü l'è al ringraziament,
Ca per al ben c'as fa, al dà la gent.
Iss l'è trop tard, iss l'è d'indär evant,
Insanò je per vò num torblass tant;
Je nu sun mia je, ca d'amur mör,
Ca tanta pena je m'an vess da tör.
Per c'al vos cor nun agia da šlopär,
Je 'v cunsigliat quel, c'u vè fatč, da fär.
Vò sè statcia cuntenta; e da giudizi
S'u sè, parciee fagev tantči stremizi?
Ca pudessan iss iss fär suspatär,
E üna raba per l'altra fär indär?

MENGA. O Dio ... l'Anin ingiarà ... in prašun!

URSINA. Ani forsa truvaa qualčhi bastun?

MENGA. I l'an truvaa. E 'l quel vargót da mäl,
C'al l'è purtaa davent al craminäl?

URSINA. Oh bà, no, no; ma ai vulev'er quel,
Per ca in l'archet, al burlass ent l'ulcel.

MENGA. Ma da la povr'Anin casa gnirà?

URSINA. Je v'à già ditč c'um la libararà.

(La torn'e sfrušär al polaš sür i altar dent).

MAMA *(ca vegn cun vin e meil)*

Beiv ün got vin, e pö va e palzär.

Je sper c'al mäl sara preist per sciünär.

(Giò la tenda)

SCENA II.

Bròna. *Tre giuvna cun sadela, o sunin, ecc. As
vè passär òman vastii da giüraa cun sot späda.*

1. GIUVNA. Eccasì c'l'è sücess vargót da mäl,
C'as vè tütt'in faccenda 'l criminäl!
2. GIUVNA. L'è raba, ca e panzär al met spavent:
Quista duman l'Anin i àn mess dadent.
1. GIUVNA. Ma casa mai pò veir fatč quella fia?
3. GIUVNA. Al córr la vuš, ca la se'üna stria.
1. GIUVNA. Quel là nu l'è pussibal! ba, ba, ba!
Tüt altar as pò creir; ma non quel là.
Je nu poss creir, ca dal mäl l'agia fatč
L'è üna buneta, tancu pan e latč.
2. GIUVNA. E pür al córr la vuš, ca l'è instriàa
Gent e bastiam, e fatč altar pacaa,
As ragordav voaltran da quel di,
Ca, dašnadeg quel stratemp era gnii?
Quela duman l'è instriàa ün avdel;
E innura l'è gnii or quel tarabel.
3. GIUVNA. I dišan är ca l'è instriàa 'l Tumea,
E c' l'è per quel, ca lü 'i corr sempar dree.

1. GIUVNA. Sa per quel là la vess da essar stria,
 Ši stria füss quasi tüt quant lan fia:
 E tütan preist o tard corr dree varün,
 E qualčidüna är da plü cu ün.
 Sa per quel là 's vol arestär la gent,
 Si är voaltran vessus d'indär ent.
3. GIUVNA. O, in quel cas tü füs pö tü la prüma;
 Ca tü è pü sciura, e tü à pü belan plüma.
1. GIUVNA Ingóscia! Intant c'um stà chilò e rir,
 Dio sà lee, casa c'l'à da sufrir!
2. GIUVNA Quela povretta l'am fa är pacaa;
 Ma ün zichet l'à propi maritaa.
 Pei see bii öl, e per lan si mascela
 La cradea sempar d'essar la pü bela;
 E per quel lò las tragea daspair
 E quelan, ch'eran plü cu da see pair.
3. GIUVNA. E sünt i ball! lee sempar hom, hom, hom;
 Intant ca nò um stev'e pasär póm.
 Issa la varà temp dai panzär sü,
 Ca čhi ca rì 'l drian, rì al da plü.
1. GIUVNA, Ma per l'amur di Dio, nu 'v ralegrà
 Inscia dal mäl, ca e lee è rivaa,
 Inciö ai tocc'e lee; čhi sà dumnan
 E čhi? Iddio 's tegna enti see man!

SCENA III.

TUMEE STAMPA, pö
 AND'URSINA.

STAMPA. Cas'aia da santir? Lee arestäda!
 L'è pacan ura ch' i l'à cumpagnäda
 E ciäsa sia, e cun lee i sun statč
 Anc'ün bun pezz e mangär pan e latč;

Panzand d'essar in buna cumpagnia:
 E iss'i dišan ca l'è üna stria.
 Ma je nul creg. Je muriss da dulur,
 S'e üna stria je vess fatč l'amur;
 Je tant am vargongiass davant la gent,
 Ca, in verità, je tornass anc davent.
 C'l'agia fatč fenčia, c'la pare'insci buna?
 La füss ben statcia üna gran buzaruna.
 Ca dam manär pel näs la füss giü fina?
 Je nul poss creir. Ma ecco l'and'Ursina!
 Quela am pò forza där ün bun pareir;
 Ca tüt lan nova lee la sol saveir.

URSINA. Bun di Tumee! Et già är tü in anda
 Insci e bun ura?

STAMPA. Ši, bun di dunanda!
 Vò quista nõtč u varassus vailaa
 La giunfra Menga. E quela incusa va
 Eman inciö? As ala ristoräda?

URSINA. Ši, ma l'è anca ün zig ingósciäda.
 Quela giuvneta l'à al cor tant bun,
 Ca tüt lan raba ai fan grand'impreššjun.

STAMPA. Povreta lee! Je nu vess mai cradü,
 Ca insci tendar al cor la vess giü.

URSINA. Tü nu la cagnosceiva, ciär Tumee,
 Insanò tü la vess ben tötgia lee:
 Lee l'è tant buna, ca la dess perfin
 Tüt la si raba, per salvär l'Anin.

STAMPA. Ma sala già, ca l'Anin è in prašun?
 Ca l'à in ment ün panzer insci bun?

URSINA. C'al suččadess la s'era imaginäda
 Dree quel ch'i an qnintaa eir in la stüäda;
 Ma nul la sà. Nu l'è gnär dai al dir;
 Ca da l'ingoscia la pudess murir:

Pütost cunsulaziun sa s'i vol fâr,
Da libarär l'Anin l'è da panzär.

STAMPA. Sa l'Anin vess robaa, o vess mazaa,
Fors'as pudess peršuar i giüraa
Da la lasciär fugir; ma nu l'è mia
Da sparär tant, s'i la tegnan per stria.

URSINA. Però l'è sempar temp da 's disperär.
Intant čhi sà, sa nus pudess pruvär
Da ongiar i pü povar dii giüraa
Cun da quel onč, ch'è pü fort cu largaa?
Di altar pö cun altar argument
As pö sparär d'impietosir la ment;
Parciee ch'i dišan, c'al sciur pudastà
Per belan giuvna sol veir gran pietà.
Sa tü e quist ültim at val mettar dree,
D'ongiar i prüm je panzarà ben je.

STAMPA. Da riuscir paca speranz'i à;
Ma tütavia dal fâr je provarà,
E cun tant pü bun cor, parciee ch'i sper,
C'la se' innocenta. E vò čie van pär?

URSINA. Je 'l sper är je; però čhi 'l pö saveir?
Tü sà, ch'it veiva ditč i me panzeir
Evant cu ca tü ceir'ai fagiess tant
Sün quel al füss giü da panzär evant.
Ma pö, ma pö, tü nu füss mia ligaa,
Sa sül see essar tü 't vess ingannaa;
Obligaa cul suspet ca la füss stria,
Dai mantagnir la fè tü nu füss mia.
Però, infin ca quel nus pö pruvär,
L'è sempar opra pia da la salvär;
Cà är c'la füss culpeivla, la pö gnir
Dal mäl camin el bun es cunvertir.
Issa intant stà ben; ch'i à d'indär

E 'vdeir la Menga. Aia d'la saludär
Fors e tee nom?

STAMPA. Šì saludala pür,
E dgei, ca ün bun di je ai augür
(Ursina va).

STAMPA. Chì certa raba ca l'è mai l'amur,
Ca porta ura plašeir, ura dudur!
Je sun tancu süi spign, e je nu sà,
Sa l'è ben fatč, quel ca je fagiarà.
S'la füss culpeivla, al füss gran dišunur,
Tagnir cun üna, ca nega 'l Signur.
Ma pür l'è tant impressa ent al mee cor,
Ča är culpeivla i nu la poss tör or.
Èl ün bun segn? o èl al mäl c'am tenta?
Cas aia da panzär?

VUŠ DA ALT. **Ca l'è innocenta!**

STAMPA. L'è innocenta! Cas'aia inteis?
Giò dal me cor al vegn tötč ün gran peis.
Šì; šì, di Dio quel là l'è la vuš,
Ca vegn e 'm šligierär d'üna gran cruš.

(Pausa).

C'al sea per la vita, o per la mort,
Cun lee je vöi dividar la si šort.

(Giò la tenda).

SCENA IV.

Depütaziun dal craminäl.

*Al Pudastà
e quatar Giüdaš.*

PUDASTÀ. I prüm esami ormai i en finì,
Quel ch'i cuntegnan già u vè santi:
Quel ca l'à sü la corda cunfessä,

De plano l'è pö, anch riconfermà.
 Cradev ormai, ca tüt sea cumpì,
 Ca la drittüra i possa fà banì
 Ca quela, giüsta la si cumpetenza,
 Vegna en tö üna final sentenza?

1. GIÜRAA. Ma nu saral cuntar la procedüra
 Dai dâr doma du volta la tortüra?
 2. GIÜRAA. Sa fra i se ditč ai füss contradiziun,
 Šì al füss e lög üna ripetiziun;
 Ma sicome ca quel al cas nus trova,
 Al füss inütał dan fä ältran prova.
 3. GIÜRAA. Pütost as la pudess fär cumparir,
 C'anch'üna volta as la pudess santir,
 E 'vdeir sa sempar sempar la stà ferma,
 E quel ca l'è già ditč la riconferma.
 4. GIÜRAA. Dom'in ün punto l'è statcia ostinäda,
 Per quant ca la sea statcia är dumandäda,
 Sia de plano, sia per ältran via,
 Da dir čhi ch'era cun lee in cumpagnia.
 Pütost, la diš, cu da quel là cusä,
 In tantci tocc las vöł lasciä sbragä.
- PUDASTÄ. Quel là chi sa, sa l'è ostinaziun,
 O sa l'è segn pütost da ün cor bun?
 Quel, ca riguarda lee, l'è cunfessä;
 Da di di ältar nus la pò sforzä,
 Già ca nu l'è prescitt per giürament,
 D'al fä, mi dgress, c'um al lasciess davent.
 Quela giuvnetta am fa tantal paccä,
 Tant mäl e 'l cor, c'al vöł quasi šloppä.
 Cu n'um stea pü ei dā ältran tortüra,
 Sa ul decid l'intera dirittüra.
 S'il vess da fä, per mi 'l füss gran dular.
 O, nu vessa mai giü, da quisti unur!

2. GIÜRAA. Santi, c'al vāda üna delegaziun
 Da dòi e la truvä in la prašun,
 Ei dumandä s'la vöł perseverä
 In quel c'la ditč, o 'l la vöł ritirä.
- PUDASTÄ. E s'la persist in quel, mi varä cūra
 Da fä banì dalung la dirittüra.

(Giò la tenda).

SCENA V.

Prašun. ANIN *šuleta e pö doi*
 GIÜRAA.

- ANIN. O Dio mio! Cas'ai da pruvär?
 Am dol i oss, ch'i nu sà incusa stār.
 Pütost cu la tortüra da sufrir,
 Du volta pü gügient je vöi murir.
 Ecco 'l motiv, ca je, ca Dio 'm parduna,
 Da dir quel ca nun è sun statcia buna.

(Pausa).

Ma quel è sgrišal! ma quel è dular!
 Pardunum la manzonga, o ciär Signur!
 Capii je nun ä gnianca la mità
 Da quelan raba ch'i à cunfessaa.
 Ma e dir ca no, casa pudess giovär,
 Ältar cu la mi ingòscia e sprolungär?
 Je sà urmaì, je sà, ch'i à da murir;
 Dunque ca šì l'è meiar dalung da dir,
 Cu da stār lò, e 's fär tant turmantär,
 Senza speranza das pudeir salvär.
 Quel c'am cunsula 'l cor, l'è, c'l'è statč fort,
 E altra gent da nu fär nagiün tort.

(Pausa).

Ma čhi saral mai statč, ca m' à accusäda?
 O eccäši, c' l' è qualčhi dišgraziäda,
 Ca dal me amur am invidia la šort,
 E per quel lò la cerca la mi mort!
 Je à sempar dübitaa da qualčhi mäl,
 Dopo c' am manca 'l pizz dal mee scušäl,
 Ca l' era quasi nöiv, e daparlü
 In quela moda nul s' è rött mai plü.
 Ma l' è inüta da stär ei panzär:
 Je čhi c' al sea num poss immaginär;
 Ma čhi c' l' è statcia, är quela 's pantirä,
 E la mi mort bun pro nui fagiarä.
 I zeran l' üš! Oho, oho, oho!

Ca e 'm turmantär, anc' üna volt' i en ciò!

1. GIÜRAA. Anin, dgè mò, as ragordaf da tütt
 Quel ca vò vè depost in costitüt?
 O vessas änc' vargot da osservä,
 O qualčhi punt forsa da reclamä?

ANIN. Tüt quel ch' i à ditč, je torn e cunfermär,
 E je nun à nagót da richiamär.
 No, je nun à, ma num turmantä plü,
 Gni da tör giò nagót, gni metar sü.
 Quel ca je 'v preg, l' è cu num fagias stär
 Plü tantal temp la mi šort e spatciär,

2. GIÜRAA. Ma d' üna raba u nu vè ditč nagót:
 Chi ch' era statč cun vò ent i barlot.

ANIN. Quel je nu dig, e quel je nu poss dir;
 Pütost cinquanta volta i vöi murir.

1. GIÜRAA. Ma panzä ben, c' u nu vè da fä tort
 Gnär e vò stess: as tratta da la mort.

ANIN. O l' è ben meiar, ben preist da murir,
 Cu vivar dòma per veir da sufrir.

2. GIÜRAA. Issa stet ben, e intant panzai sü

Infin duman, s' u vè da dir da plü.

(I Giüraa van).

ANIN. Vöia 'l Signur, ca dal vos operär
 Ün dì e lü bun quint u possas där.

(Giò la tenda).

SCENA VI.

TUMEE STAMPA e
 URSINA.

URSINA. Per quista volta pö je à falaa
 Al quint, ch' i veiva fatč circa i giüraa.
 Ma čhi vess mai panzaa, ca quii sdraciu
 Da rafüdär i lüstar füssan bun?
 Da dir, ch' i nu pon tör gni or, gni argent,
 Per nu fär cuntar e 'l see giürament?

STAMPA. In ün cert möd as à das ralegrär,
 Ca lur corumpar i nus vöian lasciär,
 Er ca sta volta al füss fatč e bun fin,
 Per salvär l' innocenta povr' Anin.
 Ma però l' è curius, ca fra da lur
 Ai n' è da quii, ca nun an giü rossur,
 Da där la vuš al dì da l' eleziun
 E čhi ca la pagäva cun crušun.

URSINA. Ma quista volta 'l cas è diferent;
 Nu l' è pel giüst, ma l' è pel giürament.

STAMPA. E 'l pudastà, ca in altar temp e lög
 Per dòi bii öil saltass fin ent al fög,
 Nun à mostraa plü cu tant veir pietà,
 Per quant ca dal comovar je à pruvaa.

URSINA. Je sper tütüna, är ca lur fencia fagian,
 Da nun santir, ši ca riguard i agian

Per lan premüra, ca um as à datč,
 Da quela mat'e ciarcär al vantag.
 STAMPA. Da l'innocenza je sper c'al Signur
 Sarà ent ün möd, o in l'altar protetur.
 Issa ün zig intorn je vöi girär,
 E 'vdeir da quel casa c'as sent cianciär.

(Al va).

URSINA. V'è pö e m'al dir: intant Iddio as giüda!
 La giunfra Menga m'à ditč, ch'it salüda.
 L'è già davent, e nu l'à gnanc badaa
 El me salüt. Al vent as è müdaa.
 Issa dabot är je scumenz'e veir
 Da quist'istoria ün zichet panzeir.
 La Menga è mezza morta dal spavent,
 E je, e je ent al mee cor je sent
 Ün cert affann, ch'i nu sà incusa dir,
 Ca infin in issa i nu sulea santir.
 Infin in issa sempr'i à cradü,
 Ca fär cun blozgar tüt as vess pudü;
 Ma in quist cas je à propi d'avdeir,
 Ca 'i è vargót, ca pò plü cu 'i daneir.

(Giò la tenda).

SCENA VII.

Sedüta dal criminäl.

Al PUDASTÀ cula bacchetta. I GIÜRAA cun späda
 e cappa neira. Dopo l'ANIN e i Dagan.

PÜDASTÀ. Sciuri giürä! Ormai i costitüt
 En tütč prelett, e u vè santì tüt
 Quel ca la depütaziun à rilevä,
 Quel ch'è statč cunfessä e cunfermä

Sia de plano, sia sü la tortüra
 Da l'incolpäda, tenur procedüra.
 Issa, signori! iv vöi vè dumandä,
 S'al basta, o ältar esami u vulè fä.

1. GIÜRAA. Sül nom da quii ch'èran ent i barlot
 I costitüt nu cuntegnan nagót.
 2. GIÜRAA (da quii da la depütaziun)
 Sün quel nul väl lüsinga, gni tortüra,
 Ca tancu ün crep per al tašë l'è düra.
 3. GIÜRAA. As tratta, s'as la vol änc tortürä,
 O pür da quel ch'è fatč as cuntentä.
 4. GIÜRAA. Già cu num sè costrett per giürament
 Dal fär; je dgess, ca iss'um füss cuntent.
- PUDASTÀ. Sev tütč da quel parér, ši tagnì sü.
 I GIÜRAA. Šì, ši, ši, ši. Nus la tortüra plü.
 PUDASTAA (rivolt ei Dagan)
 Però per nu sbagliä la procedüra,
 Manela giò davant la dirittüra.

(I Dagan van e la tör).

Santi quel ch'i à da dì, sciuri giürä!
 (Ca mi 'l me debul mi 'l vöi cunfessä)
 Mi mai nun à santì tanta pietà
 In giudicä dree ch'i sun pudastà.

5. GIÜRAA. Je ingiess är je pü gügent in giurnäda,
 Cu stär chilò inciö cun sot la späda.
6. GIÜRAA. S'il vess savü evant cu accettä
 La carica, i num vess lasciä imbrogjä.
7. GIÜRAA. Gnär je.
8. GIÜRAA. Gnär mi.
9. GIÜRAA. Gnär je.
10. GIÜRAA. Gnär mi.
11. GIÜRAA. Gnär gé.

PUDASTÀ. Ormai nu l'è plü temp da tornä in dree,
 Ma c'um prega 'l Signur, c'as dea pazienza
 Da portä al nos pès tanur cuscenza.
 12. GIÜRAA. Ecco c'la vegn! O čhi bela figüra!
 Ma 's vè ca l'à sofert da la tortüra.
 13. GIÜRAA. Madonna ciära! ent i tee man am tegn!
 Mi, e l'avdè, nu so di, quel c'am vegn!

(Al tocca 'l cor).

PUDASTÀ. *(e l'Anin)*
 Ni cià senza tramlä. Santev giò là,
 E raspondè sagónd la verità.
 Guardè ni e vò, ni e ältar tort da fä,
 Ma da di giüst, per quant c'us ragordè.
 E quel c'u vè ditč er, vev panzä sü,
 S'u vè dan tör indree, o 'n di da plü?
 ANIN. Nò. Je nu poss müdär quel ch'i à ditč;
 Je cunferm tüt quel ch'i à sottoscritč.
 Da giongar je nun à, gni šminuir,
 Ca 's tratta da la vita, o da murir.
 PUDASTÀ. E ben, fratant us pudè ritirä,
 E pò, u pudè riflett e dichiarä,
 Qual ca vò vulé tö amassadur
 Da sti signori, ossia per difensur.
 Incö, o dumän nirà fo la sentenza.
 ANIN. Je 'm raccumand e la vossa clemenza.

(L'Anin sta sü e va cui dagan).

PUDASTÀ. Issa, signori, as resta d'invocä
 L'aiüt di Dio, c'as vöia illuminä,
 C'as renda fort cuntr'ogni tentaziun,
 Ca pò stüzzä al lüm da la rašun.
 Mi già pü volta la bacchetta à rott

Sur altran stria, e num fagea nagót;
 Ma quista volta (Dio 'm parduna lü)!
 Senza 'l see aiüt mi sun ün òm perdü.
 ÜN GIÜR. Er je quii öil m'an fatč grand'impreššion.
 Nul pār pussibal, ca stria e striun
 Possan veir ceira inši dulča e senza
 Malizia, ca sumeian l'innocenza.
 GIÜRAA VEIL. L'è ben da san guardä dal tentatur,
 Ca toscäntand al fa cera d'amur.
 In dòi bei öil quavolta al stà zoppä
 Al tentament, per tant pü ingannä.
 PUDASTÀ. Intant el nos giüdizi um fa sospesa,
 Per santi inänz l'accüsa e la difesa.

(Giò la tenda).

SCENA VIII.

*Plazza davant al pretorio. As sent e sunär la
 campanela. Al scumenz 'e gnir gent.*

MENGA e altran
 GIUVNA.

1. GIUVNA. Cià, cià, cum cora, cià vò altran fia!
 Cum senta la sentenza da la stria.
 2. GIUVNA. Ma je nu sà, s'i vegn. Sul cor je sent
 Ün cert affan: dabot ch'i füg davent.
 3. GIUVNA. Ciò, Menga, ciò cun nò, sa tū vol gnir,
 E legiar la sentenza per santir.
 MENGA. Gni cià voaltran, gni cià, e giüdam sü!
 O dia, dia! ca je nun poss plü!
 Gni cià varüna, e menam chivia.
 Je nu poss gnanc santir cianciär da stria.

1. GIUVNA. Ma parciee mai at dat tantal panzeir?
Al cor tant tendar je nu vuless veir.

SCENA IX.

*Üna giuvna mena davet la Menga, lan altra van
davant al pretorio. Intant gl vegn or dal pretorio
al PUDASTÀ e i GIÜDAŠ e i forman ün circol.
Ogni Giüdaš à ün assistent cun l'alabarda. Pö
al vegn i dagan cun l'ANIN e i la fan indär sü
la berlina. La gent as fa intorn da dree i Giüdaš.
D'üna banda as vè är al pleban ANDRIANI, e da
l'altra MATURO.*

MATURO. *(diš a varün da la si banda):*

Quela povreta l'an fa gran paccaa
Ma parciee mai Iddio ala tantaa?

ÜNA DONA. Am dašpläš tant c'la sea rifurmäda;
Al pararà c'la sea per quel danäda.

MATURO. C'la sea d'la nossa je 'm vargöng är je:
Forsa nu l'era ferma in la si fè.

ANDRIANI *(diš e qualchi dōna da la si banda)*

Iss las nacorgiarà quella povretta,
Quel cal vol dir e rinegär la cretta.
Sa la Madona la vess aduraa,
Quela al la vess salväda dal paccaa.

ÜNA DONA. Iss'al l'à da pürg la buzzaruna.

ANDRIANI. Čhi ca bandunaa Iddio, Dio 'l banduna.

PUDASTÀ. Al püblic da stä quiet resta pragä,
S'al völ santi quel ch'è statč giüdicä;
Cà servì 'l possa e tütč d'amoniziun.
Vò, ser Nudär, fagien la preleziun.

(Al Nudair legg la sentenza):

Quista femna esposta el dišunur
A cunfessaa, c'la rinega 'l Signur,
D'essar dal diaval ca la s'è ubligäda,
Ca quel cun ün anel al l'a spusäda,
Ca tancu ün vero anel al guardäv'or,
Ma l'era paja ca sumiäva d'or;
Ca quel al l'à manäda ent i barlot,
Indua ch'i fagevan paparot
Cun oss da fanč, ca nun èn batagliaa,
E mezza nōtč tōtč ora dal sagraa;
Cun sangu'da gent, cun fanga e cun urina;
Cun öl da ciat e creista da galina.
Ca cun quel paparot l'ingeva ongiand
Gent e bastiam, per fär perir tüt quant.
Ca e quel spuš la vea giü da giürär,
Sempär dal mäl, e mai dal ben da fär.
Ca e nòm da quel lee la sgoläva indua
Ca la vuleiv'e caval e üna scua,
E c'las truväva in ün amèn o doi
In la Bondasca, o sünt i munt da Sòì.
C'l'è statcia in Lotten cun la cumpagnia,
Indua ch'i'an mess al bóll da stria.
Ca ent i balarot la fagean doma
Späss e baccan, e la fagean la toma.
Ca cun lucifer pü volta l'en giüda
Da mezza nōtč sul mot da lan Gaiüda.
Ca 'l prüm da tüt l'à instriaa ün avdell,
E pö l'à fatč gnir ora ün tarabell.
Ca l'à tratč polvra e dōna Anali.
C'à pö giü d'indär zoppa tantci di.
Ca ün di, c'la stea cašand, cun ün oiläda,

Ca l'ai a datc, l'a guastaa la cašada.
 Ca l'à tratč polvra el nudair Indrea,
 C'è dalunga ciappaa la diarea.
 Ca l'à instriaa üna vacca el Gian Capell;
 Ca quela nôtč à büttaa lò l'avdell.
 Ca sünt i munt l'à fatč smergiar lan vacca
 Dal Tumeè Ciävra e dal Togn Tognacca.
 Ca ün di l'à fatč crapär üna manzeta,
 Ch'era sun l'alp, da l'Ursina Maccheta.
 Ca cun certan parola, c'la sà dir,
 Ün òm da nunant agn l'à fatč murir.
 C'l'à ontg la Togna, ca cun grand ingòscia
 Per tantci di à giü dular da coscia.
 Ca per c'al giög al füss anca pü bell,
 Ur las cangiäva in luf, ura in ulcell.
 Per quistan colpa, ca l'à cunfessaa,
 La diritüra, dree c'l'à giü invoca
 Al nòm di Dio, dal qual al dipend
 Al claiar, ca illümina la ment;
 C'la sea mess'e mort l'à cundanäda,
 Per man dal boia e gnir decapitäda;
 Ca sott la forca pö la sea brüşäda,
 E la cendra ca indree sarà rastäda,
 Ca la sea tötcia e bütäd in aira
 Vi San Cašan giò dal punt da la Maira.
 Al zichet raba c'l'à indree lasciaa
 E nòm dii dòl comün vegn cunfisciaa:
 Per ca tütč quantč imprendan dom'e där
 Unur e Dio, e lü glorificär
 Cun pietà vera e veneraziun;
 E per l'unur da la giürisdiziun.

*(Al Pudastà rump la bacchetta e 'l la bütta giò
 sott davant l'Anin).*

PUDASTÀ. C'an töj'esempi i giuvan e lan fia!
 ANIN. O dia, dia, dia, dia, dia!

(As quatand i öl cul scusäl).

ANDRIANI. Guardà, vòaltar fanč, guardà 'l paccaa

Quista povretta indua ca l'à manaa!

MATURO. Vòaltar imprandé da quist'esempi,
 E temer Dio, e nun essar empi!

*(Intant ch'i Dagan fan gnir l'Anin giò da la ber-
 lina per la manär d'avent, al Tumeè Stampa,
 ch'era fra la folla, as fà via daspair l'üs dal
 pretorio, e incur ca l'Anin ai passa daspair, ai
 diš e mezza vuš):*

STAMPA. Nut disperär, cà anca ün mezz am vanza.

O ciära tü! nu perdar la speranza.

ANIN. Sta ben, sta ben, s'u num as vè mai plü!

STAMPA. O ca je 't salv, o ca je mör cun tü.

*(Al Pudastà e i Giüdaš toccan dree l'Anin ent al
 pretorio. La gent van d'avent e zic e zic, cianciand
 fra da lur, qualčhidün cun espreššiun da dular
 e cumpaššiun, qualčhidün (massima femna) cun
 espreššiun da gioia maligna).*

(Giò la tenda).

ATTO QUINTO

SCENA I.

Sòi. Stüa da la ciäsa parocchiale.

PRÈR DURIG. ASSUNTA, *fangela, ca sciüna da splumä üna gallina.*

DURIG (*bütta sü la tävla ün libbar, e 's mett e guardä or dal balcon*).

DURIG. C'al luf possa majä Santi e Sântan!
Quant pü bell füssal mai incä giò Bräntan
E spass indä, cu e vè là da stä,
E di sü istorria, e čhi ca nui dà trä!

ASSUNTA. Ecco urmai splümädda la gallinna!
Aja da fä sunä per la dottrinna?

DURIG. Incö in verità gè à tant mangä,
Ca quei pizzoccal m'an tütt gravagiä.
I'à tanta vöja incö da fä dottrinna,
Cu da mett i me pè sü la berlinna.

(Pausa).

Va, ca 'l diavul at porta, e fa sunä!
Ch'il vöja, o no, gè varä ben dal fä.

ASSUNTA (*va barbottand*):

Iss ch'i sun vela, in quel möd al pärla;
Üna volta am tagniva scu 'na perla.

DURIG *sulet*. Dree ca quei cazzar lüttar en pei pè,
L'è ni bier pü difficil fär el prè;

Tant mäl dusä i àn quei pradicant
La gent, ca Dio guärda, sa tütt quant
Nus fa e fill quel ca ün à da fär,
Sempär. C'al diavul possa tö 'l master.

ASSUNTA. Gè à 'vdü 'l monnac sün l'üş, e i'à ordinä,
Per la dottrinna cal väd'e sunä.

Mä incö al sciur patrün barbott'edünna:
Parchè sev gni tant da cattiva lünna?

DURIG. Chi mai, chi mai nus vuless rabbiantä,
E 'vdè la religiun e munt indä?
E 'vde sprezzä la Vergine Maria,
E tütc i Santi? e 'vdè l'eresia
Indä sempär innänz, e 'i toccä drè
Al pocc rispett pei prèr, e per la fè?
Sa in quest möd tö suramän al vizzai,
Gè creg c'al gnirà prest l'ültim giüdizzai.

ASSUNTA. Gè 'l me rosari dic sü tütc i di
Trentasett volta dopo ca l'è gni
E parè in la vall quest'eresia, -
O Pater noster, o Ave Maria; -
E l'istess oppra l'en düsäda e fä
Er tütt lan donna, c'an änc un po'd'fè.
Però s'i à da dir al mee parèr,
Gè creg ca ün po la còlpa sea dii prèr.

DURIG. O eccäši, ca tü scumenz'är tü
E savairä: gè nul vess mai cradü

ASSUNTA. As ragordav, incur'ch'i era giuvnetta,
C'u vevas vers da gè un'altra cretta?
Issa, ca gè sun brütta scu 'na stria,
Er vò 's vè datč in män e l'eresia.

DURIG. Ah buzzarad'Assunta! Täš, täš, täš!
C'um viva fra do no in sânta päš.

ASSUNTA. Al scumenz'e sunä. Üna baretta

Gè voi e tö, e 'm mudä da rossetta.

(La vâ. As sent la campana).

DURIG. Ecco quel maladetto tin, tin, tin!

Pe 'm fâ curaggi i vôi bev ün gôt vin.

(Al tö 'l bucäl, e 'l bev; pö 'l spasseggia sü e giò as toccand la testa).

Ca num vöja gni e ment qua filastrocca

Da dî sü e quei merli e quelan gnocca?

Da l'elemosina gè à trattä

Già tantan volta. Coss'ai da parlä?

Da qua miraccul? da la cunfessiun?

Dal pürgatorrai? da l'assoluziun?

No, no, no, no! Al meiar l'è trattä

Da l'eresia, e da la santa fè,

Fagiand in möd, ch'im possa trä d'imbroi,

E fâr plaşer e lan donna da Sòi,

Parland ün pò in latin, e ün pò in gergo.

(Al tö la baretta e 'l breviario e 's mett e indär barbottand):

Mundus vult decipi; decipiat ergo!

(Giò la tenda).

SCENA II.

Prä in faccia el vadregg da la Bondäsca. Giuvan e giuvna da Sòi e Castasegna, ca 's toccan män in ring, fägiand el raslä. Dopo är donna e omman.

ÜNA GIUVNA. Saral segn da bel temp, o da buräsca, C'al lüš uscia 'l vadregg da la Bondäsca?

ÜN GIUVAN. Quel là da plövgia ün segn al sol ess.

ÜNA GIUVNA. E la campagna mäl nu la fagiess.

(Al riva passand ün giuvan e üna giuvna, e ün da quei dal ring ai diš):

ÜN GIUVAN. Vò ältar dòi, indua vulev'indä?

Ni ciä cun nò, e fä ün pò el raslä!

AL GIUVAN. Ciä, ciä, Lünet, lascia la devoziun;

Già c'um incuntra sta bun'occaşion.

LA GIUVNA. Dio 'm cürra! al prèr cossa varall da dî,

S'um stä da quendar iss'es diverti?

AL GIUVAN. O, sa nul füss pagä, gè scumatess,

Ca pü gügent är lü e spass ingess.

(I entran ent al ring).

ÜN GIUV. Quel päir am pär, ca 'l stea fò ün pò tropp.

ÜNA GIUVNA. Vulev avdè, ca i fann ent al gropp.

ÜNA GIUVNA. O, lee l'è zoppa, e lü sgulunä,

Gè nu savess, cu ch'i vessan da fä.

ÜN GIUVAN. Quavolta i currèr zopp, ca van seguent,

Rivan innänz, cu chi ca corr scu 'l vent.

(Al riva 'l päiar, ch'era cors fora).

AL GIUVAN. As sent varün e fä fracass fo lendar.

LA GIUV. Ai è barghedda, al pär ch'i vegnan quendar.

ÜN GIUVAN. In verità, as sent varün ca clamma!

ÜNA GIUV. Corpo d'ün ärbul! L'è lan nossa mamma!

ÜNA GIUVNA. Vulev avdè, c'um sent 'na romanzinna,

Parchè cu n'um sè indatè in la dotrinna.

ÜN'ALTRA. Ma chi vuless vè gezga dai indär,

Infin ca 'i è quel äsan da quel prèr?

ÜN GIUV. Guardè 'ncusa c'la vegnan scalmanädda.

ÜNA GIUVNA. Qualchi dişgrazia nu sarä rivädda?

ÜNA DONNA. Al pò essar dišgrazia: al tütt dipend,
 D'avdè al möd, incusa ca 's l'intend.
 ÜN GIUVAN. Cu nissas um cradeva e 's taroccä,
 Cà da ni in la dottrina um à lasciä.
 ÜNA DONNA. Per quel u n'um sè nida, no, no, no:
 Ma 'l füss statč bun, s'u füssas giü la fo;
 Ca in quest mument fors'al füss già decis,
 D'introdür la riforma ent al pais.
 ÜN GIUVAN. Ma che dgev mai?
 ÜNA GIUVNA. Ma coss'am da santi?
 ÜNA DONNA. Incusa c'l'è sücess um av völ di.
 Da dottrina scu 'l sollatt vea sunä,
 Nuältran cradü ben um vea d'andä
 In la baselga, e fä divozium,
 E santi la dottrinna e l'uraziun.
 Um era tütta belan paragiädda,
 E qualchedüna perfin drumantädda.
 Ecco, ca l'è ciä 'l prer plän plän, plän plän,
 Cui öil chinä, e cul libbar in män,
 Grass e radónd - ca proppi e parlä cläir,
 Al pär al salvanur d'un mulinäir.
 Al riva sü daspär i fanč, e in quella
 Ai dà ent i öil al Togn da la Motella.
 Lü ai dumanda: «At tü la fede vera?»
 Quel diš: «Gè n'ä üna blänca, e üna nera;
 Ma quella nera um la vol mazzä;
 C'l'ä 'l vizzi ent al praseppai da saltä.»
 Aillura tütta la gent as mett e rì,
 E 'l prèr stä là, e nul sa cossa di.
 Basta al dumand'el Gian dal Rafadel:
 «Chi è 'l c'ä creä l'òm? di mo, chi è 'l?»
 Quel al raspond: «L'è giü al prèr Durig,
 C'ai pläš e corr dree lan donna dal vig.»

Immaginef ailura chi baccän
 Gnit fora fra lan donna e lan mattän!
 Nuältran scu salüsstar forra, e 'l prè
 Cui fänč tütt quant sulett al rest'indree.
 E s'avdè nò i omman toccan dree,
 E tütč quantč um as ferma sott Paree.
 Ei omman um ai diš al nos dudur,
 D'avdé e ultragiä al noss unur.
 E um ai diš, ca u n'am völ savér
 Ni da la Messa plü, ni da quel prèr,
 Ca cui see mäl costüm as veva tänt
 Fatč dišunur: c'um völ ün prädicant,
 Ca pü banadiziun e nò as porta;
 Incusa ch'i àn fatč quei da Sur-Porta.
 ALTRA DONNA. I omman is cunsiglian fra da lur,
 Ca är lur en stüff da tantal dišunur;
 Però i stan in dübbai, nu savend,
 Sa da quel là i sciorri sean cuntent.
 Infin al vè üna depütaziun,
 E 'n dumandä di sciorri l'opiniun.
 ÜN GIUVAN. Ma tütč'i sciorri quel unur nui tocca,
 Ca sün quel punto ai n'è da buna bocca.
 ÜN ALTAR. E coss'as völ spaciä dal scior patrun,
 Lü, ca dal pappà ricèv la pensiun?
 ÜNA DONNA. Ecco là quel, c'um à är nò panzä:
 E per quel là, senz'altar as farmä
 E guardä 'n sü, um as è mess e nì,
 Quel c'u penza vòaltar per santi.
 Vòaltar giuvan u' sè quei, ca 'v tocca
 Pü cu ei veil per quel brišar la bocca;
 S'u vulé, ch'i voss fänč in bun unur
 Crescian e i aggian temma dal Signur,
 E ca lan vossa sor, lan vossa mamma

Nu aggian da giuntä da la si famma.
 L'unur al vâl plü cu tutt l'or dal mond.
 ALTRA DONNA. E pö as sent e di, ca är quei da Bond
 Da la pradicca i èn dree per nì.
 ÜN GIUVAN. Ca quel l'è vero, iv al poss di mi;
 Anzi iv poss di, ch'i s'en già riformä,
 Doppo ch'i àn santi e pradiccä
 Cuntar l'idolatria cun gran fervur
 Da Guido Zonca, bräv predicatur.
 ÜN ALTAR. Nuältar da Sòi, am d'essar i driän
 Da tö via la zizzannia e mettar män?
 ÜNA GIUVNA. S'um fà quel là, cassa dgarian sul Cel
 Lan annima beatta di nos vel?
 ÜNA DONNA. O, i nos vel i saran ben cuntent,
 Sa quel, ca nu stà ben, as töl davent.
 Sa um tö prèr, c'aggian la si famia,
 E da corrumpar nu cercan lan fia.
 ÜNA GIUVNA. Ailuperforra, quel là s'à da fär
 Ca tütč i prèr s'aggian da maridär (riar).
 ÜN'ALTRA. Er tütč i ältar, ca un 'i sea plü
 Là tantan matta, ca guardan in sü! (riar).
 ÜN'ALTRA. Ca senza omman a n'un resta bricca!
 ÜN'ALTRA. Ailur, ailur 'i sun per la padricca!
 ÜN'ALTRA. Er gé!
 ÜN'ALTRA. Er mi!
 ÜN'ALTRA. Er gé!
 ÜN'ALTRA. Er mi!
 ÜN'ALTRA. Er gé!
 (riar).
 ÜNA DONNA. Voältar mačč, gè fora sott Parè,
 E 'vde, s'l'è nida la depütaziun,
 E di ei omman lan vossa rašun.
 DONNA GIUV. Dgei, ca si vöian indä cul quattarcent,
 Ailur'ailur'um függ tütan davent.

DONNA VELA. Ti à bel di, ti ca ti è giuvnetta;
 Ma per no pö l'è meiar tašè quetta.
 ÜNA GIUVNA. S'i füss ün omm, šì gé nu vess cutèr,
 Dai fà santi, cossa ca l'è 'l duvèr.
 ÜNA DONNA. Ma per ca riuscidda u'aggias buna,
 Ai àn vöi ün, ca e nòm da tütč rašuna.
 ÜN GIUVAN. E chi ai toccarà? chi sarà quel?
 ÜN ALTAR. Andrea, tü! ca tü è Ruinell.
 RUINELL. O Dio! ca gè sun dom'ün mattačč;
 Ma s'ul vulé, sciavo! c'al sea fatč.
 ÜN GIUVAN. Andrea, bräv! sa uscia inänz tü va,
 Ün di da tü dal ben as santirà.
 ÜNA DONNA. (d'üna banda)
 Quel Ruinell al pār 'na gatta morta;
 Ma degghi sott e quella testa storta.
 ÜNA GIUVNA. Nul croda l'öf dalonč da la gallinna:
 Quei Ruinei i èn tütč testa finna.
 ÜNA DONNA. Lašal fà lü! Quel là 'l nirà ün barbis,
 Ca fägiarà unur el se pais.
 RUINELL. Voältar giuvan, sev tütč dal parèr
 Al culto riformä da adottär?
 QUALCHI GIUVAN. Šì, bel e bun!
 ALTAR. Šì, šì, šì, bel e bun!
 ÜNA DONNA. As sent i omman, ca vegnan fo lendar,
 Per la decidar um pö stä da quendar.
 (Al riva i omman).
 ÜNA DONNA. E ben, cu la rasposta sev già nì?
 Quel ch'i an ditč i sciorri um vöi santi.
 ÜN OMM. I sciorri nu s'àn ditč ni šì, ni nò.
 Quel c'um vol fä iss lascian panzä no.
 Lur i nu völan cu la si'influenza
 Fà forza da nagiün e la cuscenza.
 Cum sceglia pö la messa o la padricca,
 Lur restan änc in la si fede anticca.

ÜN GIUVAN. Chi sà, s'i àn fede in la religiun?
 O s'i nu l'àn pütost in la pensiun?
 ÜN OMM. Quel là l'è cossa, ca nus pò savé.
 Instant cum guärda no, quel cum völ fä.
 ÜN ALTAR. Ma s'um scegliess la fede riformädda,
 Num risciarà, ch'is tōian lan fitčädda?
 ÜN ALTAR. Quel là l'è ün punto, ca dà da panzä;
 C'u nu 'm as vess iss'issa da sgrattä
 Sü la testa trop tärd, sa um decidess
 In möd cuntrarri el noss interess.
 RUINELL. Al ben da l'annima e da ciarcä
 Innanz cu tütt, e nu stä là e tramlä.
 Cuntar la vit'eterna coss'en mai
 I ben da questa vitta e i se guai?
 Robba ca dūran ün mument o dòi.
 ÜNA DONNA. Fagè avdé c'u sé omman da Sòi!
 Ca per Iddio e per la religiun
 Da purtä sacriffizzai u sè bun.
 Nuältran donna um völ pütost muri
 Da fam e set, cu 'l noss Signur tradi.
 ÜN OMM. Ecco! sün quel gé foi üna moziun:
 C'um an rimett'ei giuvan la decisiun.
 Da la planta c'um stà iss per plantä
 Lur i en quei, ch'i frütt àn da güstä.
 Sev tütc intès uscia?
 TÜTČ. Šì, šì, šì!
 RUINELL. E ben! e nom dii giuvan i à da dì,
 Ca quei ün mument fà i àn decis,
 D'introdür la riforma ent al pais.
 ÜN OMM. Ma che am da fä dii oss dal San Lurenz,
 Reliquia veneräda per l'innänz?
 E da tütt quant quellan bellan figürä
 Da Santi e d'la Madonna, cà Dio 's cürä!

RUINELL. Dal San Lurenz c'um sepellišč' i oss
 Ent al sagrä cun unur in ün foss:
 Vandem lan statua per fä päl da vigna,
 O cum lan dröva per scaldä la pigna.
 ÜNA GIUVNETTA. Quel c'am dašpläšš l'è per lan nossa
 nonna;
 S'i tönn davent i Santi e la Madonna.
 ÜNA VELA. Tašè, tašè! Ca s'al vè e munt Maria,
 Šì tänt da plü i guärdarann lan fia.
 ÜN OMM. Decisa urmai è la risolüziun,
 Da riformä la nossa religiun.
 Dio vöja, ca quel cangiament cun fä,
 Er i noss cor um possa riformä,
 Tulend esempai dal noss bun Gesù,
 Per amär la giüstizia e la virtù;
 Ca la si legge as sea sempar norma
 Per fär unur e la nossa riforma.
 S'i driän um sè statč e l'adottä,
 C'um sea i driän är e l'abbandunä.
 TÜTČ. Nuältar sul quel là um diš amèn!
 Iddio vöja c'um as müd'in ben!
 RUINELL. Già c'um à sciunä tütt in buna üniun,
 Gé fagiess anch üna proposiziun:
 Per la riforma vè sempr'in panzèr,
 Ca um clamess quest prä al plän Lutèr.
 Sev tütc cuntent voältar?
 TÜTČ. Šì, šì, šì!
 ÜN OMM. Er gé vargót am parmattess da dì:
 Già ca dii giuvan l'è giü l'opiniun,
 C'à prevalü in tör la decisiun,
 Šì är e quei c'um dea segn d'unur,
 E c'um lascia, ch'i sceglian fra da lur
 Ün dii noss cinq giürä pel craminäl;
 E quel sarä dii giuvan al masträl.

TÜTČ. Ši, ši! E in memoria da quest fatč,
C'um saggia tütč: Viva 'l masträl di mačč!

(Giò la tenda)

SCENA III.

Sòi. Ciäsa parocchiala

DURIG, ASSUNTA; pö RUINELL e ün OMM.

DURIG *(sulet)*. Corpo da satanašš! l'a šcumanzä
Es fä serria la cossa! Che ài da fä?
C'al diavul sea enträ in quella gent,
ca in ün boff i en tütč fuggi davent?
E quel mattačč, čhi mai ai varà ditč
Sa svargongiä uscia 'l prèr Durig?
S'il tröv sulett, quel al la pägarà,
E üna tracia d'urela al ciaparà.

*(As sent da la banda da la baselga e trantanä e
bütta intorn robba).*

Che diavul d'ün fracass è quel c'as sent?
Assunta! Assunta! E 'l är quella davent?
O eccasi, ca l'öre a l'à purtädda
In qua barlott är quella dišgraziädda!
Assunta! Assunta! Indu 'et; c'al trun
At mazz'är tü!

ASSUNTA. O cär, cär sciur patrun!
O, s'u savessas que ca s'à d'avdé!
Salvev in qualčhi böčg! corré, corré!

(Al tratunament as fa pü grand)

In la baselga al diavul è enträ!
La robba santa i àn tütt squinquassä,
Giò per la motta la van e tupicca;
I nu vöjan plü messa, ma padricca.

DURIG. Che diavul è ni in testa e quella gent?

Ch'i s'èn risolt uscia in ün mument?

ASSUNTA. Vò 'l savé ben, senza m'al dumandä:

Quel là l'è ni causa dii nos paccä.

DURIG. Come! Dii no tü diš?

ASSUNTA. Per quel là pò

La pü gran colpa u la ve giüda vò.

S'um vessas datč ün po pü trā e gé,

Ši quest imbroid a nuv füss capitä.

Lur da quei prér i nu vöjan plü vé,

Ca nun àn al parmess da 's maridä,

Ma ün pradicänt, c'aggian la si famia,

E nu corra dree donna, ni dree fia.

Issa zoppev ben prest! Gé vöi indä

E 'vdé quel ch'è da növ ont al sagra.

DURIG *(spasseggiand innänz e indree e 's piccand
sü la testa).*

As zoppä am giovess dom'ün mument,

E pö la mi prebenda füss davent.

No, no, no, no! L'è meiar da guardä,

Sa gé l'ort e la chevra poss salvä.

Per la pell e 'l buttačč gé tänt e tänt,

Ca Dio 'm parduna, niss är pradicänt;

E per trär da la buna i riformä,

Dabot i 'm risolvess d'am maridä.

Sa l'è per quel ca i m'an vöjan dree,

Ge 'n spusarà magari du'o tre.

*(Al va per sortì e ai vegn incuntar l'Andrea Rui-
nell e ün älter omm).*

OMM. Per quel nu stet plü ev incumodä:
 Al voss uffizzai chilò l'è sciunä.
 RUINELL. Per incumbenza um à dav fä savèr,
 C'u n'um av völ ni pradicänt ni prèr.
 OMM. Quel c'à fatč la parocchia, u vé capi.
 DURIG. *(as lasciand crodä giò sü ün scabellun)*
 Diavul! Madonna! Coss'ai da santi!

(Giò la tenda).

SCENA IV.

MATURO *e*
 TUMEE STAMPA.

MATURO. Dree quel c'um vé quintaa, ciär ser Tumeè,
 Ca l'è inocenta im sun persuas är je:
 Ma nus tocc'e nualtar giüdicär,
 E l'è già giüdicaa. Casa pom fär
 Nualtar mai? altar cu Dio pragär,
 Ca in la si grazia al la vöja accettär?
 STAMPA. Šì, šì: quel là l'è är al mee panzeir;
 Ma tüttavia, d'am fär ün plašeir
 Je 'v preg, s'u vé ün cor, ca sent pietà,
 E s'u vulé, ch'i stima i riformaa.
 Je sa, ca vò duman u vé d'indär
 In la prašun da lee, e la cunsulär,
 La paragiand e fär l'ültim camin,
 Ca da la vita al la mena e la fin.
 Ch'i väd'ent je invece am lasciaà,
 E i voss vastii per quel am imprastà.
 MATURO. Ma parciee mai? ma incus'al possa fär?
 El mee uffizi je nu poss mancär.

E as truvassus vò in condizium,
 Dai där in quist mument cunsulaziun?
 STAMPA. Santì, e quella giuvna i port amur:
 Um as é datč la parola d'unur,
 Da mettar in ün mazz lan nossa šort,
 E nus abbandunär fin e la mort.
 E ben? num trova forse in condizium,
 Dai där in quist mument cunsulaziun?
 Sa i nos cor u vulé fär cuntent,
 As lasciaà gnir insemal quel mument!
 MATURO. O dia, dia! Ma vessus al cor
 Da stär cun lee? da la cumpagnär or
 Fin sott la forca? da l'avdeir spirär,
 Senz'av där da cagnosčar, gni tramlär?
 STAMPA. Ie sper ca šì; je sper in quel lassü,
 Ca la forza dal fär am deia lü
 MATURO. In guera im trov fra 'l cor e la rašun;
 Da dir ca no, o Dio! i 'nu sun bun!
 Pardunum tü, s'i manc el me uffizi,
 E üsum grazia ent al dè dal giüdizi!
 E ben, c'al sea! Duman u pudè gnir
 In la mi ciäsa, e in quel'av vastir,
 Per ca tant manc u deas da suspatär,
 Sa d'altran banda iv avdessan rivär
 STAMPA. Je vezz c'u vè ün cor bun, Dio sea lodaa!
 D'ur in avant quintam frà i riformaa.
 Infin in iss je veiva dübitaa:
 Issa je stun cun chi c'à carità.
 MATURO. Dav riceivar fra i noss je sun cuntent.
 Vò sarassus fra lur ün urnament.
 Iss'i à d'indär. Duman es bun avdeir!
 Dav essar ütal je varà plašeir.

(Al va).

STAMPA. Je at ringrazi da cor, o bun Signur!
 Ca tū à giü pietà dal nos amur!
 Dam la grazia, ch'i possa riuscir,
 Da 'm la salvär, o in vece sia murir.

(Giò la tenda).

SCENA V.

*Prašun. Al priüma ANIN suletta, pö TUMEE STAMPA
 travastii, ün Giüraa e 'l Dagan. L'ANIN santäda
 giò é dree e sciüner das fär sü i cavei.*

ANIN. Qualchi volta, nus pò capir quel c'l'è,
 As fa vargót, e nu s'an sà 'l parciee,
 C'al pār ca 's sea divis di see panzeir,
 E c'as l'à fatč quasi nus al pò creir.
 Dabot ch'i à da riar da me stess:
 Je 'm sun drizzaa i cavei, tancu ch'i vess
 Da spatciär al Tumee - e in vece sia

(Quasi cridand).

Al gnirä 'l boja e 'm cumpagnär per stria.

(Pausa).

Curius, c'am sea gnii quel'ilüsiun
 Dalunga ch'i à giù fatč la mi uraziun!
 È 'l ün bun segn quel lò pem cunsulär,
 O ün cativ forsa per m'ingannär?

*(La sta lò ün zic sanglottand tagnind i man sü
 la faccia, pö la s'ingianöila e prega).*

O bun Signur!
 Bab da l'amur !
 Inspirum tü
 Forza e virtù,
 Da suportär
 Senza tramlär
 Quel ca vulü
 Bab, tü a tü.

(La sta sü).

Oho! ca e zarär quel üsch as sent!
 Gnirani giò per am manär davent?
 C'al sea inciö, o c'al sea duman,
 Al mee spirat tö, bab, ent i tee man!

(Al vegn ün Giüdaš cul Dagan).

GIÜDAŠ. Quant am daspläš, Anin, da vè da nì,
 Tanur la mi incumbenza per av dī,
 C'uv pareggias e tö la vossa šort,
 In ün'ureta d'indä e la mort.
 Pe 'v cunfortä e 'v dä cunsulaziun
 Al nirä ün prèr d'la vossa cunfessiun.
 Š'u vessas änc vargot da declarä,
 Ši e quell'istess av è cuncešš dal fä.

ANIN *(cun vuš languente)*

Je 'v ringrazi'tant da quista carità.
 Di Dio sea fatč la vuluntà.

(Al Giüdas e 'l Dagan van. Anin as senta giò).

ANIN. Er c'al vuleir da Lü s'agia da fär,
 Quist calaš, i'à da dir, ca l'è ben mār.

(Pausa).

Almanc ca Dio am vess e Lü clamäda,
 Incura ca da tütč i'era sprazäda!

Issa ch'i à truvaa ün vero amur,
 Veir da murir, l'è ben ün gran dudur.
 E quel povret, ca tant ben am vuleiva,
 O quant mai la mi šort ai sarà greiva!
 Pü greiv'e lü, cu e je - ca s'il perd lü,
 Almanc, o mama ciära! i'vegn per tü,
 Per tü e 'l mee ciär bab, ch'era inši bun.
 O quist'almanc l'è üna cunsulaziun!
 Incur ch'è 'l temp, am toccarà är dree
 Al mee bun frär, e al me ciär Tume;e;
 E innura insemal um as truvàrà
 In quel gioir, ca mai fin nu varà.

(Pausa).

Quel panzeir lò am à, sligiarà 'l cor.

(Pausa).

Je vöi guardär, sa je sa anc dador
 Quel vers, ca, mama, tü m'à mossaa tü,
 E tü 'm fagea dree l'uraziun dir sü:

Ama Dio, e nu falir,
 Fa pür ben, e lascia dir,
 Lascia dir čhi ca dir vol,
 Ama Dio da bun cor.

(Dopo qualčhi riflešš).

D'amar Iddio je poss ben sparär;
 Ma lasciär dir - quel pö l'è pü mäl fär;
 Ca e panzär am vegn dabot spavent,
 Quel ca da je dgjarà issa la gent.
 Nul pò essr'altar, cu ca qualčhi fia
 Agia mess ora e posta, ch'i sea stria,
 E 'l mee bun nom inscia dišunuraa
 E qui ca vegnan dree al passarà.

(Pausa).

As vess, je sà, as vess da pardunär;
 Ma l'è pü bel e 'l dir, cu e 'l pudeir fär;
 Massima je nul poss, s'am vegn e ment,
 Quelan, ca la mossävan veir gügent,
 D'am avdeir e la mort je cundanäda
 Cun dišunur. - Sa quelan dišgraziäda
 Vessan pruvaa är leir quel c'al vol dir,
 Davant Iddio essar per cumparir,
 Forsa la vessan fatč altar panzeir;
 C'ai toccarà da murir är e leir. *(Pausa).*

Ma eppür čhi sà, ca nu l'agian panzaa,
 Ch'i sea colpevla, e i l'agia maritaa?
 Oh, ca pür trop e avdeir altran fia
 Ent al mee cas, är je panzäva inscia!
 O quantan stria, e quanči striun
 En statč mazzaa - e fors'i eran bun!
 E pür tütč quanči dišan mäl da lur,
 E al see nom l'è nom da dišunur.

(La sta sü e s'ingianöila).

Pardunum, ciär Signur! al mee pacaa!
 Ca är je, s'i poss, är je pardunarà:
 Ma al mee cor lè debul per al fär;
 Ši dam la forza tü da pardunär,
 Ca davant tü je possa cumparir
 Senza tramlär. S'al corp à da perir;
 Fa ca l'anima mia sea salväda,
 O ciär Signur dal Ceil!

VUŠ DA ALT.

Tu è graziäda.

ANIN *(sta sü cun gioia)*

Je sun graziäda! O chi dulcia šort!
 Issa gni pür em manär e la mort!

(As sent e battar ura).

C'al suna pür, ca je sun paragiäda!
O gioia dal mee cor! - Je sun graziäda!

(Pausa).

Oh, s'i pudess avdeir al mee Tumee!
S'il pudess veir anch'ün mument cun je!
Ch'ii pudess dir: « O ciär, nu temer mia!
Nu creir, nu creir, ca je sea üna stria.
Pel Ceil je sun eletta dal Signur,
E je sarà 'l tee angial protetur;
Sü la via dal ben je 't guidarà,
Infin ca är tü sül Ceil cun je gnirà,
Indua ca bricat colpa gni murir,
Gni altran raba as pon mai plü spartir. »

(Pausa).

Am è parü, c'as sent'es muantär,
Casa ca l'è je vöi ün zic tatlar.
Er c'al mee cor se'issa pü ligeir,
Sempär l'è greiv da la mort al panzeir.

(La mett l'ureila e l'üsc).

As sent fracašš - as sent e zapär fort!

(Cun stremizzi).

Iss'i gniran e'm manär e la mort!
O ciär Signur! pardunum i paccaa!
O Signur ciär! abbia da je pietà!
Sustegnum tü in quist mument tremendo!
O Dio, ca l'è ciò 'l sciur reverendo!

(Al vegn Tumee travastii, cul Dagan).

STAMPA *(cun vuš finta)*

Nu tramlà mia: jè vegn ev purtär
Parola da la vita, e 'v cunsulär.

ANIN. Parola da la vita? U nu vé tort;
Pem cumpagnär da la vita e la mort.
STAMPA. Cul vos Signur as vev ricunciliäda?
ANIN. D'indär da Lü je sun ben paragiäda.
STAMPA. Dgemal, Anin, dgemal cun cor sinceir,
È 'l propi Lü al tütt di vos panzeir?
ANIN. Sciur reverendo, as vev vò dasmancaa,
C'um as cunfessa e Dio no, riformaa?
STAMPA. Je vulea dir, s'u vulè cumandär
Vargót pel mond, o varün salüdär?

(Pö rivolt el Dagan).

Ma fagiem al plašeir, ciär ser cumpär,
Cun lee sulet ün mument d'am lasciär.

(Al Dagan as ritira e sera l'üsc da dora cun la cläv).

Issa dgè pür, Anin, liberament
Tütt quel, c'u vè sül cor, o in la ment.
ANIN. E ben, je 'v vöi dir tütt, sa vò giürà,
Da nu dir e nagiün quel ch'iv dgiarà.
STAMPA. Ši, je 'v prumet, ca tütt quel ca vò 'm dgè,
Al restarà sacret fra vò e je.
ANIN. Je ricognošc al prüm al mee pacaa;
C'l'è tütt manzonga quel, ch'i à cunfessaa;
Je l'à fatč dóma per essar sagiüra,
Ch'i num turmentan tant cu la tortüra.
Je nu sun stria, e je nu sà gnär je,
Quel c'al vol dir quel lò, gni casa c'l'è:
Ma c'al mee nòm resta dašunuraa
Dree la mi mort, quel lò gran pen'am fà.
STAMPA. Ma nu vulessus, ca je väd'e'l dir
E la giüstizia, e 'v salvär dal murir?
ANIN. No. Dio guarda! Je nu füss salväda;

Ma anch cu la tortüra turmantäda,
Dree la mi mort però s'ul vulè fär;
Ši fagiel pür, pel mee unur salvär.
Massima iv preg, dal dir e üna parsuna,
Ch'ii vöi forsa trop ben, ca Dio 'm parduna!

STAMPA. Per quel nun abià tema dal Signur,
Ca Lü l'è quel, ca cumanda l'amur;
Pür ca l'amur sea fedel, sinceir,
Ši per quel là nu l'è da veir panzeir.
Da dašmancär čhi èl c'u nu sé buna?

ANIN. Al Tume Stampà l'è quela parsuna.
Quel è sempar present e la mi ment,
Je nul poss dašmancär gnanc'ün mument,
Lü l'è quel, ca el me cor prem'al da plü;
Perfin ent al pragär je penz e lü.
Ši dgei, o ciär, dgei, ca nul crega mia,
Ch'i agia fatč dal mäl, gni ch'i sea stria;
Dgei c'al me cor lü sempar amarà,
E la mi ment mai nul dašmancarà
Infin ch'i viv, e in l'ura dal murir
Al sarà lü al mee drian sušpir.

*(Tumee bütta giò la cappa, e corr via per la ciapär
ciò pel col).*

STAMPA No, nu cridär, tü dulč anima mia!
No, je nu creg, ca tü sea üna stria!

ANIN *(as tir' in dree spaventäda)*
Sciur reverendo! è 'l quel lò l'esempi,
C'u det ei altar da nun essar empi?

STAMPA. Ma num cagnošat, o tu ciär cor mee?
Guardum ben ben! Je sun al tee Tume.

ANIN. Ah, casa dgev? Nu sev al tentament,
Ca trasformaa vegn e 'm torblär la ment?

STAMPA. Ši, ciär Anin! Je vegn per at tantär;

Ca tü 'm dea la man per at salvär.

ANIN. O ciär Signor dal Ceil! o bun Gesù!

Ma et propi tü? et propi, propi tü?

STAMPA. Pudessat dübitär anc dal me dir?

ANIN. Je dal plašeir ... im sent ... dabot ... murir!

(Tume al la sustegn).

STAMPA. Dal cor de l'om curiusa è ben la šort;

C'al dulur e 'l plašeir menan e mort

ANIN. Iss'al me cor as trova sulevaa;

Ma, o Dio! c'um sarà preist separaa!

STAMPA. Sa da tü e da je pietà tü sent,

Um sarà separaa döm'ün mument.

ANIN. Casa ca tü vol dir je nu cumprend.

STAMPA. E quel, ca je 't dgiarà, dà ben e ment.

Incusa ca tu vè, chilò i'sun gnii

Cun quisti pagn, ch'i à e doss, travastii;

Ch'i sea 'l preir da la ti religiun

I an cradü; e inscia in la prašun

Senz'essar cagnošcū je sun rivaa.

Chilò in quist fagot je à purtaa

Ün vastii giüst cufà quel ch'i à ent,

Tü va ent là, e quist chilò tir ent.

Pö dam al tee, ca tü varà tratč or;

Ch'il tir'ent je. Innura tü gnir or

Sagiüra pudarà da la prašun,

Tancu fa ca tü ingess e culaziun,

Per pö ün zichett dopo ritornär

La stria e la mort per cumpagnär,

Tü tö la via dalunga da Pungel,

Pö passa sü. Daspair al tublaa Del

Doi bun amig da je as truvaran,

Oman da pulz, e quii 't cumpagnaran
Per la Furcela, per Maroz e Sett,
Infin e Bevi, or pel Gian Plachett.

ANIN. Da quela banda je nu ingess gügent;
Sün Sett i dišan, ch'i fan giò la gent.

STAMPA. O nu veir tema! ca chi c'avdarà.
Chi ch'è cun tü, dal mäl nut fagiarà.
Al Gian Plachett al stà giò 'n dim al vic,
L'è ün òm stagn, e l'è mee bun amic.
E panzär ei see poin e'i see martei
Nagiün nut toccarà gnanc ün cavei.
Quista nõtč o duman je sper rivär
Là or er je.

ANIN. Ma intant stessat chilò?

STAMPA. Issa sortir daplü cu ün nus pò.
Ma per quel là nut där nagiüna ciüra;
Ca je peršuarà la dirittüra,
Ca tü è innocenta, e lee sarà
Cuntenta ca tü sea in libertà.

ANIN. In pericul intant tü rastass tü?
No, ciär Tume! mai plü, mai plü, mai plü!
Sa tü nu vegn är tü, nu creir ch'i vāda:
je da murir sun giò ben paragiāda.

STAMPA. Ši da chilò gnär je nu vun davent,
Sa da fär quel, ch'i dic, tü nu cunsent.
Pütost e tocc je 'm fagiarà taiär,
Cu e la mort at lasciär tü manär.
Ma infin ch'i poss, cun quist im fagiarà

(Al tö or ün stilet).

Lan mosca stär davent, in verità.

ANIN. Quel ca tü vol je fagiarà, o ciär!
Ma vendetta prumettum da nu fär.

E giò che e la ti brama je cunsent.
D'am där e je quel'arma seat cuntent.

STAMPA. Dagia ca tü 'i cunsent, je 't la darà;
Ma cativ us mai plü tü 'n fagiarà.
(Anin tö e met in la si cinta al stilet).

ANIN. Per causa mia s'at tocass murir,
Cun tü quist arma tornarà e m'unir!
(Al scumenz'e sunär la campanela).

STAMPA. La campanela scumeuz'e sunär;
Issa nu l'è plü temp das badantär,
(Al dà pei man e l'Anin al fagott, e quela va da dent).

STAMPA. Intant la falsa barba je töi giò,
E je scumenz'e 'm dašvastir ent lò;
Iss nu l'è ura da fär compliment:
Prezios plü cu üna perla è quist mument.

(Al va da l'altra banda ent ün cantun, ca nu s'al vé, e 'l sbračč ora):
Anin, dalunga ca tü è ün zic tratč'ent
Vé cià, e i tee pagn bütum chi ent.

(Dopo üna pausa, Anin vegn mezza vastida, e bütt' ent la si rassa e altar vastii, pö turnand es ritirär la diš):

ANIN. Mai plü, mai plü, je num füss insomiāda,
Da veir inciö da fär sta mascarāda.
(Tume sbračč ora senza essar avdü).

STAMPA. Tira sü i te cavei vi da dree 'l cop,
E ligai ferm, ca nus dašfagia 'l grop.

(La campanela cessa da sunär).

ANIN *(da dent)*

Ca qualchi novità sea riväda?

D'un colp la campanela s'è farmäda.

STAMPA *(da dent)*

Samai quel pit segnin vea scumanzaa

Per clamär dom'insema i giüraa.

(Anin vegn ora d'üna banda, Tumeel dall'altra).

ANIN, S'al füss ün altar lög, tü pudess rir,

Quist reverendo e 'vdeir cumparir.

STAMPA. Em avdeir je tü riess pü da güst.

Vè cià, o ciàra, e fam ent al büst.

(Anin ai fa ent al büst).

Iss' al servizi it renderà e tü,

Lascia ca quistà barba it metta sü.

(Ai mett sü la falsa barba).

Ben sur i öl al capel tira giò,

E ent ün man tegn quist libar chilò.

(Ai dà ün libar).

ANIN. Vè ciò, ca quist fazöl je 't metta sü,

Ch'i nu vezan dalunga, ca tü è tü.

(L'ai mett sü al fazöl).

STAMPA. As sent, ch'i vegnan. Iss nu dašmancär.

Dal manistar la vuš da cuntrafar.

Sü, sü la cappa, e nut där panzeir.

(Ai mett sü, la cappa).

Sta ben, Anin!

ANIN. Sta ben!

TÜTCI e DÖI.

Es bun avdeir!

(L'entra ün Giüdaš cul Dagan).

GIÜDAS *(rivolt el Tumeel)*

La dirittüra, Anin, am manda e di,

Ca davant quella u vè da cumpari;

Ma ün mumentin as vè änc di farmä,

Cul prädicant innanz la vol parlä.

(Vers l'Anin).

Sciur reverendo, al ser pudastà

Af fa pragä, c'u aggias la buntà.

(Al Giüdaš e 'l Dagan van evant).

ANIN. Dio 's ciüra! cas'am mai fatč, ciär Tumeel!

STAMPA. Va, nu tramlär, je 't toccarà preist dree.

(L'Anin va da mala vöia).

STAMPA *(tocca l'üsc)*

Ch'i nun àn stangaa l'üsc, casa vol dir?

Nui importa nagota, ca fugir

Pudess la rea! o stani e guardär

Giò bass, ca lee davent nu poss'indar!

Al füss per je una buna occašun,

Aia da sortir iss da la prašun,

O da spatciär infin ch'i vegn clamaa?

Da la lasciär suletta am fa pacaa.

Casa mai fagiarà quela povretta

E 's veir da presentär tütta suletta

Davant la dirittüra, e 'l pudastà,

E far da òm? Lee las cunfondarà.

Dai toccär dree dalunga i'vöi pruvär:
In quel'ingòscia i nu la poss lasciär.

(Giò la tenda)

SCENA VI.

Stüa dal Pretorio. Al PUDASTÀ cui see GIÜDAŠ,
in ornato.

ÜN GIÜRAA. Al Signor in eterno sea lodaa,
Ca el claiar l'à fatč gnir la verità!

PUDASTÀ. Al me cor d'ün gran pes è sulevä,
Ca l'è indatč in scia, Dio lodä!

ÜN GIÜRAA. Quel là 'l comprova, ca e där tortüra
Nu l'è al vero mezz da procedüra.

ÜN ÄLTAR. In verità am vegn sgrışal e panzä
Quantči innocent ca gniran cundannä,
Ca šforzä per quest möd da procedüra,
Preferišcan la mort e la tortüra.

(Al vegn Anin dundunand)

PUDASTÀ. Sciur reverendo, iv preg da scüsä,
c'um sé ent al cas, dav vè d'incomodä.
Santev giò là, e abbià la buntà,
Da dā ascult e quel c'um av dgjarà.

(Anin as senta giò tramland)

ÜN GIÜDAŠ *(e mezza vuš vers ün altar)*:
Quel reverendo la tant dundunä,

Ca ün ciochera pegg nu pudess fä.

ÜN ÄLTAR. S'i en uscia tütč i prer di lutar,
As à da di, ch'i èn ben povar futar.

AL PRÜM. Indua varal impres tanta creänza,
Senza to giò 'l capell da nì in la stänza?

AL SAGOND. E da tagnì i öil uscì'sbassä,
Ca in la faccia nus ai pò guardä?

PUDASTÀ. Siccome al gran plašer pò fä stremì,
Mi 'v preg, ca e poc e poc u vöias di
E la giuvnetta sentenziäda e mort,
Ca tüt d'ün colp s'è cangiä la si šort.
L'à volü Dio in la si clemenza,
Ca vegna palesä la si innocenza.

*(Anin dand ün sai va in banda per där giò; in-
tant ai croda giò 'l capel e la barba, e is dašfan
ora i see cavei).*

ANIN. O Dio! cas'am vegn? Tume, Tume!
STAMPA *(ca corr ent da l'üšc)*

Cas'è sücess, Anin! cas'è, cas'è?
(I Giüdaš saltan sü spavantaa).

ÜN GIÜRAA. Ma coss'è quest? Ma chi m'à fatč stravdé?

ÜN ALTAR. Ma chi gniffa en mai questa, e questan vuš?

ÜN ALTAR. Madonna! Cristo! C'um faggia la cruš!
(Dò i tre fan al segn da la cruš).

ÜN ALTAR. Nus pò plü creir casa c'as vè e 's sent.

ÜN ALTAR. Dio 's ciüra lü! Quel là l'è striament!
*(As sent fracašš da dora,
a sbragir).*

ÜNA VUŠ. Num impedì, o ciär, lasciam indär;
S'l'è vüva, o morta je à da guardär.

ALTRA VUŠ. Je dumand'al permiss: spatcià chi or.
PRÜMA VUŠ. No, no! Indu'et Anin? Indu'è mi sor?

*(Sbragiand quistan parola al corr ent Battista davant
al Tume, pö 'l dà ün sai a resta là incantaa).*

STAMPA. Ah, tü è tü Battista! Iddio lodaa!
 Ecco chilò ti sor - e tee čiünaa!
 ÜN GIÜRAA. Chi nu vol creir, c'al sea striament?
 ÜN ALTAR. Um fagiess ben e fuggì tütč davent.
 ANIN. O Dio dal Ceil! O chi surprisa è quista
 Et tü, al mee ciär frär! al mee Battista?
 STAMPA. L'è propi lü, ca in quist mument al riva!
 BATTISTA. O ciära sor! Et propi propi viva?
 PUDASTÀ. Ma e la fin, am da perd tutč la testa?
 Silenzio là, e dgé, che roba è questa?
 STAMPA. Nu 'v agità, e nu 'v spavantà tant.
 In du parola iv spiegarà tüt quant,

(Al tö giò 'l fazöl).

Chi ca je sun, iss'um cagnošçarassus,
 E, s'um santì, je sper, c'um šcüsarassus.
 Per salvär la mi spusa travastii,
 Av ingannand, in la prašun sun gnii.
 Là ent i nos vasti i um a barataa,
 E in quel mument voaltar sè rivaa.
 BATTISTA. Ma or dal dübi tulem je alfin:
 Ala d'indär e mort la mi'Anin?
 PUDASTÀ. Dev dom'ün pò d'pazienza, la mi gent!
 Quel ch'iv dgjarà av renderà cuntent.
 Da l'Anin nì el cläir l'è l'innocenza,
 E per quel là l'è rotta la sentenza.
 BATTISTA. O ciära sor!
 ANIN. O frär!
 STAMPA. Iddio lodaa!
 O ciär'Anin! - Chi è 'l ca 's à salvaa?
 PUDASTÀ. Sa dav fä dann varün al vess ciarcä;
 Füssas buna, vò Anin, dai pardunä?
 ANIN. Sustegnum cul tee spirat, Gesù ciär!
 Cul se aiüt je sperass ben dal fär.

PUDASTÀ. La Menga per effett da gelosia,
 A fatč crèr e la gent ca vo seas stria,
 E 's truvand iss'in pericul da mort, .
 L'à cunfessä, c'l'à 'v à mess ent e tort.
 ANIN. La Menga! ... Dio ai parduna 'l see errur!
 L'è da scusär, s'al l'à fatč per amur.
 PUDASTÀ. Ecco 'l motiv, ch'è statč rott la sentenza.
 STAMPA e BATTISTA. Gloria el Signur!
 AL MAGISTRATO. Unur e l'innocenza!
 PUDASTÀ. Anin, s'al nos dover as a sforzä
 Tanur la procedüra dav trattä;
 Al vos unur vulessas forsa dì,
 Incusa riparä c'al pudess nì?
 ANIN. S'um vulé där üna riparaziun,
 Šì tralasciä da fär inquisiziun
 Vers čhi, ca cuntar je à macchinaa;
 Tagnil e tütč sacret, e 'i pardunä.
 Cuntenta i sun, sa la vossa sentenza
 Müdand, u dichiärà la mi'innocenza.
 PUDASTÀ. Vo sè üna bräva giuvna, in fede mia!
 Füssas cuntent tütč quantč in cumpagnia
 La giunfra Menga gnir e saludä?
 Al vos pardun la pudess cunsulä.
 TÜTČ. Šì, šì, c'um faglia pür quel opra buna!
 PUDASTÀ. Čhi ca parduna ai ältar, Dio 'i parduna .
 Vo, ser Tume, s'u nu vé gelosia,
 Mi 'm permettest dav fä ün pò cumpagnia.

*(Tume dà da motum ca šì, e tütci dòl tön l'Anin
 sotta bračč, e i van insemal cul Battista).*

I GIÜRAA. Čhi plašeir füssal mai, sa sempr'inscia
 Sciünassan tütč i process da lan stria!

(Giò la tenda).

SCENA VII.

Stüa ün zic bizara. La MENGA sün ün banc mezza drumantäda. Si MAMA e l'AND URSINA. Pü tard är al PUDASTÀ, l'ANIN, TUMEE STAMPA e BATTISTA, pö la MAMA dal TUMEE.

URSINA (*toccand al frunt e lan mascela da la Menga*)

Nu l'è plü insci ferza, e tanta feivra

Nu l'à; as fa pü bela är la si ceira.

MAMA. Sa Dio vuless, ca la pudess palzär!

Al sonn è quel, ca la pò ristorär.

URSINA. La zera ün öl, avdé ca las muventa.

MAMA. Al pär ca qualchi sömi la spaventa.

MENGA (*con späsum*)

Santì santì ... santì la campanela!

(Torna giò, e dopo ün zic torna es alzär).

Ecco c'la vegn! ... Sarala propi, quella?

MAMA. O ciära Menga! tant nu t'ingosciär.

URSINA. Avdè, nui'è nagot das spaventär.

(Menga torna e s'insopir).

MAMA. Sempar la diš quel'istessa canzun.

URSINA. Lan raba ai fan da spess trop impreššün.

MAMA. Gnär quella polvra róssa nu l'à giovaa nagot:

Chi sà üna pozza 'd räša, sa la fagiess vargot?

URSINA. O ün zic seiv camočč dasfatč in la padela?

MAMA. O 'i ongiar al bumblic cun grass da muntanela?

URSINA. No, no; pütost c'um töja per ai calmär i gnerv,

Al pè da la gran bestia, o ün zic corn da cerv.

MAMA. Avdè, avdè, c'la torn'es muantär!

URSINA. Lascià mo ca um senta, s'la vol anca cianciär.

MENGA. Avdè ... avdè ... povra dunand'Ursina,

Al vos cunsei ... as mena ... e la ruvina.

(Torn'e s'insopir).

MAMA. Casa vol dir quel là, dona cumär?

URSINA. Zitto! ca in l'üsc as à santii e piccär.

MAMA (*va e zarär*)

Avanti pür, avanti! ma fagé e planin.

URSINA. Oho, cul pudastà l'è cià 'l Tume e l'Anin.

(L'entra 'l Pudastà, al Tume, l'Anin e 'l Battista.

Ursina as tira d'üna banda).

PUDASTÀ. Nu vegnum fors'iss issa in ün bun mument?

Ši um tornarà pö dopo, e intant um va davent.

URSINA. No, no, no, no. Du volta nu v'incomodà

Ma comodav tütč quantči, e ün mument spatcià.

MAMA (*e l'Ursina*)

Ma cas'è quistan raba? ma je nu capiš mia,

Casa ca l'à da fär chilò la mata stria.

Je 'm pār dabot dabot ca quel sciur pudastà

Cu lan stria, ch'en bela, agia troppa buntà.

URSINA. L'è statč la Menga stessa ca l'a desideraa,

Cas fagiess gnir insemal l'Anin cul pudastà.

(Intant ca quistan ciancian fra leir, i altar guardan la Menga, ii toccan i man e 'l frunt, e i ciancian da bass fra da lur).

STAMPA. Savef forsa, dunanda är vo per čhi motiv,

C'as à clamaa la Menga?

URSINA (*as ingianoiland*). O ciär! o ciär! cativ
 Nu seius cun je! Je av dumand pardun.
 Je vea cradü dai där ün cunsei bun.
 Je nu vess mai panzaa ca d'ün'asment
 Tant pita füss gnü or tantal furment.
 Je dumand scüsa är el sciur pudastà,
 E 'm racumand tant e la si buntà.
 PUDASTÀ. Ma, la mi cära donna, in quanto a mi.
 Nu sà cumprend quel, ca va vulé dè:
 La cuscenza av fa dè quel, ca num sà.
 STAMPA. Stet sü, stet sü dunanda!
 ANIN. L'è giò tüt pardunaa.

(*Tumee al la giüda sü*).

PUDASTÀ. Vessas forsa giü pärt e mett fo mäl
 Cuntar l'Anin, o ei rump al scusal?
 URSINA. Pür trop, pür trop, je l'à da cunfessär,
 Ca je sun statcia je e 'l cunsigliär
 PUDASTÀ. L'Anin e titul da riparaziun
 Dii mäl sufert, à fatč intercessiun
 Per quei, ca cuntar lee an mess fo mäl;
 E per quel, l'à decis al craminäl,
 Per questa volta da usä indulgenza.
 Cuntantev dii rimors da la cuscenza.
 URSINA. O grazi'Anin! Tü e propi üna bunetta;
 Iss'it vöi ben, är ca tü sea povretta.
 ANIN. Avdé, avdé, ca la Menga 's muventa!
 MAMA. La vol anch dir vargot. Tašè, c'um senta!
 MENGA. Mett davent ... quella späda ... o mazzum je!

(*Pausa*).

Corrè stüzzà quel fög! corré! ... corré!
 ANIN. Ei toccär man forsa la torn in ciò.

(*Lai tocca man*).

MEGA. Et ün angial dal Ceil ... manda chilò,
 Per tör cun tü quella povr'innocenta?
 ANIN. Ma ciära Menga! cas'è 'l ca 't spaventa?
 MENGA. Chi vuš è quista mai? čhi mai am tocca?
 MAMA. Avdé, c'ai torna 'l riar sü la bocca!
 URSINA. Issa nu la pār plü insci scunvolta.
 MAMA. Sa Dio vol, al mäl à datč la volta.
 MENGA. Fai veir, o ciär Signur, da je pietà!
 ANIN. Menga, dat päš! Je t'à tütt pardunaa.
 MENGA. Oh, casa senta? .. Anin! et propi tü?
 Et tü... quel angial... gnè giò da la sü?
 PUDASTÀ. Menga! u savè, ca um vè fatč pragä
 Da dè e l'Anin, c'la 'v vöja pardunä.
 L'è nida e temp la vossa cunfessiun,
 Evant cu ca niss fatč l'esecüziun:
 Da l'Anin la sentenza è urmai müdäda;
 Da l'innocenta la vita è salväda.
 MENGA. Iss je poss respirär. Dio sea lodaa!
 Pardunum, ciär Signur! al mee pacaa!
 E tü, Anin, am pot tü anch avdeir?
 ANIN. Ši, ciära Menga, ši: tema nu veir,
 Mett in päš al tee cor; ca 'l bun Signur
 Pardunarà 'l tee fall fatč per amur.
 Sent, s'al cunsent dal fär al mee Tumee,
 Je 'l ceid e tü, je laš, c'al sea tee:
 Dopo ch'i à santii üna certa vuš,
 Dal mond je sà purtär pü ben la cruš.
 MENGA. No, no, no, no! Je num voi maridär
 Mai cun nagiün, sa nul füss cun tee frär.
 ANIN. Sentat, Battista? Casa dišat tü?
 MENGA. Casa? Al Battista? El chilò är lü?
 BATTISTA (*toccand man e la Manga*)
 Inscia la nozza vegn evant l'amur;
 Mam 'l pār, c'al sea 'l vuleir dal Signur.

PUDASTÀ. Indua c'al fundament è carità
 E poc e poc är l'amur fiorirà.
 MENGA (*c'as alza sü, cridand da gioia*):
 O ċhi cunfort, c'u vè datč el mee cor!
 Um sarà tütči tancu frär e sor!
 STAMPA (*toccand man e tüttan dua*)
 Ši, vöi c'um spera, sempar das cordär,
 Tütč quantč insemal, tancu sor e frär!
 (*Al riva la Mama dal Tume*).

MAMA. E quista feista i vöi tör part är je.
 Ma qual'è la ti spusa, al mee Tume?

STAMPA (*mossand l'Anin*)
 El mee amur sempar custant je sun.
 As dev, o mama, la banadiziun?

URSINA (*mossand l'Anin*)
 Avdè, l'è ün angial! c'al vos cor gioišča!

MAMA. Je 'v banadišc, e Dio av banadišča!
 MAMA da Menga. Lan si banadiziun Iddio av dona!
 Iuhee! Je poss sparär da gnir preist nona!

(*Giò la tenda*).

SCENA VIII.

Plazza davant la baselga da Nossa-Dona.

P.P. VERGERIO, GUIDO ZONCA, PLEBAN ANDRIANI,
 al BENEDETTIN da S. Gadenz, e gent.

VERGERIO. Mi felicito teco, o Guido mio,
 E grazie rendo all'Altissimo Dio,
 Supremo reggitor di tutto il mondo;
 Che la luce largendo a quei di Bondo,

Dell'agnello alle nozze li chiamò;
 E l'opra tua di gloria incoronò.
 ZONCA, Or non riman che questo nido ancora,
 Della riforma ad offuscar l'aurora.
 La festa a celebrar dell'assunzione
 Di Maria, terran qui processione.
 Opra quest'oggi saria meritoria.
 Degli idolatri riportar vittoria.
 VERGERIO. Di convertir al culto del Signore
 Di Andriani tenteremo il core.
 Uom di coscienza egli è; e se ancor crede
 Nella Madonna, il fa di buona fede.
 Se lui dato ne fosse convertire,
 Le tracce sue vedresti altrui seguire.
 ZONCA. La processione ora dal tempio parte;
 Tiriamci ad osservarla qui in disparte.

(*Al vegn al pleban, al Benedettin e popul cun cruš,
 bandiera, torcia, turibul, ecc.*).

ANDRIANI. Assunta est Maria in coelum, gaudent
 angeli;

Laudantes benedicunt Dominum.

BENEDETTIN. Sancta Maria!

CORO. Ora pro nobis.

ANDRIANI. Stabat Mater dolorosa

Juxta crucem lacrymosa,

Dum pendebat Filius.

BENEDETTIN. Matér divinae gratiae!

CORO. Ora pro nobis,

ANDRIANI. Cujus animam gementem

Contristatam et dolentem

Pertransivit gladius.

BENEDETTIN. Mater purissima!

CORO. Ora pro nobis.

ANDRIANI. O quam tristis et afflicta
 Fuit illa benedicta
 Mater unigeniti!
 BENEDETTIN. Virgo prudentissima!
 CORO. Ora pro nobis.
 ANDRIANI. Santa Maria, ca assumta in Ceil
 Tü è statcia! Per la fede dii nos veil
 Interced tü davant al bun Signur,
 C'al cunvertišča i cor, ch'en in errur!
 BENEDETTIN. Virgo fidelis! ...
 Cono. Ora pro nobis.
 ANDRIANI. Quis est homo qui non fleret,
 Christi matrem si videret
 In tanto supplicio?
 BENEDETTIN. Regina confessorum!
 CORO. Ora pro nobis.
 ANDRIANI. Dà e tütci ün cor pür,
 Santa Maria da Castelmür!
 Tö da la via da l'errur
 Quii, ca negan al Signur!
 BENEDETTIN. Regina sanctorum omnium!
 CORO. Ora pro nobis.
 VERGERIO. *(ca s'è fatč evant)*
 Buon Gesù! Ai fratelli smarriti
 Apri gli occhi, che, in fede contriti,
 Di lor mente confessin l'errore!
 La tua luce infondine al core!
 ANDRIANI. Parciee vegnat, Vergerio, es impedir
 La processiun? ... O Dio! sa cunvertir
 Per grazia da Maria je 't pudess,
 Gügent al reist da la mi vita i dess.
 Ricognošc al tee errur, al mee ciär frär!
 E in perdiziun i altar plü nu trär.

VERGERIO. Rispetto la tua fè, fratel diletto,
 Che sincera tu nutri nel tuo petto.
 Ma esamina il Vangelo, e allor vedrai,
 Che la via dell'error calcando vai:
 Vedrai, che sete d'oro e d'ambizione
 Indusse a adulterar la Religione,
 La Chiesa, che appellar s'osa di Roma,
 D'avidità d'impero, e d'errar doma.
 ANDRIANI. Insultär lašcat tü la verità,
 Ca per ferma i concilj àn approvaa?
 Doma in grembo e la Chiesa è salvaziun.
 Abbanduna la via da perdiziun.

(Sclarizzi e trun).

VUŠ DA ALT.
 Or chi se'tu, che vuoi sedere a scranna,
 E giudicar da lungi mille miglia
 Con la veduta corta d'una spanna?

(I restan lò spavanta).

ANDRIANI. O Dio! I mee ciär frär, c'um as ümilia.
 VERGERIO. Io sento un non so che, che il cor m'affanna.
 ANDRIANI. O ciär Signur! Putenta è la ti vuš.
 C'um as inchina tütč davant la cruš.

(I s'ingianoilan).

BENEDETTIN. Manda 'l tee fülmin, Dio! e fa tramlär
 Quii, ca la verità lascan negär:
 Sterminai da la terra, e esalta tü,
 Quii ca la mama unuran da Gesù!
 ZONCA. Soffoca e sperdi il seme dell'errore!
 Fa trionfare il Vero, o buon Signore!

(Sclarizzi e trun).

VUŠ DA ALT.

U sè tütč quantč sü la via d'errur:

Odio e vendetta nu pläš el Signur!

VERGERIO. Al peccator, che dell'error si pente,

Del Vero il raggio infondi nella mente!

ANDRIANI. Sclarišc la nossa ment e i nos panzeir,

E quel, ca tü vol tü, as fa saveir.

(Sclarizzi e trun).

VUŠ DA ALT.

Quel c'u vè da saveir, l'è, c'u sè frär,

E fra voaltar ca us vè d'amär;

E quist l'è, i mee ciär fanč, *fidei examen*.

*(I restan lò ün pezz estatic, cumbatend cun sè stess;
finalmente Andriani e Vergerio, Guido Zonca e'l
Benedettin as vegnan incuntar e 's'abbracciär e
i dišan):*

Ši, c'um as vöja ben, e c'um dig': Amen!

*(As sent ün eco da Amen, ca va e zic e zic as
perdend e 'l continua al sclarur).*

*(Ent al calär la tenda as sent vušina da angial e
cantär):*

Pürezza d'ün cor pio,

Concordia e vera uniun,

En pü gradida e Dio,

Cu dogmi e cunfeššion.

En pü gradida e Dio,

Cu dogmi e cunfeššion.

Ecco la via everta,

Ca mena el Creatur!

Lü nul dumanda offerta,

Lü al dumand'amur.

Lü nul dumanda offerta,

Lü al dumand'amur.

Plü cu la forma esterna,

D'incensi la savur,

La *carità fraterna*

È gioia dal Signur.

La *carità fraterna*

È gioia dal Signur.

SCENA IX.

*Säla in la ciäsa dal TUMEE STAMPA. GIAN B. SALIS,
GIACUM CASTELMÜR, ANDREA RUINELL, al Pudastà
PIGNET e 'l Masträl TORRIANI. Pö ANDRIANI, VER-
GERIO, ZONCA e 'l BENEDETTIN. In seguit RADOLF
PRAVOST; pö al preir DURIG e ASSUNTA, ca stan in
ün cantun. As vè indär ent e ora l'AND URSINA
cun fatč ent lan manga, in costüm da cušineira,
e 'l BARB INTONI cul scusäl in costüm da camerier.*

SALIS. Inciö 'l me cor è tütt plen da letizia.

CASTELMÜR. L'è ün triumf inciö per la giüstizia.

PUDASTÀ. Al bun Signur à propi fatč avdè,

Ca Lü nu l'abanduna mai i see.

MASTRÄL. Chi ca nus ralegrass, vess cor da glačč:

L'è ciò preir e manistar bračč e bračč!

*(Al vegn Vergerio e bračč cun Andriani e Zonca
cul Benedettin).*

ANDRIANI. As vuleir ben e stâr in buna uniun
 L'è pei cristian la meiar divuziun.
 VERGERIO. Serto gradito a Dio di puri fiori
 E carità, che unisce i nostri cuori.

(Al riva Radolf Pravost).

CASTELMÜR. O ser' dutur Pravost, ben arrivaa!

(Ai toccand man).

SALIS (*egualmente*)
 Chi buna steila av à chilò manaa,
 E tór part el plašeir da quist bel di?
 PRAVOST. Da la Vultlina e posta je sun gnii.
 Ma chi è quist giuvan, ca m'è tutt nuvel?
 SALIS. Quest l'è da Sòi, Andrea Ruinell.
 Da nì al fa sperà per plu rašun
 Ün ornament per al pais Grišun.
 PRAVOST (*ai toccand man*)
 Am fa plašeir la vossa conoscenza.
 RUINELL. E gé la vossa.
 MASTRÄL. Ecco 'l festin scumenza!

(Al vegn al barb 'Intoni cun ün bucäl).

INTONI. Je preg la cumpagnia,
 C'las ferma ün mumentin;
 Ca e nozza da la stria
 Um beiv un bucäl vin.

(Al mett in giro al bucäl, ca passa da man in man).

VERGERIO (*bavend*). Evviva l'innocenza!
 ANDRIANI (*bavend*). Lodaa sea 'l Signur!
 PUDASTÀ (*bavend*) Ecco la mi sentenza:
 Viva di špus l'amur !

(Al riva Maturo següi da doi sunadur, ca sunan
 üna maitināda nazionale, pö al Tumees Stampa
 cul'Anin, Battista cula Menga e altar paia, ca
 cantan ün paia dopo l'altar, as matend e balär).

E quella fia da la mulināra
 L'è sempar štätč la mi marusa ciāra.
 Incur ch'ingieiva per la dumandär,
 La dgeiva sempar, c'la veiva da fär.
 Incur ch'ingieiva per ai dār al pegn,
 La dgeiva sempar, ca la num vol ben.
 Incur ch'ingieiva per tór la raspоста,
 La dgeiva sempar, c'la fagieiv'e posta.

(I ballarin fan tre o quttar giri).

PRAVOST. Sciūnaa la treisca, vöi c'um bala e prova.
 ÜNA VUŠ. Alto! farmav! Issa l'è treisca növa.

(I ballarin as ferman e is lascian
 indär).

ANDRIANI. Dal vos amur lascià c'um congioišča!
 TÛTČ. Evviva i špus!
 PREIR e MANISTAR. Iddio ai banadišča!
 PUDASTÀ (*tö ora üna ghirlanda da flur blanch e föia,
 e 'l la mett sü e l'Anin*).

Lascé, Anin, ca da tütč in presenza
 Mi rend'unur e la voss'innocenza.
 Quista ghirlanda issa in segn portä.
 Da la mi stima e quella dii giurä.
 TÛTČ. E l'innocenza sea dač unur!
 E la giüstizia, e l'innocent amur!
 PUDASTÀ. Sa mal vuless parmett al ser Tumees,
 Mi vuless fä üna tresca cun lee.

(Tumees ai dà l'Anin e lü al la tö sottabračč).

STAMPA (*vers Ursina*)

Dunanda, cun lan vossa gamba freisca
Füssus disposta d'am fär üna treisca?
(*Al la tö sottabračč*).

URSINA. Ah buzzarado! Nun at dasmancaa,

D'am fär gnir ediment i temp passaa?

PRAVOST. L'è giò ün temp, ca je nu sol balär;

Ma issa je nu poss lasciär dal fär.
(*Al va e tör üna ballarina*).

ÜN GIUVAN (*invidand üna ballarina*):

O ciäretta, dim ün po',

Sa tü'm vol, o ši o nò.

GIUVNA. Mi nu sun per dì ca nò.

Già c'as tratta giüst d'ün po'.

SALIS. Cal vada e tupicun la signoria!

Ge stun elegar cun la cumpagnia.
(*Al tö üna ballarina*).

CASTELMÜR. Sa l'essar nobal nun è da sprezzär,

Anca pü bel l'è d'essar frär cun frär.

(*Al tö üna ballarina*).

RUINELL (*invidand üna giuvna*)

Er ch'i aggia i pè da Soi,

Vulev fär ün salt o doi?

GIUVNA. Ben gügient ser Ruinell:

Ma c'um salta ün zic bel bel.

INTONI. Issa je vezz cai è merit pü bei,

Cu dodaš vacch'e quattordaš avdei.

(*Al tö l'Assunta e 's mett är lü in riga*).

(*I altar giuvan tön är ballarina e tütč as mettan
e ballär*).

MANISTAR e PREIR. Al pü bel simbul da la verità,
L'è sempar statč e l'è la carità!

(*Dopo qualčhi gir i ballarin as ferman*).

QUALČHI VUŠ. Evviva i špus!

ALTRAN. Viva la cumpagnia!

ALTRAN. E 'l pudastà, ca bala cu la stria! (*riar*).

PUDASTÀ. Oh, ca tütt quant lan fia

Füssan da quistan stria!

URSINA. Oh, ca tütč quantč i giuvan

Fssan da sti striun!

TÜTČ (*alzand i cape e i bucäl*)

Oh, ca tütt quant lan fia

Füssan da quistan stria!

Oh, ca tütč quantč i giuvan

Fssan da sti striun!

(*Tütč as tiran indree formand ün semicircul, e 'l
vegn evant al barb 'Intoni e l'and 'Ursina, e da
dree lur al prèr Durg e l'Assunta, e pö al Masträl*).

URSINA. In verità, s'as penza e quist'istoria,

As à da dir, c'l'è degna da memoria;

E je scumett, ca ent i temp e gnir

Tantči varan plašeir da la santir.

INTONI. E ca tütt quant quel ch'è statč fatč e ditč,

Gnirà ün stramberia, c'al la mett in scritč;

E altar minchiun, ca nu san casa fär,

I pruvaren da la rapresentär

Davant al püblic – fagiand stort e dretč,

Cercand però da fär edinindretč.

URSINA. E quii, ca guardan incusa ch'i fan,

Per cumpliment i šbattaran i man.

(*As fa evant Assunta, e 'l prèr Durig*).

ASSUNTA. Scüsem, s'i nu so fà bier compliment;

Gé sun da quellan änc dal quattarcent;

Però du paroletta i 'v vuless di,

S'um vulè fà 'l plaßer da lan santì.

Sa, per tö part e quest divertiment,

Av rincrescess da vè giü ün pò da spend,

Gé 'v preg, da nu stà là e fa misun;

Ma da santì innänz lan mi rašun.

Quel ch'è enträ (per ca nuv dea sorpresa)

Servirà in prima per pagä lan spesa.

S'an vänza, quel c'um fa, ge 'v al vöi di:

Ün quärt um an tö no, pes divertì,

Ün quärt um an darà per opra pia,

E la mità e l'autur da la Stria;

Per ca nu l'aggia, oltr'el temp impiegä,

Da la gajoffa änc dal see da giunta.

DURIG (*as šgrattand la teista cun ün suspiret*)

E per c'al täšša, ge'i darà da giunta

Quella gallina, c'à splumä l'Assunta.

MASTRÄL (*cun ün compliment*)

Issa, signori, l'adunanza è sciolta.

A rivederci per ün'altra volta!

FINE.